

Nr 2/2022
Czasopismo naukowe
e-ISSN 2300-4673

Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego
w Olsztynie

K

P

P

**Kortowski
Przegląd
Prawniczy**

KOMITET REDAKCYJNY

Redaktor naczelny – dr Magda Dziembowska
Zastępca redaktora naczelnego – dr Adrianna Szczechowicz-Raś
Członek redakcji – dr Dobrochna Ossowska-Salamonowicz

RADA NAUKOWA

dr hab. Bogumił Pahl, prof. UWM, dr hab. Krystyna Szczechowicz, prof. UWM,
prof. zw. dr hab. Wiesław Pływaczewski, dr hab. Maria Szczepaniec, prof. UKSW,
dr hab. Elżbieta Żywucka-Kozłowska, prof. Josef Čentěš, dr Сергій Банак,
dr hab. Сергій Гречанюк, dr Оксана Коваль, PhDr. Anna Schneiderová,
JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D., prof. Simone Orlandini, prof. Marco Mariani

RECENZENCI

Lista recenzentów zostanie zamieszczona w ostatnim numerze danego roku

REDAKCJA WYDAWNICZA

dr Joanna Daniluk

PROJEKT OKŁADKI

Zespół Komitetu Redakcyjnego

SKŁAD I ŁAMANIE

Dariusz Walasek

ADRES REDAKCJI

Wydział Prawa i Administracji UWM
10-725 Olsztyn, ul. Obitza 1, pok. 10

Wersją pierwotną (referencyjną) kwartalnika „Kortowski Przegląd Prawniczy”
jest wersja elektroniczna

ISSN 2719-7506 (print)

ISSN 2300-4673 (online)

© Copyright by Wydawnictwo UWM • Olsztyn 2022

Wydawnictwo UWM

ul. Jana Heweliusza 14, 10-718 Olsztyn

tel. 89 523 36 61, fax 89 523 34 38

www.uwm.edu.pl/wydawnictwo/

e-mail: wydawca@uwm.edu.pl

Nakład 24 egz. (wersja papierowa); czasopismo dostępne online

Ark. wyd. 7,0; ark. druk. 6,0

Druk: Zakład Poligraficzny UWM w Olsztynie, zam. nr 434

Spis treści

JERZY AKIŃCZA

Timeshare. Prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego – geneza i przedmiot prawa..... 5

PATRYCJA FRYDRYCH

Problematyka umowy o zakazie konkurencji w czasie trwania stosunku pracy oraz po ustaniu stosunku pracy – wybrane zagadnienia 19

BARTŁOMIEJ KUGACZ

Nieuczciwe praktyki w zakresie refinansowania z wykorzystaniem krótkoterminowych pożyczek..... 29

DOMINIKA MARSZELEWSKA

Ograniczenia w przeprowadzaniu licytacji nieruchomości wynikające z art. 952¹ Kodeksu postępowania cywilnego..... 41

SANDRA OMIECZYŃSKA, RAFAŁ PIETRASZUK

Absencja pracownicza jako ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych 51

KATARZYNA PRZYBYLSKA

Przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu – noworodki, niemowlęta i dzieci jako ofiary zabójstw..... 65

TOMASZ SMOLIŃSKI, MAGDALENA TYSKA

Wybrane zagadnienia występujące w sporach między konsumentami a bankami na kanwie umów o kredyty waloryzowane do walut obcych.... 79

DOI: 10.31648/kpp.7990

Jerzy Akińcza

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID:0000-0001-9309-4680

j.akincza@gmail.com

Timeshare. Prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego – geneza i przedmiot prawa

Wobec rzeczywistej i upowszechnionej już praktyki stosowania prawa *timeshare*, nadal ważne pozostają rozważania co do istoty tegoż prawa. Realna potrzeba analizy problemu na gruncie krajowym dotyczy ciągłego prawdopodobnego braku czy incydentalnego stosowania *timeshare* na obszarze Polski, też niskiego rozpowszechnienia tego prawa wśród konsumentów krajowych, z nabyciem i wykonywaniem prawa poza granicami kraju. Dodatkowo realizację rozważań nad zagadnieniem powoduje okoliczność powszechnej dostępności wielu nieaktualnych opracowań nauki prawa, całkowicie błędnie definiujących *timeshare*, co jednak – w sposób usprawiedliwiony – wynika z uprzednio obowiązującego stanu prawnego, zarówno prawa unijnego¹, jak i – w ślad za nim – prawa krajowego².

Wobec charakteru *timeshare*, przy uwzględnieniu zakresu uprawnień i sprzężonych z tym prawem obowiązków, w obszarze krajowej kultury prawnej względem *timeshare*, w sposób usprawiedliwiony, możliwe jest posługiwanie się pojęciem okresowego świadczenia wypoczynkowego.

Posiłkowanie się przyjętym terminem prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego narażać może na zarzut nieściśłości w zakresie definiowania prawa *timeshare*, ale także zarzut braku posługiwania się wyrażeniem ustawowym, co dotyczy przyjęcia

---

¹Nieobowiązująca dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 94/74/WE z dnia 26 października 1994 r. w sprawie ochrony nabywców w odniesieniu do niektórych aspektów umów odnoszących się do nabywania praw do korzystania z nieruchomości w oznaczonym czasie (Dz. Urz. L. 280 z dnia 29 października 1994 r.).

²Nieobowiązująca ustawa z dnia 13 lipca 2000 r. o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustawy Kodeks cywilny, Kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2000 r., Nr 74, poz. 855).

jako normatywnie obowiązującego pojęcia *timeshare*, czemu odpowiada treść ustawy z dnia 16 września 2011 r. o *timeshare*³, będącej implementacją obowiązującej dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/122/WE z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów *timeshare*, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży oraz wymiany⁴.

Wydaje się jednak, że dotychczasowy brak jednoznacznego i samoistnego określenia charakteru prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego, występujący często (szczególnie początkowo), w związku z nagannymi praktykami obrotu gospodarczego, ale także uprzedni, błędnie definiujący prawo periodycznego świadczenia wypoczynkowego stan prawny, dalej też kierunek przeprowadzonych zmian normatywnych, w tym prawa krajowego, legitymują do posługiwania się zwrotem prawo periodycznego świadczenia wypoczynkowego, będący także – jak należy uznać – określeniem najbliższym istocie *timeshare*⁵.

Akceptacja pojęcia prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego wydaje się usprawiedliwiona ze względu na brak jednolitej i uniwersalnej, doktrynalnie ukształtowanej definicji tego prawa⁶.

Należy uznać jednocześnie, że brak powszechnie akceptowanego określenia istoty prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego pozostaje zasadniczym elementem ważącym na braku dotychczasowej, jednoznacznej kwalifikacji konstrukcji prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego w ramach systemu prawa⁷.

Każda z wyróżnionych okoliczności w sposób samoistny czyni utrudnionym poprawne określenie poddawanej pod rozważania konstrukcji prawnej jedynie w oparciu o kulturę krajowego języka prawnego i prawniczego. Nie sposób bowiem w sposób zupełny definiować prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego poprzez definiowanie samego wyrażenia *timeshare*⁸. Przyjmując jako właściwe w ramach krajowego porządku prawnego

³Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o *timeshare* (Dz.U. z 2011 r., Nr 230, poz. 1370).

⁴Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/122/WE z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów *timeshare*, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży oraz wymiany (Dz. Urz. L. 33/10 z dnia 3 lutego 2009 r.).

⁵Zauważyć należy, że możliwe przyjęcie w obowiązującej ustawie krajowej pojęcia *timeshare*, jako wyrażenia normatywnego, nie wyklucza stosowania zwrotu prawo periodycznego świadczenia wypoczynkowego, najpełniej odpowiadającego treści prawa. Przyjmowane stanowisko pozostaje zgodne z treścią założeń do ustawy o *timeshare* stanowiącej implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/122/WE z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów *timeshare*, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży oraz wymiany, w szczególności pkt 2.2, też 2.3 tychże założeń, <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=10230> (dostęp: 16.03.2022).

⁶Mimo wejścia w życie ustawy z roku 2011, pozwalającej, zgodnie z jej treścią, określać zobowiązaniowy charakter prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego, w dalszym ciągu w literaturze krajowej pomijana jest celowość wyodrębnienia tego prawa, jako odrębnej konstrukcji zobowiązaniowej, z równoczesnym wskazywaniem na niedookreślony charakter prawa. W tymże zakresie: B. Gnela, *Umowa konsumencka w polskim prawie cywilnym i prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2013, s. 388, 400; także: B. Sagan, *Ustawa o timeshare. Komentarz*, Warszawa 2014, w ramach pełnej analizy, przy jednoczesnym braku wyrażanego próby nadania określenia prawa w ramach wyrażania języka krajowego.

⁷Dalej celowe, też konieczne pozostaje wskazanie, że treść dyrektywy 2008/122/WE, jak i w ślad za nią treść ustawy z 2011 r. pozwalają wyznaczyć właściwy kierunek definiowania prawa, określenia jego treści.

⁸W zakresie możliwych leksykalnych prób definiowania pojęcia *timeshare* właściwymi pozostają dalsze rozważania, bezpośrednio odnoszące się do prób takiego definiowania.

wyrażenie prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego, prawo to przede wszystkim określić należy jako swoistą i odrębną względem innych znanych nauce prawa konstrukcję prawa cywilnego.

Prawo to, zgodnie ze swoją istotą, będąc realizowane okresowo, co do zasady dotyczyć będzie korzystania z nieruchomości w celu zaspokajania potrzeb wypoczynkowych, a nabywane będzie przez konsumenta od osoby przedsiębiorcy. Wydaje się, że usprawiedliwiane wyżej samo posługiwanie się pojęciem prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego daje także uzasadnioną możliwość określania tego stosunku prawnego jako prawa swoistego, odrębnego względem innych konstrukcji prawnych, mieszczącego się z zakresie stosunków cywilnoprawnych o charakterze obligacyjnym, z możliwym w wyróżnieniu elementem konsumenckim.

Dokonywana kwalifikacja prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, wyrażająca jego samoistny charakter zobowiązaniowy, skutkować będzie wyłączeniem możliwości identyfikacji wskazanego prawa z jakąkolwiek inną konstrukcją prawa cywilnego, tym bardziej inną jeszcze figurą prawną, pozostającą poza obszarem prawa cywilnego.

Nie będzie sprzeczne z wyrażonym stanowiskiem wskazanie, że zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami krajowymi przewidzianymi ustawą z roku 2011 umową prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego prawu temu można nadawać postać prawa użytkowania⁹. Jednocześnie dla ustalania oczywistego braku zasadności przedmiotowego dozwolania ustawodawcy, dopuszczającego ustanawianie w umowie okresowego świadczenia wypoczynkowego prawa użytkowania, pozostawać będzie fakt, że treść dyrektywy 2008/122/WE nie przewiduje możliwości kształtowania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego poprzez nadawanie mu charakteru prawa użytkowania. Przyjęte przez ustawodawcę oczywiście błędne rozwiązanie usprawiedliwiać można jedynie przez całkowicie nieuzasadnione zachowanie spójności normatywnej ustawy obowiązującej z uchyloną ustawą z 2000 r.¹⁰

Należy podkreślić, że przyjmowana teza rozważań, kwalifikująca prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego jako swoistą figurę zobowiązaniową, znajduje swoje bezpośrednie oparcie w treści dyrektywy 2008/122/WE, w swojej treści wiążącej prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego ze sferą obligacyjną¹¹. Zmiany regulacji prawa unijnego, właściwe dyrektywie 2008/122/WE, w równym stopniu odpowiadały

⁹Zgodnie z art. 20 ustawy z 2011 r. w umowie prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego można ustanowić na rzecz konsumenta prawo użytkowania. Jednocześnie wobec możliwego, umownego ustanawiania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego jako prawa użytkowania wyłączone jednocześnie z zastosowania wobec takiej umowy normy prawne dotyczące prawa użytkowania zawarte w art. 254, art. 255, art. 259, art. 260 i art. 266 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny.

¹⁰W zakresie braku poprawności dokonanego ustawą z roku 2011 dopuszczenia kształtowania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, jako prawa użytkowania, właściwe jest wskazanie na praworzeczowe definiowanie prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego treścią nieobowiązującej ustawy z dnia 13 lipca 2000 r.

¹¹Nie naruszy założonego porządku analizy wskazanie na pkt 6 preambuły dyrektywy 2008/122/WE, w treści którego dokonano odróżnienia prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego od prawa najmu, wskazując na określenie wielokrotnych okresów korzystania z rzeczy, prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego umieszczać należy w sferze obligacyjnej, nie łącząc go z żadną inną konstrukcją prawa.

potrzebom właściwego zdefiniowania charakteru prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, jak potrzebie usunięcia niepełności uregulowań z dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 94/74/WE.

Określenie prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, jako konstrukcji o charakterze cywilnoprawnym, odpowiada obowiązkowi określenia tego prawa jako stosunku umownego zawieranego między osobą profesjonalistą oferującą prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego i konsumentem prawo to nabywającym. Definicja prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, jako stosunku prawnego zawieranego między przedsiębiorcą a konsumentem, odpowiada bezpośrednim wyrażeniom dyrektywy 2008/122/WE, dalej też tym samym ustawy z roku 2011¹².

Uprawiedliwiając uwagami już podniesionymi, charakter prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, w związku z ciągłym brakiem koniecznej, właściwej kwalifikacji tego prawa w doktrynie, a także swoista treść tego prawa i sposób jego wykonywania wydają się w pełni uzasadniać podejmowane rozważania i ich cel. Kontynuując, celowe pozostaje przeprowadzenie uwag opartych na powołaniu wyróżnionych już podstawach normatywnych, przy czym szczególnym przedmiotem analizy pozostawać będzie także rozwój istoty prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego.

Poprzez odwołanie się do genezy okresowego prawa wypoczynkowego rozumieć należy uwzględnienie i przedstawienie pierwotnych praktyk odpowiadających swojej treścią prawu okresowego świadczenia wypoczynkowego, będących u powstania tych praktyk definiowanych różnorodnie. Wydaje się, że rozważanie nad genezą prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, realizowane poprzez wskazywanie miejsca jego narodzin, w związku z eksponowaniem waloru funkcjonalnego tego prawa, pozwałać będzie jednocześnie na bezpośrednie odniesienie się do treści prawa, tym samym wzmacniać jego prawidłowe definiowanie. Zamierzone rozważania, pozostając poza materią normatywną prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, stanowić jednak będą o słuszności normatywnych zmian dotyczących tego prawa, zaprzeczeniem jego kwalifikacji jako szczególnego rodzaju użytkowania.

Poszukując źródła praktyk odpowiadających swojej treścią dzisiejszemu prawu okresowego świadczenia wypoczynkowego, w sposób właściwy należy odnieść się do praktyk realizowanych w Europie na przełomie lat 50. i 60. ubiegłego wieku. Dokonane wskazanie wyklucza tym samym koncepcje łączące proces narodzin prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego z praktyką dotyczącą usług turystycznych realizowanych na obszarze Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej¹³.

¹² Zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 2008/122/WE jej regulacje mają zastosowanie do transakcji między przedsiębiorcą a konsumentem, odpowiednio także art. 2 ustawy z roku 2011.

¹³ Wskazując Stany Zjednoczone Ameryki Północnej jako miejsce narodzin *timeshare* – M. Nesterowicz, *Prawo turystyczne*, Kraków 2003, s. 148. Nie do końca poprawne określenie miejsca narodzin prawa, także w zakresie powoływanych już założeń do projektu ustawy o *timeshare* stanowiącej implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/122/WE, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży oraz wymiany – L. Stecki, *Timesharing*, Toruń 2002, s. 28.

Wskazując na rzeczywiste miejsce narodzin prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, ze szczególną uwagą należy odnieść się do realizowanej na początku lat 60. XX w. działalności gospodarczej prowadzonej przez Alexandra Nette'a, wykonującego praktyki określane jako *Hamping*¹⁴. Realizowany na terenie alpejskiej części Szwajcarii przez A. Nette'a *Hamping* w sposób faktyczny odnosił się do powtarzalnego korzystania z nieruchomości, co było realizowane w związku z zaspokajaniem potrzeb wycynowych. Praktyka ta odpowiadała tym samym swoją treścią konstrukcji prawa okresowego korzystania z nieruchomości, odnosząc się do obecnego konsumenckiego charakteru prawa.

Wykonywanie *Hamping*, określanego później także jako *Teilapartment*, będąc prawem wykonywanym względem nieruchomości, niesło możliwość cyklicznego, umownie kształtowanego władztwa na nieruchomości, którego celem było zaspokajanie potrzeb wypoczynkowych. Realizacja potrzeb wypoczynkowych, w połączeniu z okresowym władztwem na nieruchomości, w sposób faktyczny uczyniło z praktyki *Hamping* wózek, dzięki któremu realizowano dalszą praktykę określaną jako *Teilapartament*¹⁵.

Dalszy rozwój praktyki *Teilapartment*, realizowany na całym obszarze alpejskim, przyjął nazwę *Teilzeitnutzungsrecht*. Pojęcie to uzyskało następnie charakter normatywny, wypierając całkowicie pierwotne określenie *Hamping*¹⁶. Jednocześnie należy wskazać, że ze względu na podnoszoną już swoistość prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego i brak jego jednoznacznej kwalifikacji, praktyki oparte na prawie okresowego świadczenia wypoczynkowego właściwe *Teilzeitnutzung* doktryna prawa niemieckiego określiła także pojęciem *Teilzeiteigentum*¹⁷.

Uwzględniając alpejskie uwarunkowania kulturowe, jako niepozbowiony racji przyjmować należy pogląd, że w sposób równoległy względem praktyki określanej jako *Hamping* czy *Teilapartment* podobne im czynności mogły występować także poza terytorium szwajcarskim, obejmując swoim zakresem cały obszar alpejski¹⁸.

¹⁴L. Stecki, op. cit., s. 27.

¹⁵W zakresie zbieżności genezy prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego w odniesieniu do praktyki powstałej równoległe na terytorium Szwajcarii i Francji, z jednoczesnym określeniem podmiotów stosujących tę praktykę w sposób właściwy – <http://rcivip.com/2007/the-history-of-timesharing/> (dostęp: 3.02.2011). W tym też zakresie L. Stecki, odnosząc działalność A. Nette'a do praktyk czynionych początkowo w Berlinie, dalej zaś przeniesionych na obszar Szwajcarii – ibidem, s. 28.

¹⁶Uwaga zgodna z tytułowaniem i regulacjami niemieckiej Gesetz über die Veräußerung von Teilzeitnutzungsrechten an Wohngebäuden, także jako Teilzeit-Wohnrechte-Gesetz (TzWrG), 20 Dezembr 1996, BGBl. 1996, s. 2154.

¹⁷G. Pötter, *Vergleichenede Verbraucherschutzrichtlinienumsetzung in Europäischen Mitgliedsstaaten, Salzburger Studien zum Europäischen Privatrecht*, Band 2001, 11, s. 94.

¹⁸Zasadność przedstawionej hipotezy należy opierać na podobieństwach zwyczajów i praktyki turystycznej wszystkich państw alpejskich, co usprawiedliwia także rozpatrywanie prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, także w zakresie pozostałych państw alpejskich, tj. Francji, Austrii i Włoch. W zakresie faktycznych źródeł *timeshare* na terenie Francji: <http://rcivip.com/2007/the-history-of-timesharing/> (dostęp: 3.02.2011). Uwagi pozostają zgodnymi ze spostrzeżeniami P.F. Giuggioli, *Timesharing e multiproprietà*, Milano 2003, s. 1-8. W zakresie łączenia narodzin prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego z praktyką francuską, jej datowania na rok 1965 – E. Defrance, *La multipropriété mieux encadrée*, Droit pour tous, 1998, <http://sos-net.eu.org/conso/persodata/multipro.htm> (dostęp: 3.02.2011).

W zakresie praktyki francuskiej stosunki prawne oparte na obecnie ukształtowanym modelu prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego określono mianem *copropriété spacio-temporale*. W praktyce niemieckiej były one także określane jako *Turnus*¹⁹.

Zarówno w przypadku *copropriété spacio-temporale*, jak i *Turnus* oba wyrażenia wprost pozwalają określać powtarzalność realizowanego świadczenia. Także w obu przypadkach zakres pojęciowy użytych wyrażen pozostaje koherentny z istotą konstrukcji prawnej określanej *Teilapartment*, tj. odpowiada on istocie prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego.

Akceptacja powszechnie przyjmowanego poglądu, wskazującego na właściwość miejsca narodzin prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego jedynie w oparciu o praktykę obszaru alpejskiego, może narażać czynione rozważania na zarzut ich niepełności czy wręcz nieprawidłowości. Zgodnie z tym odnosić się należy także do uprzednio już wskazywanej i zanegowanej koncepcji wiążącej narodziny prawa cyklicznego korzystania z nieruchomości obszarem Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej²⁰.

Należy przyjąć, że terytorium Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej może być określane jako miejsce narodzin prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego jedynie w przypadku, gdy narodziny prawa rozumieć będziemy poprzez wprowadzenie konstrukcji prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego do powszechnej praktyki gospodarczej²¹.

Uwzględniając powyższe uwagi, w sposób zasadny należy uznać, że sama idea prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego w ramach swojej pierwotnej praktyki w sposób bezpośredni łączona winna być z obszarem kontynentu europejskiego. Jednocześnie pierwotne wykonywanie praktyk właściwych prawu periodycznego świadczenia wypoczynkowego na kontynencie europejskim nie zaprzecza okoliczności, że do szerokiego upowszechnienia praktyki właściwej prawu periodycznego świadczenia wypoczynkowego doszło na terenie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Zjawisko upowszechnia się i akceptacji nowej konstrukcji prawnej skutkowało powrotem praktyk opartych na prawie periodycznego świadczenia wypoczynkowego na grunt europejski²².

Okres faktycznego upowszechniania prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego na obszarze Europy łączyć należy z pierwszymi próbami normatywnego uregulowania stosunków prawnych tego typu, co też zapoczątkowało trwające do dziś spory związane z właściwą kwalifikacją prawną samego prawa. Odpowiednio lata 90. XX w.,

¹⁹ W ramach uwag nad przedmiotem prawa periodycznego świadczenie wypoczynkowego patrz B. Fuchs, *Timesharing*, „Rejent” 1997, nr 4, s. 34.

²⁰ Koncepcja wyrażana zgodnie z wcześniejszym wskazaniem dokonywanym przez M. Nesterowicz, op. cit., s. 134.

²¹ Pogląd ten jako rozważany i akceptowany w sposób powszechny, w szczególności w zakresie wcześniejszej literatury krajowej, pozostaje tym samym zakresem rozstrzygania, chociażby przez B. Fuchs, op. cit., s. 34–35.

²² Rozważając prawo periodycznego świadczenia wypoczynkowego, jako zjawisko szczególne, odnosząc się do genezy prawa, jego pierwotność na gruncie europejskim, późniejszym niejako wtórnym upowszechnieniem prawa – P.F. Giuggioli, op. cit., s. 1–8. Na gruncie rozważań krajowych patrz B. Fuchs, op. cit., s. 34–35.

stając się okresem właściwego upowszechnienia praktyk odpowiadających prawu okresowego świadczenia wypoczynkowego, stały się także okresem instytucjonalizacji tejże konstrukcji prawnej na obszarze kolejnych narodowych systemów prawnych, także na płaszczyźnie normatywnej Unii Europejskiej²³.

Nieodzowne dla rozważań nad genezą prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego pozostaje odniesienie się do samego wyrażenia *timeshare*, właściwego dla systemu prawnego brytyjskiego, będącego jednocześnie określeniem akceptowanym zarówno w innych jeszcze systemach prawnych, jak i w ramach powszechnej praktyki gospodarczej.

Faktyczne trudności odnoszące się do definiowania pojęcia *timeshare* powodują, że także w systemie prawa brytyjskiego samo wyrażenie *timeshare* nie jest pojęciem wyłącznym dla określania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego.

W ramach rozwiązań normatywnych przyjętych przez ustawodawcę brytyjskiego pojęcie *timeshare* zostało związane m.in. z terminem *accommodation*, identyfikowanym jako uprawnienie do zakwaterowania czy też zamieszkiwania. W sposób oczywisty w odniesieniu do prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego zakwaterowanie takie nosić będzie znamiona okresowości i realizacji potrzeb wypoczynkowych nabywcy prawa. Dalej, także w zakresie definiowania *timeshare*, prawo to jest ogólnie określane jako *timeshare rights*, będąc tym samym wyróżnianym i definiowanym jako odrębne prawo, przyjmujące postać różną względem pozostałych, znanych konstrukcji prawnych²⁴.

Zgodnie z praktyką anglojęzyczną w ramach stosowania pojęcia *timeshare*, przypisywane jest mu także określenie *vacation property*, co odpowiadać może określeniu własności wakacyjnej. Należy przy tym jednoznacznie określać, że wskazywane pojęcie *vacation property* nie może być identyfikowane w ramach definiowania treści czy charakteru prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, mogąc być jedynie łączonym z funkcjonalnym elementem realizacji prawa²⁵. Należy uznać, że nawet tak uproszczony sposób definiowania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego wyraża jego charakter zobowiązaniowy dotyczący w szczególności realizacji potrzeb konsumenckich, kierowanych na zaspokajanie potrzeb wypoczynkowych.

Oczywistym jest, że leksykalne definiowanie prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, niezależnie od analizy jakiegokolwiek prawa krajowego czy też prawa Unii Europejskiej i pojęć tam definiowanych, każdorazowo będzie zabiegiem niewystarczającym dla pełnego przedstawienia charakteru prawa okresowego świadczenia

²³Pierwszym europejskim aktem prawnym regulującym problematykę prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego jest brytyjski TCA z 1992 r. Rozwój ustawowego określania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego odpowiada wydaniu dyrektywy 94/47/EWG o ochronie nabywców w odniesieniu do niektórych aspektów umów o nabyciu prawa do korzystania z nieruchomości na podstawie czasowego udziału i obowiązku jej transpozycji. Odpowiednio chociażby ustawa krajowa, także hiszpańska ley 42/1998, de 15 de diciembre, sobre derechos de aprovechamiento por turno de bienes inmuebles de uso turístico y normas tributarias, BOE núm. 300, de 16-12-1998 czy też niemiecka TzWrG.

²⁴Timeshare Act 1992 (Amendment) Regulations 2003, The Stationery Office Limited as The Timeshare Act 1992 (Amendment) Regulations 2003, no. 1374, określane także jako TCA.

²⁵Ogólna analiza, także pozaprawna, dotycząca istoty prawa, odpowiadająca czynionej uwadze, dokonana przez K. Holden, *Simplifying Timeshare: Vacatio Ownership – The Complete How To*, Liberty Drive 2006, s. 6–8.

wypoczynkowego²⁶. Jakikolwiek zabieg leksykalny nad pojęciami *timeshare*, *multipropriété* czy *Teilzeitnutzung*, nie będąc analizą prawną, w oczywisty sposób nie mogą samodzielnie przesądzać o istocie prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego. Jednakże niezależnie od przyjmowanego systemu prawnego i wyrażenia w nim występujących, określających prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego, posługiwanie się przedmiotową metodą definiowania może być zabiegiem pomocniczym, mającym znaczenie szczególnie dla określania genezy i procesu kształtowania się prawa²⁷.

W obszarze rozważań nad kształtowaniem się prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego i jego dynamiki celowe wydaje się odniesienie do obszaru praktyki krajowej, przy czym wobec braku elementu praktyki gospodarczej na obszarze krajowym właściwe dla genezy prawa będzie odniesienie się bezpośrednio do sfery normatywnej, w szczególności nieobowiązującej ustawy krajowej, gdzie sam tytuł ustawy miał na celu próbę definiowania treści tego prawa. Wobec nieobowiązującej już ustawy z roku 2000 przyjęto opisową nazwę: ustawa o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustaw kodeks cywilny, kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece²⁸. Ustawodawca polski podjął tym samym próbę zdefiniowania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego już na etapie tytułowania ustawy. Próbę tę, niezależnie od oczywistego braku osiągnięcia założonego celu, należy ocenić pozytywnie.

Chcąc usprawiedliwić prawodawcę, należy wskazać, że wobec złożonego charakteru prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego i jego normatywnej dynamiki założony przez ustawodawcę cel nie mógł zostać osiągnięty²⁹. Niezależnie od działań ustawodawczych czy poczynionych dotychczas spostrzeżeń nauki prawa, prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego należy określić jako prawo związane z realizacją uprawnień odpowiadających zaspokajaniu potrzeb wypoczynkowych, będące co do zasady wykonywanym na nieruchomości³⁰.

Rozważania nad wykonywaniem prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego pozostawałoby niepełne bez osobnego odniesienia się do rzeczy, względem której prawo to może być wykonywane. W szczególności oddzielnie należy rozpatrywać

²⁶ W zakresie realizowanego względem prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego różnorakiego nazewnictwa, w związku z jego szczególnym charakterem i poszukiwaniem właściwego miejsca w systemie prawa w ramach wczesnej literatury odpowiednie uwagi: M. Martinek, *Moderne Vertragstypen, Computerverträge, Kreditkartenvverträge, sowie sonstige moderne Vertragstypen*, Band III, München 1993, s. 260–261, także L.M. Vazquez de Dastro, *La multipropiedad inmobiliaria*, Madrid 1989, s. 13–15.

²⁷ Zachowanie należytej ostrożności związane jest z szerokim zakresem figur prawnych łączonych z prawem okresowego świadczenia wypoczynkowego. Uprzedzając dalsze rozważania, prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego bywa identyfikowane ze szczególną formą własności, najmu, użytkowania, świadczenia typowo konsumenckiego czy też formą spółdzielczą.

²⁸ Ustawa z dnia 13 lipca 2000 r. o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustaw kodeks cywilny, kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. Nr 74, poz. 885).

²⁹ Nieczytelność terminu *timeshare*, brak możliwości definiowania prawa przy jego użyciu tego określenia, szczególnie w warunkach krajowych, w pełni usprawiedliwia próbę działań ustawodawcy.

³⁰ Co do treści prawa, w szczególności rozszerzenia jego stosowania także względem rzeczy ruchomych w sposób właściwy w zakresie uwag dalej czynionych.

możliwości wykonywania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego w oparciu o nieruchomość lokalową, nieruchomość gruntową zabudowaną, nieruchomość niezabudowaną czy w końcu także rzecz ruchomą.

W oparciu o dotychczasową powszechną praktykę, wobec której wykonywane jest prawo okresowego świadczenia wypoczynkowego, w pierwszej kolejności należy wskazać nieruchomość lokalową, korzystanie z której, zgodnie z istotą prawa, zaspokajać będzie potrzeby wypoczynkowe jego nabywcy. Czynione wskazanie dotyczące nieruchomości lokalowej mieści się w zakresie pojęcia miejsca noclegowego, przez które w sposób normatywny definiowany jest przedmiot umowy prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego³¹.

Jako zasadne przyjąć należy, że w ramach skutecznego wykonywania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego właściwe może być także korzystanie z nieruchomości budynkowej lub też nieruchomości gruntowej zabudowanej. Oczywistym jest, że w wielu przypadkach nieruchomość lokalowa czy budynkowa może być przedmiotem nabycia pod tytułem prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego przede wszystkim w związku z różnorakimi walorami samego gruntu, na którym nieruchomość się znajduje. Tym samym w związku z regulacjami normatywnymi uznać należy, że akceptacja kwalifikowania nieruchomości gruntowej zabudowanej, jako przedmiotu prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, nie powinna podlegać jakimkolwiek sporom jurydycznym³².

Wydaje się, że z daleko większą ostrożnością należałoby rozpatrywać ewentualność wykonywania prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego w stosunku do nieruchomości gruntowych niezabudowanych. Z uwagi na szeroki zakres uprawnień wynikających z treści prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego, w związku z realizacją tychże uprawnień, właściwe będzie wykluczenie z katalogu rzeczy, względem których prawo to może być wykonywanym nieruchomości gruntowej niezabudowanej³³. Wydaje się jednak, że istota samego prawa, ale przede wszystkim kierunek procesu jego ciągłego normatywnego kształtowania pozwalają wyrażać wątpliwość co do łączenia wykonywania okresowego świadczenia wypoczynkowego z nieruchomością gruntową niezabudowaną.

³¹Tożsame brzmienie art. 2 ust. 1 a dyrektywy 2008/122/WE i art. 2 ust. 1 ustawy z 2011 r. W zakresie tożsamości obu instrumentów prawnych, właściwymi pozostawać będą dalsze uwagi czynione nad regulacji prawnymi dotyczącymi prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego.

³²Zgodnie z art. 2 ust 1 ustawy z roku 2011 przez umowę prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego rozumieć należy umowę zawartą na okres dłuższy niż rok, na podstawie której konsument odpłatnie nabywa prawo do korzystania z co najmniej jednego noclegowego miejsca zakwaterowania przez ponad jeden okres korzystania. Przedstawiona definicja pozostaje dalece szerszą wobec uprzedniej definicji, wyrażanej nieobowiązującą już dyrektywą 94/47/WE definiującej przedmiot prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego jako nieruchomość budynkową lub lokalową. W sposób odrębny można rozważać przedmiot prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego w związku z nieruchomością gruntową zabudowaną, odnosząc się do definiowania prawa w ujęciu materialnym bądź formalnym, co jest przedmiotem dalszych rozważań.

³³Ewentualne postulaty co do przeszłej realizacji prawa okresowego świadczenia wypoczynkowego w stosunku do nieruchomości gruntowej niezabudowanej może w pewien sposób usprawiedliwiać kierunek zmian normatywnych, szczególnie charakter świadczeń właściwych prawu okresowego świadczenia wypoczynkowego wydaje się jednak mocno ograniczać realizację tejże koncepcji. W zakresie możliwego obejmowania prawem okresowego świadczenia wypoczynkowego także samej nieruchomości gruntowej, nie zajmując stanowiska co do słuszności takiej koncepcji, zob. L. Stecki, op. cit., s. 79-80.

Dokonana uwaga nie przesądza co do dalszego, być może odmiennego, szczególnego kształtowania i wykonywania prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego, wobec nieruchomościami gruntowych niezabudowanych³⁴. Przy rozważaniach nad kształtowaniem się prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego i jego istoty dla kompletności rozważań celowe pozostaje uczynienie chociażby krótkich uwag dotyczących możliwości wykonywania tego prawa w oparciu o władanie rzeczą ruchomą³⁵.

Zgodnie z dynamiką zmian normatywnych i właściwym im kierunkiem, w szczególności zgodnie z treścią ustawy z roku 2011 i wprowadzeniem normatywnej definicji miejsca noclegowego, nie sposób łączyć realizację prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego wyłącznie z nieruchomością. Całkowicie sprzeczne z istotą przyjętych rozważań normatywnych byłoby wyłączenie z katalogu rzeczy, wobec których prawo periodycznego świadczenia wypoczynkowego może być wykonywane, miejsc noclegowych zapewnianych na statkach wycieczkowych, barkach, przyczepach kempingowych, jachtach czy w szczególności na pływających domach³⁶.

Mając za podstawę definiowania prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego element miejsca noclegowego, poza prawem periodycznego świadczenia wypoczynkowego należałoby pozostawić wszelkie inne rzeczy ruchome służące zaspokajaniu potrzeb wypoczynkowych, a niespełniające roli miejsca noclegowego, chociażby łódzie motorowe³⁷. Odrzucić należy tym samym łączenie prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego z jeszcze innymi rzeczami mogącymi służyć zaspokajaniu potrzeb wypoczynkowych, niezapewniającymi jednak możliwości realizacji potrzeb noclegowych³⁸. Nie sposób bowiem w jakikolwiek uzasadniony sposób łączyć treść prawa periodycznego świadczenia

³⁴ W sposób czysto teoretyczny można poddawać pod rozważania zaspokajanie potrzeb wypoczynkowych poprzez świadczenie typu survival.

³⁵ Przedmiot prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego, będąc osobnym elementem czynionych rozważań, podlegać będzie dalszej szczegółowej analizie.

³⁶ W ustawie z roku 2011 prawidłowym zabiegiem zgodnym z art. 6 ust. 1 pkt. 3 ustawodawca wprost wymienia jako miejsce zakwaterowania przyczepy, jednostki pływające, domki turystyczne lub inne obiekty stałe. Co istotne, ustawodawca czyni to w ramach katalogu otwartego. Brak jest definiowania miejsca zakwaterowania w treści dyrektywy 2008/122/WE. Właściwymi pozostają także ogólne uwagi czynione w związku z art. 2 ust. 1 ustawy z roku 2011, także art. 2 ust. 1a dyrektywy 2008/122, dotyczące szerokiego zakresu definicji umowy prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego i odpowiadającego mu zakresu rzeczy mogących być objętych prawem. W sposób postulatyczny uprzedni wobec ustawy z roku 2011 w zakresie posługiwania się rzeczami ruchomymi w zakresie realizacji prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego: G. Golec, *Lepsza ochrona wczasowiczów: 22 października 2008 r. Parlament Europejski będzie głosował w sprawie korzystania z nieruchomości w oznaczonym czasie (Timeshare)*, <http://www.konsument.gov.pl/index.php?mact=News,cntnt01,print,0&cntnt01articleid=64&cntnt01showtemplate=false&cntnt01returnid=100&hl=pl>.

³⁷ W sposób oczywisty łódź motorowa pozwalająca zaspokajać potrzeby noclegowe mogłaby być zaliczana jako samoistny element treści prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego, decydującym w przypadku rzeczy ruchomych będzie zawsze możliwość posługiwania się miejscem noclegowym.

³⁸ Właściwymi pozostają uwagi czynione przez L. Steckiego. W szczególności należy mieć na uwadze zasadną uwagę związaną z dynamiką prawa periodycznego świadczenia wypoczynkowego w związku z możliwą potrzebą jego realizacji wobec innych jeszcze rzeczy, w szczególności rzeczy ruchomych. Z uwagi na czynienie rozważań przez powoływane w okresie obowiązywania dyrektywy 94/74/WE, wyrażane zapatrywania uznawać należy za w pełni zasadne, znajdujące swoje częściowe uwzględnienie w ramach dyrektywy 2008/122/WE – L. Stecki, op. cit., s. 78–79.

wycieczkowego z usługami wycieczkowymi czy rekreacyjnymi, których istotą nie jest zapewnienie nabywcy prawa wycieczku połączonego z korzystaniem z miejsca noclegowego, co stanowi główny element prawa okresowego świadczenia wycieczkowego.

Tak przyjmowane definiowanie prawa okresowego świadczenia wycieczkowego w żaden sposób nie zaprzecza treści prawa mogącego być realizowanym względem uprzednio już wskazywanych rzeczy ruchomych, zapewniających swoją istotą miejsce noclegowe³⁹.

Wydaje się tym samym, że eksponowanie elementu miejsca noclegowego, w połączeniu z powtarzalnością jego wykorzystywania, pozwalać będzie na uproszczone określanie charakteru prawa okresowego świadczenia wycieczkowego, będącego stosunkiem prawnym samoistnym, celem którego jest realizacja świadczenia wycieczkowego, nabywanego przez konsumenta.

Przyjmowane definiowanie prawa okresowego świadczenia wycieczkowego, co jest istotne, odpowiada wskazywanym źródłom prawa, jak i prezentowanemu procesowi jego kształtowania się.

Jakkolwiek przeprowadzona analiza dotycząca genezy i przedmiotu prawa okresowego świadczenia wycieczkowego nie realizuje w sposób główny rozważań nad samą konstrukcją prawa. Pozwala jednak zdefiniować istotę prawa okresowego świadczenia wycieczkowego w sposób możliwie szeroki, wywodząc tak z elementu funkcjonalnego tego prawa, jak i jego faktycznej oraz prawnej ewolucji. Wobec istniejącego dorobku doktryny, niskiego poziomu stosowania prawa okresowego świadczenia wycieczkowego analizę tego zagadnienia wraz z jej kontumacją uznać należy za celową.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Fuchs B., *Timesharing*, „Rejent” 1997, nr 4.
- Giuggioli F., *Timesharing e multiproprieta*, Milano 2003.
- Gnala B., *Umowa konsumenta w polskim prawie cywilnym i prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2013.
- Holden K., *Simplifying Timeshare: Vacatio Ownership – The Complete How To*, Liberty Drive 2006.
- Martinek M., *Moderne Vertragstypen, Computerverträge, Kreditkarenverträge, sowie sonstige moderne Vertragstypen*, Band III, München 1993.
- Nesterowicz M., *Prawo turystyczne*, Kraków 2003.
- Pötter G., *Vergleichenede Verbraucherschutzrichtlinienumsetzung in Europäischen Mitgliedsstaaten*, Salzburger Studien zum Europäischen Privatrecht, Band 2001, 11.

---

³⁹ Szczególne uwagi w tym zakresie przy dalszym, właściwym definiowaniu treści prawa okresowego świadczenia wycieczkowego.

Sagan B., *Ustawa o timeshare. Komentarz*, Warszawa 2014.

Stecki L., *Timesharing*, Toruń 2002.

Vazquez de Dastro L.M., *La multipropiedad inmobilia*, Madrid 1989.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/122/WE z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów *timeshare*, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży oraz wymiany (Dz. Urz. L. 33/10 z dnia 3 lutego 2009 r.).

Gesetz über die Veräußerung von Teilzeitnutzungsrechten an Wohngebäuden, także jako Teilzeit-Wohnrechte-Gesetz (TzWrG), 20 Dezemebr 1996, BGBl. 1996.

Nieobowiązująca ustawa z dnia 13 lipca 2000 r. o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustaw Kodeks cywilny, Kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2000 r., Nr 74, poz. 855).

Nieobowiązująca dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 94/74/WE z dnia 26 października 1994 r. w sprawie ochrony nabywców w odniesieniu do niektórych aspektów umów odnoszących się nabywania praw do korzystania z nieruchomości w oznaczonym czasie (Dz. Urz. L. 280 z dnia 29 października 1994 r.).

Timeshare Act 1992 (Amendment) Regulations 2003, The Stationery Office Limited as The Timeshare Act 1992 (Amendment) Regulations 2003, no. 1374.

Ustawa z dnia 13 lipca 2000 r. o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustaw kodeks cywilny, kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. Nr 74, poz. 885).

Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare (Dz.U. z 2011 r., Nr 230, poz. 1370).

Źródła internetowe

Defrance E., *La multipropriété mieux encadrée*, Droit pour tous, 1998, <http://sos-net.eu.org/conso/persodata/multipro.htm>.

Golec G., *Lepsza ochrona wczasowiczów: 22 października 2008 r. Parlament Europejski będzie głosował w sprawie korzystania z nieruchomości w oznaczonym czasie (Timeshare)*, <http://www.konsument.gov.pl/index.php?mact=News,cntnt01,print,0&cntnt01articleid=64&cntnt01showtemplate=false&cntnt01returnid=100&hl=pl>.

<http://rcivip.com/2007/the-history-of-timesharing/>.

<https://uokik.gov.pl/download.php?plik=10230>.

Timeshare. The right to periodic holiday benefits – origin and subject of law

Summary

The right to to periodic holiday benefits, normatively referred to as timeshare, still remains a legal construction requiring legal analysis, which concerns, for instance, bringing this right into existence through practice, with subsequent normative regulation. It is important for the right of periodical recreation benefit to be defined incorrectly both doctrinally and normatively, what additionally justifies the consolidation of correct definition of the right of periodical recreation benefit, what concerns placing the right of periodical recreation benefit in the area of obligation.

Keywords: right to periodic holiday benefits, timeshare, genesis, practice and definitional changes

DOI: 10.31648/kpp.7991

Patrycja Frydrych

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0001-9352-7917

patrycja.frydrych@student.uwm.edu.pl

Problematyka umowy o zakazie konkurencji w czasie trwania stosunku pracy oraz po ustaniu stosunku pracy – wybrane zagadnienia**Wprowadzenie**

Jak każdy człowiek, tak i każde przedsiębiorstwo posiada własne tajemnice. Dlatego pracodawca, a także jego pracownicy muszą dbać o to, aby dane poufne dotyczącego tego przedsiębiorstwa nie dotarły do wiadomości nieuprawnionych osób trzecich. Z uwagi na to, jednym z podstawowych obowiązków pracownika jest działania na korzyść przedsiębiorstwa, na rzecz którego świadczy pracę, a także powinność nierozpowszechnianie danych, które mogłyby przynieść ewentualne negatywne skutki wobec pracodawcy bądź zakładu pracy¹. Kwestia ta została uregulowana w Kodeksie pracy, ale także w innych ustawach szczególnych, np. w Kodeksie spółek handlowych². W przywołanych ustawach enumeratywnie wskazano przypadki, kiedy pracownik ma bezwzględny obowiązek przestrzegania zakazu konkurencji ze względu na funkcję, jaką sprawuje bądź sprawował³. Kodeks pracy wskazuje na dwa rodzaje klauzul konkurencyjnych. Zgodnie art. 101¹ k.p. są to klauzule dotyczące zakazu konkurencji w czasie trwania stosunku pracy oraz na mocy art. 101² k.p. zakazu konkurencji po ustaniu stosunku pracy⁴. Choć niewątpliwie oba

¹Art. 100 § 2 ust. 4 i 5 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320 z późn. zm.), dalej jako k.p.

²M. Gersdorf, *Zabezpieczenie przed działalnością konkurencyjną pracownika i zakaz podejmowania przez niego dodatkowego zatrudnienia*, [w:] M. Gersdorf, K. Rączka (red.), *Indywidualne prawo pracy. Część szczegółowa*, t. III, seria: System Prawa Pracy, red. serii K.W. Baran, 2021, Lex, pkt 2.2.3.

³D. Dziemisiuk, J. Skoczyński, [w:] L. Florek (red.), *Kodeks pracy. Komentarz do art. 1011*, 2017, Lex, pkt 1.

⁴Art. 101¹ i art. 101² k.p.

zagadnienia dotyczą szerokiego zakresu problematyki, autorka niniejszego artykułu skupi się wyłącznie na niektórych zagadnieniach dotyczących klauzul konkurencyjnych zawartych w umowie w czasie trwania stosunku pracy oraz umowie po ustaniu stosunku pracy.

Celem rzeczonych rozważań jest analiza możliwości zawarcia umowy o zakazie konkurencji w czasie trwania oraz po ustaniu stosunku pracy w aspekcie podmiotowym oraz przedmiotowym. Na podstawie dostępnych źródeł normatywnych oraz publikacji naukowych zostaną omówione kwestie związane m.in. z zobowiązaniem pracodawcy dotyczącym wypłaty odszkodowania czy też zakresem obowiązków pracowniczym wynikających z zakazu konkurencji. Autorka postara się również wskazać nowe regulacje prawne wynikające z wprowadzenia rozwiązań prawodawczych w czasie pandemii COVID-19.

Podstawowe pojęcia

Konkurencja jest słowem używanym w aktach normatywnych, publikacjach z różnych dziedzin życia, a także w języku potocznym. W polskim ustawodawstwie brak jest jednej właściwej definicji legalnej, która całościowo ujmowałaby znaczenie pojęcia⁵. Zgodnie z wyjaśnieniem zawartym w słowniku języka polskiego, konkurencja oznacza tyle, co „rywalizacja między osobami lub grupami osób, które dążą do osiągnięcia tego samego celu”⁶. Niewątpliwie przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą, np. ukierunkowaną na produkcję tego samego dobra czy też świadczący usługi w takim samym zakresie jak inni przedsiębiorcy na tym samym rynku, będą wzajemnie konkurować. W tym przypadku nazwiemy ich konkurentami – zgodnie z definicją zawartą w art. 4 ust. 11 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.⁷

Odwołując się do sformułowania „klauzula konkurencyjna”, należy wskazać, że pojęcie to nie zawiera jednej (właściwej) definicji legalnej. Autorzy, posługując się tym sformułowaniem, stosują niejednorodną wykładnię. Najczęściej klauzula konkurencja rozumiana jest jako umowa o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy. Umowa ta dotyczy informacji szczególnie ważnych, o których pracownik dowiedział się w czasie trwania stosunku pracy⁸. Ustawodawca jednak nie wskazuje, co należy rozumieć przez pojęcie informacji szczególnie ważnych. Z uwagi na to przyjmuje się, że miernikiem obiektywnym pozwalającym na właściwą jego interpretację jest uwzględnienie kryterium ewentualnej szkody poniesionej przez pracodawcę w ramach prowadzonego przez niego przedsiębiorstwa, w sytuacji gdy ujawnienie informacji miałyby przynieść w tym zakresie negatywne skutki prowadzące do powstania szkody⁹.

⁵ S. Pochopień-Belka, *Pracownicze czyny nieuczciwej konkurencji*, 2021, Legalis, § 2.

⁶ *Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/34086/konkurencja/4068220/dzialania> (dostęp: 25.12.2021).

⁷ Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 275).

⁸ K. Jaśkowski, [w:] E. Maniewska, K. Jaśkowski, *Komentarz aktualizowany do Kodeksu pracy*, 2022, Lex, pkt 1.1.

⁹ A. Pawłowska, *Klauzula antykonkurencyjna w prawie pracy. Praktyczne zastosowanie art. 300 k.p.*, „Młody Jurysta” 2019, nr 4, s. 24.

Rys historyczny

Pierwsze przejawy kształtowania się instytucji zakazu konkurencji w polskim ustawodawstwie można dostrzec w regulacjach międzywojennych¹⁰. Za przykład mogą posłużyć przepisy wprowadzone w ramach rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych. W treści art. 9 tegoż rozporządzenia pracodawca wyjaśnia, na czym polega zakaz konkurencji, zaś w art. 10 bezpośrednio wskazuje zasady oraz krąg podmiotów, z którymi może zostać zawarta klauzula konkurencyjna. Tym samym nakłada on na pracownika obowiązek informowania pracodawcy o podjęciu zatrudnienia w innym przedsiębiorstwie lub prowadzeniu własnej działalności, powiązanej choćby pośrednio z działalnością pracodawcy. Zgodnie z ówczesnym prawodawstwem pracownik nie mógł również bez zgody pracodawcy dokonywać transakcji w tym zakresie na własny oraz cudzy rachunek. Umowa, która zawierała omawiany zakaz, miała być zawarta na piśmie, wyłącznie z osobą pełnoletnią, a także obligatoryjnie stanowić o obowiązku wypłaty odszkodowania pracownikowi za czas, w którym obowiązywała. Mogła zostać podpisana również po ustaniu stosunku pracy, jednak na okres nieprzekraczający roku¹¹.

Miejsce i funkcje regulacji

Kolejne zmiany nastąpiły na skutek wejścia w życie obecnie obowiązującej ustawy z 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Instytucja zakazu konkurencji została uregulowana w treści art. 101¹–101⁴, które zostały kilkakrotnie znowelizowane. Z treści wskazanych przepisów wynika, że podpisanie klauzuli konkurencyjnej stanowi czynność prawną polegającą na zawarciu umowy. Taka umowa może zostać zawarta w trakcie trwania stosunku pracy, ale także po jego ustaniu¹². Ogólnie rzecz ujmując, związanie się klauzulą konkurencyjną wiąże się z nałożeniem na pracownika obowiązku dotyczącego zaniechania działania, odnoszącego się do świadczenia usług czy też podejmowania na własny bądź cudzy rachunek pracy, np. produkcji danego towaru bądź usługi związanych z działalnością przedsiębiorstwa, z którym wiąże bądź wiązał go stosunek pracy. Co ważne, dotyczy to również działań o charakterze zbliżonym. Mowa tu również o działalności, która niejako pośrednio bądź nawet w niewielkim stopniu pokrywa się z przedmiotem działalności pracodawcy. Należy również pamiętać, aby w umowie zostało wskazane wprost, jakich czynności nie może dokonywać pracownik, a także przez jaki czas i w jakim miejscu obowiązują. Czy dotyczy on wyłącznie granic RP, czy też określonego rynku lokalnego? Jest to istotne z punktu widzenia pracownika, który zostaje w pewnym sensie ograniczony w swoim prawach, ale także pracodawcy, który

¹⁰ K. Rączka, *Zakaz konkurencji w stosunkach pracy*, 2020, Lex.

¹¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych (Dz.U. Nr 35, poz. 323).

¹² Art. 101¹–101⁴ k.p.

czuwa nad niezachwianą równowagą działalności własnego przedsiębiorstwa¹³. Co istotne, poczynione między stronami ustalenia we wskazanym zakresie nie należy utożsamiać z częścią umowy o pracę, a traktować jako odrębne porozumienie (odrębną umowę)¹⁴.

Ustawodawca wprowadził instytucje klauzuli konkurencyjnych przede wszystkim w celu ochrony interesu przedsiębiorcy. Jest to podmiot, który – decydując się na prowadzenie własnej działalności – musi liczyć się z aktualnym modelem gospodarczym obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej w ramach art. 20 Konstytucji RP¹⁵. W nawiązaniu do wskazanego przepisu prawa należy wskazać, że wolny rynek umożliwia prowadzenie działalności w tym samym zakresie przez różne podmioty obrotu gospodarczego, a konkurencja jest jego nieodzownym elementem. Z uwagi na brak monopolu co do miejsca pracy, potencjalny przyszły pracownik ma prawo wyboru zagwarantowane w art. 10 § 1 k.p. Powołany przepis daje możliwość wyboru, na rzecz kogo dana osoba będzie świadczyć pracę. Można również dokonać zmiany zakładu pracy, a tym samym pracodawcy. Należy jednak pamiętać, że wiedza nabyta w danym przedsiębiorstwie nadal pozostaje z pracownikiem. Z tego względu wyrażenie „zawarcie umowy o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy” ma istotny wpływ na ochronę interesów przedsiębiorcy.

O wysokiej randze omawianej instytucji świadczy również to, że kwestia zawierania umów o zakazie konkurencji została podjęta w ramach działań związanych z obowiązywaniem stanu epidemii bądź też zagrożenia epidemiologicznego wywołanego pandemią COVID-19. W tym szczególnym czasie ustawodawca wprowadził regulację, dającą możliwość (w określonym terminie) wypowiedzenia przez strony umowy o zakazie konkurencji obowiązującym po ustaniu stosunku pracy. Kwestia ta została uregulowana w art. 15gf ust. 1 ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹⁶. Należy wskazać, że uprawnienie to daje możliwość wypowiedzenia umowy o zakazie konkurencji każdej ze stron, na której rzecz ustanowiono zakaz konkurencji, tj. zarówno pracodawcy, jak i pracownikowi. Mogą one skorzystać z omawianego uprawnienia z zachowaniem 7-dniowego terminu. Celem wprowadzenia omawianego przepisu było przede wszystkim zwolnienie pracodawcy od obowiązku świadczenia pieniężnego na rzecz byłego pracownika, któremu do momentu wypowiedzenia przysługiwało ono z mocy prawa. Z drugiej zaś strony pracownik z chwilą tą nabywa dodatkowe prawo, którego do tej pory był pozbawiony, tj. może podjąć pracę, prowadząc działalność we własnym imieniu czy też na rzecz innego pracodawcy w zakresie, w jakim do tej pory

¹³ K. Jaśkowski, [w:] E. Maniewska, K. Jaśkowski, op. cit., pkt 5.1-5.3.

¹⁴ *Zakaz konkurencji*, <https://www.pip.gov.pl/pl/f/v/144710/Zakaz%20Konkurencji.pdf> (dostęp: 30.01.2021).

¹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483).

¹⁶ Ustawa z dnia 2 marca 2020 roku o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 374).

nie przysługiwało mu to uprawnienie¹⁷. Z praktycznego punktu widzenia nagła sytuacja związana z rozprzestrzenianiem się choroby COVID-19 w pewnym stopniu wpłynęła na sytuację ekonomiczną zarówno pracodawców, jak i pracowników. Ustawodawca, wprowadzając omawianą regulację, zatroszczył się w szczególności o dobro przedsiębiorców, którzy mogliby nie być zdolni do wypłaty należności pieniężnej wynikającej z powstrzymania się pracownika od podejmowania działalności konkurencyjnej. Z drugiej zaś strony problemy finansowe polskich przedsiębiorców były na tyle dalece idące, że w większości przypadków firmy nie zatrudniały nowych pracowników, zaś dążono do utrzymania stabilizacji. Tym samym pracodawca ani pracownik, wypowiadając przedmiotową umowę, nie miał obowiązku podawania argumentacji przemawiającej za podjętą przez niego decyzją¹⁸.

Kryterium podziału na umowę o zakazie konkurencji w czasie trwania stosunku pracy oraz po ustaniu stosunku pracy

Pierwszym i podstawowym kryterium podziału umów dotyczących zakazu konkurencji jest kryterium czasu. Przedmiotowe umowy mogą zostać zawarte w czasie pozostawania przez strony w relacji pracownik – pracodawca, a także gdy dana osoba nie podlega już kierownictwu danego pracodawcy. Ma to istotne znaczenie z punktu widzenia wypłaty odszkodowania w formie świadczenia pieniężnego. Uprawnienie do ubiegania się o tę formę rekompensaty ma pracownik, którego wiąże zakaz konkurencji w umowie obowiązującej po ustaniu stosunku pracy. Jednak w czasie jej trwania prawo to przysługuje wyłącznie wtedy, gdy zostanie ono zastrzeżone wprost w jednym z postanowień umownych. Niewątpliwie taka umowa stanowi czynność dwustronnie zobowiązującą, ponieważ każda ze stron posiada zarówno uprawnienie, jak i zobowiązanie do konkretnego zachowania względem drugiej strony¹⁹.

Zakaz konkurencji w czasie trwania stosunku pracy

Co ważne, zakaz konkurencji może zostać wskazany w treści umowy właściwej dotyczącej stosunku pracy między stronami. Należy traktować go jednak jako byt samodzielny. Dla przykładu można przytoczyć sytuację, w której cała umowa będzie ważna i skuteczna, jednak postanowienie o zakazie konkurencji okaże się niewiążące dla stron z uwagi na niezachowanie formy przewidzianej w treści art. 101³ k.p., tj. zawarcie jej na piśmie²⁰. Jest to element obligatoryjny dla jej skuteczności. Strony nie mogą powoływać się na domniemanie obowiązywania zakazu. Nie może on wynikać chociażby z ich milczącej zgody²¹. Umowa z pracownikiem, zgodnie z art. 29 § 2 k.p.,

¹⁷ M. Rotkiewicz, *Prawa i obowiązki pracodawcy a koronawirus*, wyd. trzecie, 2020, Lex, pkt 22.

¹⁸ M. Mędrała, *Ograniczenia praw zatrudnionych w tarczy 4.0 – niektóre refleksje w kontekście zasad konstytucyjnych*, „Monitor Prawa Pracy” 2020, nr 9, s. 10–11.

¹⁹ P. Prusinowski, [w:] K.W. Baran (red.), *Kodeks pracy*, t. 1: *Komentarz do art. 101¹*, wyd. piąte, 2020, Lex.

²⁰ K. Jaśkowski, [w:] E. Maniewska, K. Jaśkowski, op. cit., pkt 1.

²¹ Wyrok SN z 10 września 2004 r., sygn. akt. I PK 592/03, OSNP 2005, nr 14, poz. 202.

zawsze musi zostać zawarta na piśmie, dlatego również dla skuteczności ustanowionego zakazu wymagana jest ta forma szczególna²². Wymóg ten należy również utożsamiać z zawarciem jej za pomocą środków dostępu elektronicznego. Tu jednak dla jej skuteczności wymagany jest elektroniczny podpis kwalifikowany. Wszystkie wskazane wymagania formalne odnoszą się również do sytuacji zmiany jej treści²³.

Należy pamiętać również, że zatrudnionym można zostać również na podstawie innej umowy niż umowa o pracę. W przypadku chociażby umów zlecenie czy też samozatrudnienia klauzula konkurencyjności może zostać uzgodniona przez strony na zasadzie swobody umów, wynikającej z art. 353¹ Kodeksu cywilnego²⁴, przy czym należy pamiętać, że swoboda umów nie jest prawem bezwzględny i w tym przypadku muszą zostać spełnione przesłanki w treści wskazanego przepisu prawa, jak chociażby zgodność z normami współżycia społecznego²⁵. Ponadto pracownika obowiązuje dbanie o dobro zakładu pracy, z uwagi na co „może polegać na umownym ograniczeniu podejmowania przez pracownika dodatkowego zatrudnienia w postaci wprowadzenia odpowiedzialnego zakazu lub konieczności uzyskania zgody pracodawcy na podjęcie takiego zatrudnienia (działalności). Ograniczenie to nie może zostać wprowadzone, jeśli nie ma uzasadnienia w rzeczywistym interesie zakładu pracy. Wprowadzenie w umowie o pracę zakazu podejmowania dodatkowego zatrudnienia, względnie obowiązku uzyskania na to uprzedniej zgody pracodawcy, które nie spełnia tego wymagania, jest nieważne”²⁶.

Zakaz konkurencji po ustaniu stosunku pracy

Przede wszystkim należy wskazać, że tak jak właściwa umowy o pracę, tak również umowa o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy powinna zostać zawarta w formie pisemnej pod rygorem nieważności²⁷. Rozważając kwestię podmiotową, tj. kto może zawrzeć taką umowę, należy odwołać się do treści art. 101² k.p., zgodnie z którym osoba, którą nie łączy z dotychczasowym pracodawcą relacja oparta na stosunku pracy, może zostać objęta zakazem konkurencji. Dotyczy to sytuacji, gdy podmiot ten miał dostęp do informacji szczególnie ważnych, których ujawnienie mogłoby doprowadzić do negatywnych konsekwencji dla przedsiębiorcy i prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. Zgodnie z aktualnym orzecznictwem Sądu Najwyższego, pracodawca może postulować zawarcie takiej umowy bez względu na to, czy wykorzystanie informacji, których udzieliłby były pracownik, przyniosłoby rzeczywistą szkodę. Może mieć miejsce sytuacja, w której pracownik podjąłby działania zmierzające do wykorzystania

²² Art. 29§ 2 k.p.

²³ *Zakaz konkurencji...*, s. 4.

²⁴ K. Jaśkowski, [w:] E. Maniewska, K. Jaśkowski (red.), *Kodeks pracy. Komentarz do art. 101(1)*, wyd. jedenaste, 2019, Lex, pkt 2.

²⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 z późn. zm.).

²⁶ A. Cempura, A. Kasolik, *Zakaz konkurencji w umowie zawieranej z pracownikiem*, [w:] A. Cempura, A. Kasolik, *Metodyka sporządzania umów gospodarczych*, Warszawa 2017, pkt 23.3.

²⁷ J. Masłowski, *Zakaz konkurencji*, Lex, pkt 3.

danych, które nabył w danym przedsiębiorstwie, a tym samym nie wiązałyby się one z negatywnymi skutkami dla byłego pracodawcy²⁸. Obligatoryjną przesłanką skuteczności takiej umowy jest wskazanie terminu, na jaki zostaje zawarta. Wyznacza on czas, w którym osoba jest objęta zakazem. Wiąże się to również z wypłatą na jej rzecz właściwego odszkodowania, które stanowi 25% wynagrodzenia otrzymanego przez pracownika przed ustaniem stosunku pracy przez okres odpowiadający okresowi obowiązywania zakazu konkurencji. Takie świadczenie może zostać wypłacone z góry bądź w częściach, zgodnie z ustaleniami stron²⁹. Niewątpliwie jednak uprawnienie wypłaty odszkodowania dotyczy całego okresu obowiązywania zakazu. W przypadku gdy strony miałyby wątpliwość co do jego rozliczenia, sądem właściwym do rozstrzygnięcia sporu jest sąd pracy³⁰, ponieważ jest to umowa regulowana przepisami prawa pracy³¹. Tym samym zobowiązany do przestrzegania przedmiotowego zakazu zostaje zwolniony z obowiązku jego przestrzegania w sytuacji, gdy stanie się on bezprzedmiotowy, tj. przedsiębiorca zakończy prowadzenie działalności gospodarczej związanej z przedmiotem zakazu. Z wyłączeniem tego obowiązku mamy do czynienia również wtedy, gdy pracodawca zobowiązany do wypłaty odszkodowania nie podejmuje działań zmierzających do realizacji nałożonego na niego obowiązku.

Jako przykład może posłużyć fakt objęcia klauzulą konkurencyjną osób związanych z działalnością osoby prawnej. Zgodnie z aktualnym orzecznictwem, ważne jest, aby zakres ten był jak najbardziej uszczegółowiony co do osób, które zajmują niższe stanowiska i mają informacje o mniejszej randze. Ogólnie zaś należy wskazywać postanowienia dotyczące jednostek wchodzących w skład tego organu. Są to osoby podejmujące najważniejsze decyzje dla funkcjonowania np. spółki uregulowanej w Kodeksie spółek handlowych. W tym celu postanowienia dotyczące konkurencji powinny być sformułowane w sposób obejmujący jak najszerszy zakres, aby zapobiec nieprzewidzianym sytuacjom, kiedy mogłyby dojść do naruszenia. Efektywność takiego postanowienia należy oceniać z punktu widzenia świadomości byłego pracownika. Najważniejsze jest, aby we własnym odczuciu, bez wątpliwości wiedział, w jakim zakresie został objęty zakazem i czego dokładnie zakaz ten dotyczy³². Nie jest jednak możliwe, aby klauzula zawierała jednocześnie postanowienia, zgodnie z którymi osoba niebędąca pracownikiem danego pracodawcy, a związana jednak umową o zakazie konkurencji miała w obowiązku dostarczenie mu informacji o podjęciu zatrudnienia bądź prowadzenia działalności gospodarczej osobiście w innej dziedzinie niż ta, którą obejmuje zakaz. Wskazane postanowienie umowne byłoby uznane za nieważne, a tym samym niewiążące żadną ze stron³³.

²⁸ Postanowienie SN z 5 czerwca 2020 r., sygn. akt. I PK 103/19, Lex nr 3032788.

²⁹ Art. 1012 § 3 k.p.

³⁰ Ibidem.

³¹ K. Jaśkowski, [w:] E. Maniewska, K. Jaśkowski (red.), op. cit., 2021, Lex, pkt 1.1.

³² Postanowienie SN z 5 marca 2020 r., sygn. akt. III PK 50/19, Lex nr 3169698.

³³ Wyrok SN z 6 grudnia 2018 r., sygn. akt. II PK 224/17, OSNP 2019, nr 8, poz. 95.

Podsumowanie

W celu zawarcia umowy o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy niewątpliwie najistotniejszą kwestią jest posiadanie przez pracownika szczególnie ważnych informacji, mających wpływ na dalsze funkcjonowanie przedsiębiorstwa, a których niedochowanie w tajemnicy mogłoby wywołać szkodę względem pracodawcy. Z tego tytułu pracownikowi zawsze przysługuje odszkodowanie. Jednak jeśli umowa o zakazie konkurencji jest zawarta w czasie trwania stosunku pracy, to prawo takie przysługuje wyłącznie wtedy, gdy zostanie ono zastrzeżone wprost w jednym z postanowień umownych. Ponadto każda z tych umów dla swojej skuteczności wymaga formy pisemnej. Powinna zawierać zakres działalności, której pracownik nie może wykonywać w czasie trwania zakazu, a także okres, na jaki została zawarta. Nie może stanowić wyłącznie oświadczenia woli, a posiadać formę umowy zawartą między stronami.

Konkludując, można wysnuć wniosek, że klauzule konkurencyjne zawarte w umowie obowiązującej po ustaniu stosunku pracy stanowią zabezpieczenie interesów pracodawców, a tym samym ograniczają działalność pracowników po ustaniu stosunku pracy. Ograniczenia te rekompensuje jednak przyznanie uprawnienia do odszkodowania. Dlatego w pewnym sensie można uznać, że pracownik zyskuje dodatkowe źródło dochodu i do jego decyzji należy, czy założyć własną działalność gospodarczą, czy podejmie pracę innego rodzaju niezwiązaną z przedmiotem działalności przedsiębiorcy. Ma też możliwość niepodjęcia pracy bez obowiązku informowania o tym fakcie byłego pracodawcy. Sytuacja jednak zmieniła się wskutek rozprzestrzenienia się choroby COVID-19. Wprowadzenie regulacji dotyczącej przyznania m.in. pracodawcy możliwości wypowiedzenia umowy z zachowaniem 7-dniowego terminu może z dnia na dzień pozbawić osoby pozostające bez pracy podstawowego źródła utrzymania, jakim było odszkodowanie wynikające z zawartej umowy.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Cempura A., Kasolik A., *Zakaz konkurencji w umowie zawieranej z pracownikiem*, [w:] A. Cempura, A. Kasolik, *Metodyka sporządzania umów gospodarczych*, Warszawa 2017.
- Dzienisiuk D., Skoczyński J., [w:] L. Florek (red.), *Kodeks pracy. Komentarz do art. 101¹*, 2017, Lex.
- Gersdorf M., *Zabezpieczenie przed działalnością konkurencyjną pracownika i zakaz podejmowania przez niego dodatkowego zatrudnienia*, [w:] M. Gersdorf, K. Rączka (red.), *Indywidualne prawo pracy. Część szczegółowa*, t. III, seria: System Prawa Pracy, red. serii K.W. Baran, 2021, Lex.

- Jaśkowski K., [w:] E. Maniewska, K. Jaśkowski (red.), *Kodeks pracy. Komentarz do art. 101(1)*, wyd. jedenaste, 2019, Lex.
- Jaśkowski K., [w:] E. Maniewska, K. Jaśkowski, *Komentarz aktualizowany do Kodeksu pracy*, 2022, Lex.
- Masłowski J., *Zakaz konkurencji*, Lex.
- Mędrala M., *Ograniczenia praw zatrudnionych w tarczy 4.0 – niektóre refleksje w kontekście zasad konstytucyjnych*, „Monitor Prawa Pracy” 2020, nr 9.
- Pawłowska A., *Klauzula antykonkurencyjna w prawie pracy. Praktyczne zastosowanie art. 300 k.p.*, „Młody Jurysta” 2019, nr 4.
- Pochopień-Belka S., *Pracownicze czyny nieuczciwej konkurencji*, 2021, Legalis.
- Prusinowski P., [w:] K.W. Baran (red.), *Kodeks pracy, t. 1: Komentarz do art. 101¹*, wyd. piąte, 2020, Lex.
- Rączka K., *Zakaz konkurencji w stosunkach pracy*, 2020, Lex.
- Rotkiewicz M., *Prawa i obowiązki pracodawcy a koronawirus*, wyd. trzecie, 2020, Lex.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych (Dz.U. Nr 35, poz. 323).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320).
- Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 275).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 roku o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 374).

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 10 września 2004 r., sygn. akt. I PK 592/03, OSNP 2005, nr 14, poz. 202.
- Wyrok SN z 6 grudnia 2018 r., sygn. akt. II PK 224/17, OSNP 2019, nr 8, poz. 95.
- Postanowienie SN z 5 marca 2020 r., sygn. akt. III PK 50/19, Lex nr 3169698.
- Postanowienie SN z 5 czerwca 2020 r., sygn. akt. I PK 103/19, Lex nr 3032788.

Źródła internetowe

- Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/34086/konkurencja/4068220/dzialania>.
- Zakaz konkurencji*, <https://www.pip.gov.pl/pl/f/v/144710/Zakaz%20Konkurencji.pdf>.

The issue of competition clauses in employment contracts and after termination of the employment relationship

Summary

The Act Labour Code provides for the possibility of concluding an agreement between the employer and the employee, which concerns a non-compete. Thus, this agreement can be concluded during as well as after the termination of the employment relationship. In particular, it concerns the obligation of the employee to refrain from competitive activities conducted on his own and third party's account.

The aim of this article is to analyse the current legal regulations in the context of rights and obligations of employees and employers against the background of the discussed institution. Particular attention is also paid to the scope of protection of the employee if the discussed agreement was concluded after the termination of the employment relationship. The author of the work has also examined the legislative changes against the background of the institution in question, due to special solutions introduced by the Act of 2 March 2020 on special solutions relating to preventing, counteracting and combating COVID-19, other infectious diseases and crisis situations caused by them.

Undoubtedly, the signing of a competition clause during the employment relationship gives the entrepreneur a sense of confidentiality of the information concerning the workplace run by him. On the other hand, when it is concluded after the termination of the employment relationship, the employee obtains positive effects in the form of compensation.

Keywords: employee, employer, competition, clauses, prohibition, duration of the employment relationship, termination of the employment relationship

DOI: 10.31648/kpp.7992

Bartłomiej Kugacz

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0003-3451-407X

bartekugacz@gmail.com

**Nieuczciwe praktyki w zakresie refinansowania
z wykorzystaniem krótkoterminowych pożyczek****Uwagi wprowadzające**

W polskim obrocie prawnym istnieje spora różnorodność usług pozabankowych, których celem jest finansowanie (zazwyczaj bieżących) potrzeb konsumentów. Firmy z sektora pozabankowego ukierunkowane są zazwyczaj na świadczenie usług w formie krótkoterminowych pożyczek (tzw. chwilówek), których okres kredytowania często nie przekracza jednego miesiąca. Duża liczba przedsiębiorców działających w sektorze pożyczkowym świadczącym usługi w postaci chwilówek prowadzi swoje przedsiębiorstwa za pośrednictwem portali internetowych, wyspecjalizowanych w świadczeniu szybkiej pomocy w uzyskaniu gotówki. Liberalne podejście ustawodawcy do regulacji prawnych z zakresu pozabankowego sektora usług finansowych przyczyniło się do dynamicznego, a zarazem niekontrolowanego rozrostu firm specjalizujących się w świadczeniu krótkoterminowych pożyczek konsumenckich. Dlatego też zjawisko niekontrolowanego rozrostu sektora pozabankowego świadczącego usługi finansowe doprowadziło do nadużywania ze strony pożyczkodawców swojej przewagi, w szczególności na płaszczyźnie informacyjnej¹ kosztem konsumentów w trosce o własny interes gospodarczy. W związku z tym w większym stopniu odczuwana jest asymetria między stronami umowy, ponieważ pożyczkobiorca często działa pod wpływem emocji w pełnym zaufaniu do strony proponenta jako podmiotu profesjonalnego, z którym często łączona jest cecha lojalności oraz uczciwości. Takie zjawiska, co należy podkreślić, sprzyjają stosowaniu

¹ L. Węgrzynowski, *Niedozwolone postanowienia umowne jako środek ochrony słabszej strony umowy obligacyjnej*, Warszawa 2006, s. 15.

przez nieuczciwych przedsiębiorców praktyk sprzecznych z podstawowymi prawami konsumenckimi, takimi jak obowiązek przedkontraktowej informacji czy dokładnego określenia postanowień umowy ramowej.

Coraz większym problemem występującym na gruncie sektora usług pożyczkowych jest obchodzenie określonych limitów kosztów pozaodsetkowych przez firmy udzielające pożyczki. Dlatego też pojawia się pytanie, czy ograniczenie pobierania nadmiernych odsetek wynikających z przepisu art. 359 § 2¹ k.c.² stanowi obecnie wystarczający instrument ochrony interesów konsumenta przed obciążeniem go pozaumownymi kosztami udzielonej mu pożyczki? Wątpliwości mogą powstać zwłaszcza w sytuacji, w której przedsiębiorca udzielający kredytu konsumenckiego formalnie przestrzega regulacji dotyczących maksymalnej wysokości odsetek, natomiast w treści umowy kredytu konsumenckiego zastrzega wysokie dodatkowe opłaty o charakterze pozaodsetkowym (np. prowizje). W konsekwencji wskazane dodatkowe opłaty często przekraczają wysokość kwoty zaciągniętego kredytu konsumenckiego³.

Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie szeregu sposobów obchodzenia ustawowych limitów kosztów pozaustawowych przez pożyczkodawców oraz przybliżenie praktyki „rolowania kredytów”, która wykorzystywana jest przez pożyczkodawców działających za pośrednictwem portali internetowych specjalizujących się w udzielaniu pożyczek gotówkowych.

Cywilnoprawna kontrola postanowień umowy kredytu konsumenta

Dzięki zasadzie swobodnego kształtowania treści zobowiązania strony mogą ułożyć stosunek prawny według własnego uznania. Granicą swobody kształtowania treści stosunku zobowiązaniowego jest to, że stosunek taki nie powinien sprzeciwiać się własnej naturze prawnej, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Jednak nie oznacza to, że podmiot udzielający pożyczki może w sposób zupełnie dowolny kształtować prawa i obowiązki, których skutkiem jest narzucenie dodatkowych opłaty oraz usług na rzecz konsumenta. Kontrola treści umów zawieranych przez proponentów z adherentami może być przeprowadzona na podstawie przepisu art. 385¹ k.c. Przepis ten za przedmiot kontroli przyjmuje niezgodnione indywidualnie postanowienia umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem. Niezgodnionymi indywidualnie postanowieniami są takie postanowienia umowne, na których treść adherent nie miał realnego wpływu⁴. Do takich postanowień zaliczyć należy prowizje czy dodatkowe opłaty wynikające np. z usługi refinansującej pożyczkę. Warto podkreślić, że kontroli na podstawie art. 385¹ k.c nie podlegają postanowienia określające główne świadczenia stron (jeżeli zostały sformułowane

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 z późn. zm.), dalej jako k.c.

³ Uzasadnienie projektu ustawy, VII kadencja, druk sejmowy nr 3460, s. 22, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3460> (dostęp: 10.11.2021).

⁴ B. Mikłaszewicz, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 5, Warszawa 2020, s. 810.

w sposób jednoznaczny). Dlatego też orzecznictwo⁵ dopuszcza możliwość badania opłat oraz prowizji, które zgodnie w literaturze nie są kwalifikowane jako świadczenia główne, pod warunkiem że nie zostały ustalone indywidualnie między stronami umowy. Dlatego do kontroli postanowień umownych ustalonych indywidualne zastosowanie mają zasady ogólne wyrażone m.in. w przepisach art. 58⁶ k.c. czy art. 5 k.c.

W orzecznictwie trafnie zostało stwierdzone, że nie można utożsamiać sankcji uznania danego postanowienia umownego za niedozwolone z sankcją stwierdzającą nieważność czynności prawnej. Dlatego też kolejność zastosowania sankcji wynikających z treści przepisów art. 385¹ oraz 58 k.c. została uporządkowana przez judykaturę. Zgodnie z orzecznictwem sankcja nieważności w przypadku uznania danej klauzuli umownej za sprzeczną z ustawą bądź mającą na celu jej obejście wyprzedza sankcję wynikającą z uznania danego postanowienia umownego za niedozwolone. Zdaniem Sądu Najwyższego jeżeli dana czynność prawna jest spreczna z ustawą, nie może ona wyrzucić skutku prawnego, a co za tym idzie – nie może kształtować praw i obowiązków konsumenta oraz nie jest w stanie rażąco naruszać jego interesów. W konsekwencji nie może podlegać ocenie z punktu widzenia zgodności z dobrymi obyczajami⁷. Dlatego też postanowienie wynikające z czynności prawnej sprzeczne z ustawą jest nieważne, a art. 385¹ k.c. nie może być traktowany jako przepis, który przewiduje inny skutek w rozumieniu art. 58 § 1 *in fine* k.c., w szczególności ten, że na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy⁸.

Istotnym zagadnieniem z punktu widzenia niniejszego wywodu jest problem związany z zastosowaniem przepisu art. 36a ustawy o kredycie konsumenckim w stosunku do przepisów art. 58 k.c. i 385¹ k.c. Zdarza się, że strony postępowania uznają przepis statuujący maksymalne koszty pozaustawowe jako przepis szczególny wobec przepisów zawartych w k.c.

Jak podkreśla się w orzecznictwie, takie stanowisko jest nieprawidłowe z uwagi na to, że mimo wprowadzenia do systemu prawnego przepisu art. 36a na mocy ustawy o kredycie konsumenckim nie można twierdzić, iż przepis ten stanowi *lex specialis* wobec art. 58 k.c., a tym samym, że przepis ustawy o kredycie konsumenckim jako *lex specialis* wyłącza stosowanie normy wynikającej z przepisu art. 385¹ § 1 k.c.⁹

Dlatego też judykatura uznaje, że obowiązujące limity kosztów pozaodsetkowych na podstawie ustawy o kredycie konsumenckim nie wyłączają ochrony postanowień umownych pod względem ich abuzywności, w związku z czym nie można twierdzić, że art. 36a powyższej ustawy stanowi *lex specialis* wobec przepisów zawartych w Kodeksie cywilnym (w szczególności art. 58 k.c. i 385¹ § 1 k.c.)¹⁰.

⁵Wyrok SN z 6 kwietnia 2004 r., sygn. akt I CK 472/03, „Prawo Bankowe” 2004, nr 11, poz. 21.

⁶A. Janas, [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna (Art. 1–125)*, Warszawa 2018, art. 58.

⁷Uchwała SN z 13 stycznia 2011 r., sygn. akt III CZP 119/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 95.

⁸Ibidem.

⁹Wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 29 grudnia 2017 r., sygn. akt II Ca 695/17, Lex nr 2451427.

¹⁰Wyrok SO w Łodzi z 19 lipca 2019 r., sygn. akt III Ca 435/19, Lex nr 2741626.

Sposoby obchodzenia przepisów o maksymalnych kosztach pozaodsetkowych

Przedsiębiorca udzielający świadczenia finansowego w postaci kredytów konsumenckich powinien przestrzegać m.in. dobrych obyczajów, które rozumiane są przede wszystkim jako szacunek oraz uczciwość w stosunku do drugiego człowieka. Z dobrymi obyczajami, jak wskazał Sąd Najwyższy, klóci się takie postępowanie, którego celem jest dezorientowanie konsumenta, wykorzystanie jego niewiedzy lub naiwności¹¹. Należy podkreślić, że system ochrony konsumenta w prawie europejskim oraz polskim zakłada co do zasady stosowanie modelu konsumenta świadomego¹². Obecnie przyjmuje się, że konsument nie jest osobą nieświadomą, którą należy zawsze chronić w kontaktach ze stroną profesjonalną¹³. Jednak ustawodawstwo europejskie, jak i krajowe powinno zapewnić odpowiednie mechanizmy prawne chroniące konsumenta z uwagi na istniejącą zazwyczaj nierównowagę strukturalną między konsumentem a przedsiębiorcą.

Dlatego też według dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady¹⁴ w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG (dalej jako dyrektywa) konsumentom powinno zapewnić się ochronę przed nieuczciwymi lub wprowadzającymi w błąd praktykami. Powyższa dyrektywa wskazuje, że konsumentowi powinno umożliwić się przed podjęciem decyzji w związku z zawarciem umowy o kredyt zapoznanie się z informacjami na temat warunków i kosztów kredytu oraz swoich zobowiązań względem instytucji udzielającej kredytu konsumenckiego.

W dyrektywie zostało wskazane, że całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta powinien obejmować wszystkie koszty, łącznie z odsetkami, prowizjami, podatkami, opłatami dla pośredników kredytowych i wszelkimi innymi opłatami jakie konsument musi ponieść w związku z umową o kredyt, z wyjątkiem kosztów notarialnych¹⁵.

Zaznaczyć należy, że ustawa o kredycie konsumenckim¹⁶ nie definiuje pojęcia opłat obejmujących różnego rodzaju koszty związane z wynagrodzeniem kredytodawcy, takie jak np. opłata przygotowawcza, administracyjna czy opłata rejestracyjna. Znacznym problemem podnoszonym w literaturze jest zbiorcze określenie różnego rodzaju kosztów pod pojęciem opłat. W treści ogólnych warunków umowy pożyczki często sprowadzają się one do licznych obciążeń majątkowych, które w znacznej mierze wpływają na faktyczne koszty pożyczki, jakie poniesie konsument. Taka sytuacja powoduje, że pożyczkobiorca często nie ma pojęcia o dodatkowych obciążeniach wynikających z umowy pożyczki, które *de facto* nie wynikają *expressis verbis* z treści umowy.

¹¹ Wyrok SN z 8 czerwca 2004 r., sygn. akt I CK 635/03, Lex nr 846537.

¹² T. Czech, *Prawa konsumenta. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 18.

¹³ Wyrok SN z 29 listopada 2013 r., sygn. akt I CSK 87/13, Lex nr 1418874.

¹⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE.

¹⁵ *Ibidem*, s. 68.

¹⁶ Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1083 z późn. zm.).

Poważne wątpliwości budzi również cel takich opłat z uwagi na to, że konsument może mieć wątpliwość, czy obciążające go dodatkowe świadczenia pieniężne stanowią ekwiwalent związany z procesem kredytowania, tzn. poniesionymi przez stronę pożyczkodawcy faktycznymi kosztami w ujęciu ekonomicznym związanymi z umową pożyczki, bądź czy kwota dodatkowych obciążeń finansowych stanowi zarówno ekwiwalent kosztu związanego z procesem kredytowania i zysku przedsiębiorcy¹⁷.

Ustawodawca pozostawił jednak kwestię otwartą w zakresie definicji katalogu kosztów związanych z udzieleniem kredytu konsumenckiego¹⁸. Występujące pojęcia opłaty oraz prowizji w przepisie art. 5 pkt 6a ustawy o kredycie konsumenckim nie mają ustalonych zakresów i mogą być stosowane zamiennie. Jednak, jak wskazuje doktryna, pojęcia te można odróżnić od siebie z uwagi na to, że prowizja częściej występuje, gdy należność ustalona jest za pomocą stawki procentowej, a pojęcie opłaty określane jest z kolei stawką kwotową¹⁹. Inaczej mówiąc, opłatą nazywa się wynagrodzenie o stałej wysokości (także okresowe), a prowizją – wynagrodzenie ustalane przy wykorzystaniu stopy procentowej²⁰.

Z kolei maksymalna wysokość odsetek pozaustawowych uregulowana została w przepisach ustawy o kredycie konsumenckim. Zabieg ten był konieczny, ponieważ maksymalne odsetki ustawowe od kapitału oraz za opóźnienia w świadczeniu, określone w przepisach Kodeksu cywilnego (odpowiednio art. 359 § 2 oraz art. 481 § 2 k.c.), obecnie nie stanowią już większej przeszkody dla nieuczciwych pożyczkodawców. Nieuczciwi przedsiębiorcy, mimo przestrzegania limitów wynikających z treści przepisów Kodeksu cywilnego, stosują różnego rodzaju klauzule umowne nakładające na pożyczkobiorców dodatkowe koszty związane z udzieloną pożyczką lub w postaci dodatkowych usług (np. refinansowania). Usługa refinansowania oferowana jest przez coraz liczniejszych przedsiębiorców działających w sektorze krótkoterminowych usług finansowych. Usługa ta polega na udzieleniu pożyczki w celu spłaty innego kredytu konsumenckiego. Należy zaznaczyć, że taka umowa nie jest zabroniona w świetle obowiązujących przepisów prawnych, jednak czynność ta coraz częściej przyjmuje postać tzw. rolowania pożyczek.

Proceder „rolowania pożyczek” polega na tym, że przedsiębiorstwa oferujące usługi finansowe w postaci pożyczek krótkoterminowych przy współpracy z innymi powiązanymi ze sobą spółkami tworzą pewnego rodzaju holding finansowy, w ramach którego firmy te udzielają przemiennie klientowi pożyczek refinansujących pierwotnie zaciągnięte zobowiązanie. Praktyka ta polega na udzielaniu

---

¹⁷Jak wskazuje T. Czech, wysokość pobieranych opłat i prowizji nie musi zasadniczo mieć uzasadnienia ekonomicznego i nie musi wykazywać związku z ponoszonymi przez bank kosztami – T. Czech, *Adekwatność wysokości opłat i prowizji bankowych w stosunku do poniesionych kosztów*, „Monitor Prawa Bankowego” 2014, nr 10(47), s. 79 i nast.

¹⁸E. Rutkowska-Tomaszewska, *Wynagrodzenie kredytodawcy związane z procesem kredytowania a regulacja prawna obniżenia całkowitego kosztu kredytu konsumenckiego w przypadku jego przedterminowej spłaty jako przejaw ochrony interesów ekonomicznych konsumenta*, [w:] E. Rutkowska-Tomaszewska (red.), *Ochrona klienta na rynku usług finansowych w świetle aktualnych problemów i regulacji prawnych*, Warszawa 2017, s. 300.

¹⁹T. Czech, *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 114.

²⁰Ibidem, s. 80.

konsumentowi kolejnego kredytu, w którym cała kwota przeznaczona jest na spłatę zobowiązania udzielonego przez innego kredytodawcę. W takich przypadkach „nowy” kredytodawca dokonuje spłaty kapitału oraz nałożonych na konsumenta kosztów. Problem polega na tym, że „nowa” umowa obciążona jest kolejnymi kosztami, najczęściej nazwanymi w umowie pożyczki opłatami za refinansowanie lub przedłużenie umowy²¹.

Wskazać należy na precedensowy wyrok²² z 9 czerwca 2022 r., w którym to Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie wskazał, że pozwana spółka zajmująca się pozabankowymi usługami pożyczkowymi dopuściła się stosowania nieuczciwej praktyki rynkowej polegającej na udzielaniu kolejnych pożyczek konsumentowi, który nie dokonał jeszcze spłaty pierwotnej pożyczki udzielonej mu przez pozwaną spółkę (lub innego kredytodawcę), gdzie koszty pierwszej pożyczki zaliczane były do całkowitej kwoty kolejnej udzielonej pożyczki (tzw. rolowanie pożyczki) konsumentowi, co powodowało przekroczenie ustawowych limitów dla pozaodsetkowych kosztów pożyczki nałożonych na konsumenta²³. Wskutek czego pożyczkobiorca popadał w tzw. spiralę zadłużenia²⁴.

Nadmienić należy, że umowy tego typu zawierane są często za pośrednictwem portali internetowych specjalizujących się wyłącznie w świadczeniu krótkoterminowej „pomocy” finansowej w postaci tzw. chwilówek. Udział kilku podmiotów w operacjach tego typu dyktowany jest potrzebą ograniczenia możliwości badania wysokości opłat związanych z takim procederem. Nowa pożyczka refinansująca poprzednie zobowiązanie udzielona jest przez inny podmiot, wskutek czego ustawowe limity kosztów pozaodsetkowych nie zostają przekroczone, ponieważ dodatkowe opłaty wynikające z usługi refinansującej poprzedni kredyt konsumencki przypisane są na rzecz nowego wierzyciela. Dlatego też cała konstrukcja tego typu umowy²⁵ służy zwiększeniu pozaodsetkowych kosztów, które limitowane są przez dyspozycję przepisu art. 36a ustawy o kredycie konsumenckim²⁶.

---

²¹ Sąd zabezpieczył roszczenie Rzecznika Finansowego w sprawie dotyczącej „rolowania” pożyczek, <https://rf.gov.pl/2021/10/19/sad-zabezpieczył-rozszczenie-rzecznika-finansowego-w-sprawie-dotyczącej-rolowania-pożyczek/> (dostęp: 18.06.2022).

²² Wyrok SREJ. dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 9 czerwca 2022 r., sygn. akt VI C 1926/21.

²³ Ibidem.

²⁴ Szerzej: S. Sobczyk-Grygiel, *Zwycięstwo rzecznika finansowego w sprawie rolowania pożyczek*, „Gazeta Prawna” 2021, nr 203.

²⁵ Należy zaznaczyć, że częstym zarzutem spotykanym w judykaturze sądów jest automatyczne refinansowanie pierwotnej, niespłaconej pożyczki wyłącznie na podstawie zaznaczenia właściwego pola w formularzu internetowym. Taki sposób wyrażenia zgody sprzeciwia się samym postanowieniom ramowym takiej pożyczki, z uwagi że dla zastosowania procedury refinansowania pierwotnego zobowiązania często wymaga się odrębnego wniosku. Często praktyką stosowaną przez przedsiębiorców świadczących tego rodzaju usługę w przestrzeni internetowej jest udzielenie pożyczki refinansującej poprzez złożenie wniosku w formie formularza internetowego, zawierającego w swojej treści propozycję indywidualnych warunków umowy, w której zawarta jest kwota pożyczki, okres, na jaki ma być udzielona, liczba rat i termin spłaty (w przypadku wniosku o pożyczkę pierwotną), a nadto opis zobowiązania podlegającego refinansowaniu (dyspozycja spłaty) – wyrok SO w Szczecinie z 27 czerwca 2019 r., sygn. akt II Ca 404/19, Lex nr 2707015.

²⁶ Wyrok SREJ. w Wodzisławiu Śląskim z 27 sierpnia 2020 r., sygn. akt I C 1854/19.

Limity kosztów pozaodsetkowych

Według orzecznictwa istotne znaczenie dla oceny ważności umowy o pożyczkę ma dyspozycja przepisu art. 36b ustawy o kredycie konsumenckim²⁷. Przepis ten wskazuje, że w przypadku prolongaty kredytu konsumenckiego w okresie 120 dni od dnia wypłaty tego świadczenia całkowita kwota dla celów ustalenia maksymalnej wysokości pozaodsetkowych kosztów tego kredytu (o których mowa w przepisie art. 36a ustawy o kredycie konsumenckim) stanowi sumę kwoty udzielonego i wypłaconego świadczenia, którego spłata została odroczone.

Należy zaznaczyć, że do pozaodsetkowych kosztów kredytu dolicza się wszystkie koszty i opłaty, które kredytobiorca jest obowiązany ponieść w związku z odroczeniem spłaty takiego kredytu w okresie 120 dni od dnia wypłaty pożyczki. Z kolei w przepisie art. 36b ustawy o kredycie konsumenckim ustawodawca zamieścił szczególną regulację dotyczącą kosztów związanych z prolongatą spłaty. *Ratio legis* powyższego przepisu wskazuje, że ustawodawca, poprzez jego wprowadzenie, chciał zapobiec omijaniu limitów kosztów pozaodsetkowych w razie udzielenia kredytu konsumenckiego na krótki okres i pobierania wysokich opłat za jego przedłużanie, tzw. rolowanie²⁸. Zgodnie z ustawą o kredycie konsumenckim pozaodsetkowe koszty maksymalne mogą wynieść 25% pożyczonej kwoty plus 30% za każdy rok kredytowania, jednak nie więcej niż 100% kredytu²⁹.

W wyniku przekroczenia powyższych limitów zawarcie kolejnej pożyczki refinansującej stoi w sprzeczności wobec obowiązującego prawa. Jak podkreśla się w judykaturze, o czynności sprzecznej z ustawą lub mającą na celu obejście ustawy można mówić tylko wtedy, gdy czynność taka pozwala na uniknięcie zakazów, nakazów lub obciążeń wynikających z przepisów ustawy i jeżeli tylko z takim zamiarem została dokonana³⁰. Dlatego też należy uznać tzw. rolowanie pożyczki za czynność sprzeczną z obowiązującym porządkiem prawnym, z uwagi że pożyczkodawca dąży do obejścia przepisów o maksymalnych odsetkach pozaustawowych.

Należy wskazać, że celem ustawowego limitu kosztów kredytu konsumenckiego nie jest wyłącznie kontrola abuzywności, lecz uniemożliwienie kredytodawcom stosowania kosztów przekraczających ustawowe limity, chociażby postanowienia umowy przewidujące takie koszty nie stanowiły postanowień niedozwolonych. Co więcej, mimo że w umowie pożyczki kwota wynagrodzenia prowizyjnego może mieścić się w limitach określonych w treści ustawy o kredycie konsumenckim, jednakże takie postanowienia zawarte w umowie jednak nie mogą naruszać dobrych obyczajów i w sposób rażący naruszać słuszych interesów konsumenta, w szczególności prawa do informacji o udzielonej mu usłudze kredytowej³¹.

²⁷ Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1083 z późn. zm.).

²⁸ Wyrok SRej. w Szczytnie z 27 sierpnia 2018 r., sygn. akt I C 1124/18, Lex nr 2553079.

²⁹ Rolowanie pożyczek – postępowanie Prezesa UOKiK, <https://finanse.uokik.gov.pl/kredyty-konsumentkie/rolowanie-pozyczek-postepowanie-prezesa-uokik/> (dostęp: 30.10.2021).

³⁰ Wyrok SN z 1 czerwca 2010 r., sygn. akt II UK 34/10, Lex nr 619639.

³¹ Wyrok SO w Łodzi z 19 lipca 2019 r., sygn. akt III Ca 435/19, Lex nr 2741626.

Wnioski

Mimo występujących na gruncie prawa cywilnego mechanizmów kontrolujących działalność przedsiębiorców oferujących usługi finansowe w postaci krótkoterminowych pożyczek, wciąż dochodzi do nadużyć ze strony pożyczkodawców w stosunku do konsumentów. Nieuczciwi przedsiębiorcy oferujący „chwilówki” próbują obejść ograniczenia pozaodsetkowych kosztów pożyczek, tym samym narażając konsumentów na wysokie koszty związane z udzieloną „chwilówką” oraz możliwość wpadnięcia przez pożyczkobiorcę w tzw. spiralę zadłużenia.

Dotychczasowy brak nadzoru nad działalnością firm pożyczkowych przyczynił się do powstania mechanizmów prowadzących do pokrzywdzenia konsumentów poprzez omijanie ustawowo określonych limitów kosztów pozaodsetkowych. Należy zaznaczyć, że proceder tzw. rolowania pożyczek jest coraz powszechniejszą praktyką w środowisku pozabankowej „pomocy” finansowej. Dlatego też należy uznać, że obowiązujące przepisy o charakterze cywilnoprawnym nie stanowią wystarczającej ochrony konsumenta przed nieuczciwymi praktykami rynku finansowego zajmującego się udzielaniem pożyczek. Warto podkreślić, że pożyczkobiorca jest wciąż narażony na działania ze strony przedsiębiorcy świadczącego usługi kredytowe, który – wykorzystując swoją przewagę względem kontrahenta – narzuca mu często nowe opłaty przekraczające samą wysokość zobowiązania głównego. Dlatego też *de lege ferenda* postulować można rozszerzenie zakresu kontroli przedsiębiorstw udzielających pożyczki przez Komisję Nadzoru Finansowego bądź ustawowe określenie wymaganej formy organizacyjnej, w ramach której firmy pożyczkowe będą mogły świadczyć usługi kredytowe. Zabieg ten mógłby przyczynić się do uporządkowania strefy usługowej zajmującej się udzielaniem kredytów konsumenckich, w skutek czego formy ich działalności byłyby bardziej przejrzyste dla potencjalnych klientów oraz organów nadzorujących rzetelność tego rodzaju usług.

W związku z powyższym brak kontroli ze strony organów państwa oraz wymogu prowadzenia działalności pożyczkodawczej w określonej formie prawnej utrudnia, a często uniemożliwia prowadzenie rzetelnej kontroli takich przedsiębiorstw, co sprzyja stosowaniu przez pożyczkodawców niedozwolonych praktyk rynkowych. Należy również wspomnieć o działaniach podjętych przez Rzecznika Finansowego w zakresie zwalczania nieuczciwych praktyk rynkowych w sektorze usług pozabankowych, przybierających postać tzw. rolowania kredytów, czego następstwem jest wyrok³² uznający taką praktykę za nieuczciwą wobec konsumentów. Wyrok ten może stanowić asumpt do dalszej debaty na temat regulacji rynku pozabankowych usług finansowych, jako szczególnie narażonego na nieuczciwe zabiegi ze strony pożyczkodawców, często kierujących się partykularnymi interesami gospodarczymi.

³²Z 9 czerwca 2022 r., sygn. akt VI C 1926/21.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] K. Osajda (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 5, Warszawa 2020.
- Czech T., *Adekwatność wysokości opłat i prowizji bankowych w stosunku do poniesionych kosztów*, „Monitor Prawa Bankowego” 2014, nr 10(47).
- Czech T., *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Czech T., *Prawa konsumenta. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Janas A., [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: Część ogólna (Art. 1-125), Warszawa 2018.
- Łętowska E., *Zbiąg norm w prawie cywilnym*, Warszawa 2002.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Wynagrodzenie kredytodawcy związane z procesem kredytowania a regulacja prawna obniżenia całkowitego kosztu kredytu konsumenckiego w przypadku jego przedterminowej spłaty jako przejaw ochrony interesów ekonomicznych konsumenta*, [w:] E. Rutkowska-Tomaszewska (red.), *Ochrona klienta na rynku usług finansowych w świetle aktualnych problemów i regulacji prawnych*, Warszawa 2017.
- Sobczyk-Grygiel S., *Zwycięstwo rzecznika finansowego w sprawie rolowania pożyczek*, „Gazeta Prawna” 2021, nr 203.
- Węgrzynowski Ł., *Niedozwolone postanowienia umowne jako środek ochrony słabszej strony umowy obligacyjnej*, Warszawa 2006.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1083 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 287 z późn. zm.).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE.

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 6 kwietnia 2004 r., sygn. akt I CK 472/03, „Prawo Bankowe” 2004, nr 11, poz. 21.
- Wyrok SN z 8 czerwca 2004 r., sygn. akt I CK 635/03, Lex nr 846537.
- Wyrok SN z 29 listopada 2013 r., sygn. akt I CSK 87/13, Lex nr 1418874.
- Wyrok SN z 1 czerwca 2010 r., sygn. akt II UK 34/10, Lex nr 619639.

Uchwała SN z 13 stycznia 2011 r., sygn. akt III CZP 119/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 95.
Wyrok SRej. dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 9 czerwca 2022 r., sygn. akt VI C 1926/21.

Wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 29 grudnia 2017 r., sygn. akt II Ca 695/17, Lex nr 2451427.

Wyrok SO w Łodzi z 19 lipca 2019 r., sygn. akt III Ca 435/19, Lex nr 2741626.

Wyrok SRej. w Wodzisławiu Śląskim z 27 sierpnia 2020 r., sygn. akt I C 1854/19.

Wyrok SRej. w Szczytnie z 27 sierpnia 2018 r., sygn. akt I C 1124/18, Lex nr 2553079.

Wyrok SO w Łodzi z 19 lipca 2019 r., sygn. akt III Ca 435/19, Lex nr 2741626.

Źródła internetowe

Rolowanie pożyczek – postępowanie Prezesa UOKiK, <https://finanse.uokik.gov.pl/kredyty-konsumenckie/rolowanie-pozyczek-postepowania-prezesa-uokik/>.

Sąd zabezpieczył roszczenie Rzecznika Finansowego w sprawie dotyczącej „rolowania” pożyczek, <https://rf.gov.pl/2021/10/19/sad-zabezpieczyl-rozsczenie-rzecznika-finansowego-w-sprawie-dotyczacej-rolowania-pozyczek/>.

Uzasadnienie projektu ustawy, VII kadencja, druk sejmowy nr 3460, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3460>.

Unfair refinancing practices using short-term loans

Summary

The purpose of this article is to present civil law mechanisms protecting consumers against unfair practices of the financial market. Companies that grant loans often bypass statutory cost limits out of concern for their own economic interests to the detriment of their customers. Therefore, it is important to point out unfair practices to which consumers are subjected by entrepreneurs operating in the loan services sector.

The work indicates the sources of consumer protection at the national and European level, which are to counteract the violation of consumer rights in commercial transactions *sensu largo*. It should be stressed that the consumer in asymmetrical relations is a subject particularly vulnerable to unfair practices of the trader, who often uses his advantage, especially his information advantage, to gain additional income by imposing on the consumer a number of financial burdens (usually not equivalent to the costs incurred by the trader), resulting in harming the weaker party to the loan contract, i.e. the consumer. The market of financial services that specialise in granting short-term loans is not subject to control by the Polish

Financial Supervision Authority (KNF), which encourages unfair market practices, therefore it is important to notice the problem of lack of state supervision over the activities of such companies.

This paper is the result of analysis of case-law and literature in the field of non-bank financial services.

Keywords: loan, consumer, trader, civil law

DOI: 10.31648/kpp.7993

Dominika Marszelewska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-3602-6726

dominika.marszelewska@onet.pl

Ograniczenia w przeprowadzaniu licytacji nieruchomości wynikające z art. 952¹ Kodeksu postępowania cywilnego**Uwagi wstępne**

Pandemia COVID-19 przyniosła wiele zmian w polskim prawie, m.in. w zakresie regulacji dotyczących postępowania egzekucyjnego. Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2¹ to jeden z pakietu ogółu przepisów mających na celu zapobieganie negatywnym skutkom wynikającym z pandemii. W projekcie rządowym zawierającym uzasadnienie do wprowadzenia w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego² art. 952¹ wskazano, że w czasie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii nie bez znaczenia pozostaje potrzeba ochrony dłużnika w związku z realizacją jego podstawowych potrzeb życiowych, w tym zagwarantowanie miejsca zamieszkania. Projektodawca podkreśla ponadto, że wprowadzenie niniejszego przepisu stało się konieczne z uwagi na często spotykane w praktyce sytuacje egzekucji z nieruchomości dłużnika wartej kilkaset tysięcy złotych na poczet zadłużenia rządu kilku tysięcy złotych. W myśl ustawodawcy takie sytuacje godzą w godność osobistą dłużnika i nie powinny mieć miejsca³.

W przedmiotowym artykule podjęto próbę omówienia dodanego do Kodeksu postępowania cywilnego art. 952¹ w całości, uwzględniając praktyczne implikacje nowej regulacji.

¹Dz.U. z 2020 r., poz. 875, dalej jako ustawa z dnia 14 maja 2020 r.

²Dz.U. z 2021 r., poz. 1805, dalej jako k.p.c.

³Uzasadnienie projektu ustawy dostępne na stronie internetowej: <https://sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=344> (dostęp: 17.06.2022).

Egzekucja z nieruchomości

Postępowanie egzekucyjne stanowi zespół norm prawnych wchodzących w skład postępowania cywilnego, stanowiących podstawę funkcjonowania każdego państwa prawa. Możliwość realizacji norm prawa materialnego w sposób przymusowy jest jedną z gwarancji pewności prawa oraz stanowi dla obywatela swoiste poczucie bezpieczeństwa⁴. Według Hansa Friedhelma Gaula system prawny pozbawiony możliwości przymusowego wykonania egzekucji „nie utrwała międzyludzkich stosunków prawnych”, a więc wzajemnych praw i obowiązków⁵.

Egzekucja z nieruchomości to złożony i wieloetapowy sposób egzekucji, dążący do zaspokojenia należności wierzyciela, stosowany najczęściej gdy inne sposoby egzekucji okazały się bezskuteczne. Przepisy dotyczące egzekucji z nieruchomości zostały unormowane w obszernej regulacji znajdującej się w art. 921–1013 k.p.c. Warto w tym miejscu wskazać na pojęcie nieruchomości, które zostało zdefiniowane w art. 46 Kodeksu cywilnego⁶ i stanowi, że nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności. W konsekwencji tego unormowania nieruchomościami są: grunt niezabudowany, grunt zabudowany budynkiem lub innym urządzeniem, sam budynek lub inne urządzenie, jeżeli tak stanowi przepis szczególny, lokal stanowiący odrębną własność⁷. Co istotne, egzekucja z nieruchomości obejmuje także części składowe nieruchomości w rozumieniu art. 47 § 2 i 3 k.c., ale także jej przynależności⁸. W myśl art. 921 § 1 k.p.c. prowadzenie postępowania egzekucyjnego z nieruchomości należy do komornika działającego przy sądzie, w okręgu którego nieruchomość jest położona. Egzekucja z nieruchomości może odbyć się wyłącznie w ramach postępowania egzekucyjnego. Samo złożenie przez uprawnionego wierzyciela wniosku o wszczęcie egzekucji⁹ nie wszczyna egzekucji, lecz jedynie postępowanie egzekucyjne. Wszczęcie egzekucji, w tym również egzekucji z nieruchomości, rozpoczyna się z chwilą dokonania pierwszej czynności przez organ egzekucyjny, w ramach której doręcza się dłużnikowi zawiadomienie o wszczęciu egzekucji¹⁰. Egzekucję z nieruchomości wszczyna się co do zasady na wniosek wierzyciela, z urzędu na żądanie sądu pierwszej instancji, a także na żądanie uprawnionego organu¹¹ (art. 796 § 1–3 k.p.c.). Mówiąc o egzekucji

⁴K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, t. VIII, Warszawa 2021, s. 205.

⁵H.F. Gaul, *Ochrona prawna w egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2003, nr 1, s. 30.

⁶Dz.U. z 2020, poz. 1740, dalej jako k.c.

⁷H. Ciepla, [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV: *Artykuły 730–1088*, Warszawa 2021, art. 921.

⁸Zob. szerzej: R. Flejszar, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska (red.), op. cit., s. 1123.

⁹Szerzej na temat regulacji zawartej w art. 796 k.p.c.: A. Adamczuk, [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Art. 478–1217*, wyd. czwarte, Warszawa 2021, art. 796.

¹⁰Tak: G. Julke, *Egzekucja z nieruchomości*, Warszawa 2006, s. 107–108. Odmienne: T. Żyznowski, [w:] A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, Warszawa 2020, s. 1060.

¹¹G. Julke, [w:] Z. Szczurek (red.), *Egzekucja sądowa w Polsce*, Sopot 2007, s. 578.

z nieruchomości, doktryna wskazuje na jej postępujące po sobie stadia: zajęcie, opis i oszacowanie, licytację, przybicie i przysądzenie własności. Przedmiotowe opracowanie analizuje treść art. 952¹ k.p.c., a więc moment następujący zasadniczo po dokonaniu przez organ egzekucyjny opisu i oszacowania.

Szczególne zasady ochrony dłużników przy egzekucji z nieruchomości służących zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych

Wskazana ustawa wprowadziła do ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego art. 952¹ odnoszący się do wyznaczania i przeprowadzania licytacji lokalu mieszkalnego lub nieruchomości gruntowej zabudowanej budynkiem mieszkalnym, które służą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Przedmiotowy przepis z dniem 30 maja 2020 r. wszedł w życie i w myśl art. 64 ustawy z dnia 14 maja 2020 r. znajduje zastosowanie do postępowań, które zostały wszczęte i niezakończone przed datą wejścia w życie tej ustawy, o ile przed tą datą wierzyciel nie złożył wniosku o wyznaczenie terminu pierwszej licytacji nieruchomości. W przypadku złożenia przez wierzyciela wniosku w tym zakresie w dniu 29 maja 2020 r. bądź wcześniej zastosowanie znajdują dotychczasowe przepisy dotyczące wyznaczania licytacji i jej przeprowadzenia. Art. 952¹ § 1 k.p.c. wprowadza więc obligatoryjną przesłankę wyznaczenia licytacji. Przepis ten jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 952 k.p.c., wyłączając częściowe jego zastosowanie¹². Jednocześnie dotyczy on wyłącznie wyznaczenia pierwszej licytacji przez komornika, albowiem wyznaczenie drugiego terminu licytacji wymagało wniosku wierzyciela już przed dniem 30 maja 2020 r.¹³

W definicji lokalu mieszkalnego zawartej w art. 2 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego¹⁴ można dostrzec brak ujęcia wymogów wyodrębnienia prawnego bądź faktycznej samodzielności lokalu. W judykaturze wskazuje się, że może to być pomieszczenie lub zespół pomieszczeń, nie zważając w zasadzie na wymogi techniczne, o ile służy zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych ludzi. Mowa więc tu o egzekucji z samodzielnego lokalu mieszkalnego, który stanowi nieruchomość lokalową, bądź spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu. Przez pojęcie gruntu zabudowanego budynkiem mieszkalnym należy natomiast rozumieć grunt, na którym usytuowany jest dom jednorodzinny¹⁵, o ile oczywiście służy zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Przepis ten nie obejmuje więc nieruchomości budynkowych – budynków mieszkalnych,

¹²E. Habryn-Chojnacka, *Zasady licytacji nieruchomości służących zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika*, 2020, Lex. Por. R. Kulewski, *Wyznaczenie terminu licytacji nieruchomości w trybie art. 952¹ k.p.c.*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4, s. 685.

¹³Zob. art. 983 k.p.c.

¹⁴Dz.U. z 2020 r., poz. 611.

¹⁵Dom jednorodzinny może składać się najwyżej z dwóch samodzielnych lokali mieszkalnych – art. 2 ust. 1c ustawy z dnia 24 czerwca 1994r. o własności lokali.

które stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności¹⁶, nawet w przypadku gdyby dłużnik zaspokajał w nim swoje potrzeby mieszkaniowe. Ustawodawca wyłączył także stosowania niniejszych regulacji w przypadku innego przeznaczenia lokalu lub budynku, gdyby nawet *de facto* służyły one zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Jako przykład można wskazać altanę znajdującą się na terenie rodzinnych ogródków działkowych, w której dłużnik mógłby faktycznie zaspokajać swoje potrzeby mieszkaniowe¹⁷. Przepis art. 952¹ k.p.c. nie znajdzie więc zastosowania do budynku mającego inne przeznaczenia, np. na cele gospodarcze, nawet wtedy gdy mieszkają w nim ludzie. Zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych to w uproszczeniu zamieszkiwanie przez dłużnika w lokalu czy też budynku. Mowa tu o zaspokajaniu w nim aktywności życiowej, nocowanie, spożywanie posiłków, przechowywanie rzeczy osobistych¹⁸. Ocena wszystkich powyższych okoliczności winna zachodzić w momencie wyznaczania przez komornika pierwszej licytacji nieruchomości, w tym właśnie momencie organ egzekucyjny jest obowiązany rozważyć czy licytacja podlega wyznaczeniu na wniosek uprawnionego wierzyciela czy też z urzędu.

Ustawodawca w dalszej części omawianego przepisu prawnego wskazuje, że „wierzyciel jest uprawniony do złożenia wniosku (...), jeżeli wysokość egzekwowanej należności głównej stanowi co najmniej równowartość jednej dwudziestej części sumy oszacowania”. Cytowany przepis wskazuje więc na stosunek egzekwowanej należności głównej do sumy oszacowania. Z pojęciem należności głównej spotkamy się w art. 23 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych¹⁹. Gdy przedmiotem egzekucji jest świadczenie jednorazowe, należność główna stanowi kwotę określoną w tytule wykonawczym²⁰. W przypadku egzekucji w sprawach o egzekucję świadczeń powtarzających się, należność główna stanowić będzie sumę świadczeń zaległych oraz świadczeń za jeden rok, a jeżeli świadczenia należą się za okres krótszy niż rok – sumę świadczeń za cały czas ich trwania. Wysokość należności głównej ustala się na dzień wyznaczenia przez komornika terminu licytacji przedmiotowej nieruchomości dłużnika²¹. Ustawodawca wprowadził więc dodatkową ochronę dłużnika, polegającą na niedopuszczeniu do licytacji w przypadku istotnej dysproporcji między wartością roszczenia będącego przedmiotem egzekucji a wartością nieruchomości. Co warto podkreślić, sumę oszacowania nieruchomości komornik określa w sporządzonym opisie i oszacowaniu²², który najczęściej poprzedza sporządzenie

¹⁶ Zob. art. 46 § 1 k.c.

¹⁷ Por. uchwała SN z 9 lutego 2007 r., sygn. akt III CZP 157/06, OSNC 2008, nr 1, poz. 3.

¹⁸ I. Kunicki, *Ograniczenie wyznaczania i przeprowadzenia licytacji nieruchomości z mocy art. 952¹ k.p.c.*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2020, nr 12, s. 11.

¹⁹ Dz.U. z 2021 r., poz. 210.

²⁰ I. Kunicki, *Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 130.

²¹ Odmienne: A. Szymańska-Grodzka, [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, Warszawa 2019, według której komornik bada wysokość roszczenia według stanu na dzień wniesienia wniosku przez wierzyciela o wyznaczenie licytacji.

²² Zob. szerzej K. Flaga-Gieruszyńska, *Nowe zasady opisu i oszacowania oraz licytacji w egzekucji sądowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2017, nr 95, s. 12–13.

przez biegłego operatu szacunkowego danej nieruchomości²³. Egzekucja z nieruchomości dłużnika wiąże się więc z niemałymi kosztami dla wierzyciela: po pierwsze, dokonanie wzmianki o wszczęciu egzekucji w księdze wieczystej to obecnie koszt 100,00 zł, dalej korespondencja wysyłana w sprawie w związku ze wszczęciem egzekucji z tego sposobu, koszty biegłego za sporządzenie operatu szacunkowego oraz koszty obwieszczeń. Aby więc dojść do momentu opisu i oszacowania nieruchomości, wierzyciel ponosi znaczne koszty, co w przypadku gdy dług jest stosunkowo niewielki, a egzekucja z innych sposobów pozostaje bezskuteczna, stawia wierzyciela w złej sytuacji. W opisywanej sytuacji wierzyciel naraża się na koszty, których może nie odzyskać bądź odzyskać po długotrwałym postępowaniu. Ponadto do egzekucji z nieruchomości dłużnika mogą przyłączyć się kolejni wierzyciela, których roszczenia korzystają z pierwszeństwa zaspokojenia przed wierzycielem, który poniósł wyżej wskazane koszty²⁴. Zmiana ta wprowadza więc ryzyko poniesienia przez stronę wydatków, które mogą zostać nie pokryte w toku postępowania egzekucyjnego. Sytuacja taka może mieć miejsce w przypadku błędnej oceny przez wierzyciela wartości nieruchomości, co do której skierowano egzekucję.

W myśl art. 952¹ § 3 k.p.c., gdy egzekucję w stosunku do nieruchomości dłużnika wszczęto na wniosek kilku wierzycieli, termin licytacji nieruchomości „wyznacza się również, gdy wnioski w tym przedmiocie złożyli wierzyciele, których łączna wysokość egzekwowanych należności głównych stanowi co najmniej równowartość jednej dwudziestej części sumy oszacowania”. W opisaney sytuacji nie ma więc znaczenia, czy należności główne poszczególnych wierzycieli są w podobnej wysokości, czy różnią się znacząco.

Ustawodawca postanowił, że przepisów § 2 i § 3 opisywanego artykułu nie stosuje się, gdy „należność przysługuje Skarbowi Państwa, wynika z wyroku wydanego w postępowaniu karnym lub mimo niespełnienia warunków przewidzianych w tych przepisach zgodę na wyznaczenie terminu licytacji wyraził dłużnik, do którego nieruchomość należy, albo sąd”. Z powyższego wynika więc, że według wymienionego w art. 952¹ § 4 k.p.c. wierzyciel może skutecznie wnieść do komornika o przeprowadzenie licytacji nieruchomości, nawet w przypadku gdy egzekwowana należność główna jest niższa niż jedna dwudziesta w stosunku do sumy oszacowania nieruchomości. Ustawodawca nie wyłączył tu jednak z zastosowania § 1 przedmiotowego artykułu, a więc i w tym przypadku wierzyciel obowiązany jest do złożenia wniosku o wyznaczenie terminu pierwszej licytacji. Ustalenie, czy należność przysługuje Skarbowi Państwa, następuje na podstawie treści tytułu wykonawczego. W kolejnym z wymienionych przypadków natomiast tytuł egzekucyjny winien być wydany w postępowaniu karnym. W myśl art. 25 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy²⁵ (dalej jako k.k.w.) należności zasądzone w postępowaniu karnym podlegające egzekucji sądowej to: roszczenia cywilne, orzeczone

²³ K. Domiński, *Opis i oszacowanie nieruchomości w sądowym postępowaniu egzekucyjnym – zagadnienia wybrane*, „Radca Prawny” 2014, nr 2, s. 14–18.

²⁴ Zob. art. 1025 k.p.c.

²⁵ Dz.U. z 2021 r., poz. 53.

grzywny, świadczenia pieniężne i należności sądowe, a także w myśl art. 43 § 5 k.k.w. nawiązki i świadczenia pieniężne na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej.

Zgoda sądu wskazana w § 4 następuje „na wniosek wierzyciela, jeżeli przemawia za tym wysokość i charakter dochodzonej należności lub brak możliwości zaspokojenia wierzyciela z innych składników majątku dłużnika”. Wierzyciel występujący w sprawie, w której należność główna nie równa się co najmniej jednej dwudziestej sumy oszacowania nieruchomości, ma prawo do wystąpienia do sądu z wnioskiem o wyrażenie zgody na przeprowadzenie przez komornika licytacji. Opisywany wniosek może złożyć do sądu jeden z egzekwujących wierzycieli bądź kilku wierzycieli łącznie²⁶. W przypadku gdy sąd udzieli takowej zgody na wniosek jednego z wierzycieli, wystąpienie kolejnych wierzycieli z przedmiotowym wnioskiem jest zbędne, albowiem zgoda ta będzie udzielona ze skutkiem dla wszystkich²⁷. Uprawnionym do wyrażenia zgody jest sąd, który nadzoruje egzekucję z nieruchomości, a więc w myśl art. 921¹ k.p.c. sąd rejonowy, w okręgu którego nieruchomość jest położona. Wyrażenie zgody sądu następuje w przypadkach wskazanych w cytowanym przepisie, przy czym wystarczy zaistnienie jednej z przesłanek. Czynnikiem może być „wysokość i charakter dochodzonej należności”. Mamy tu do czynienia z dwoma elementami, które z uwagi na występowanie spójnika ‘i’ muszą być spełnione łącznie. Sąd, rozpatrując wniosek, winien brać pod uwagę zarówno interes wierzyciela, jak i sytuację, w jakiej znajduje się dłużnik. Na postanowienie oddalające wniosek wierzyciela przysługuje zażalenie. Warto dodać, że wystąpienie z przedmiotowym wnioskiem przez wierzyciela ma sens w przypadku, gdy zgody takowej nie udzielił dłużnik. Uzyskanie zgody od dłużnika może nastąpić znacznie szybciej i przyspieszyć prowadzone postępowanie egzekucyjne. Wydaje się jednak, że zgoda ta może okazać się niemożliwa do pozyskania, albowiem nieruchomość jest najczęściej dla dłużnika cennym źródłem majątku i stanowi niekiedy ostatni ze sposobów egzekucji, gdy inne są bezskuteczne.

Szczególne ograniczenie w zakresie przeprowadzania egzekucji z nieruchomości służących zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika wprowadza art. 952¹ § 5 k.p.c. Zgodnie z niniejszym przepisem „licytacji lokalu mieszkalnego lub nieruchomości gruntowej zabudowanej budynkiem mieszkalnym, które służą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika, nie przeprowadza się w czasie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii oraz 90 dni po jego zakończeniu”. Taki stan prawny ma charakter tymczasowy, gdyż obowiązuje w opisanym stanie szczególnym. Cytowany paragraf, tak jak cały art. 952¹ k.p.c., znajduje zastosowanie od momentu wejścia w życie ustawy z dnia 14 maja 2020 r. i ma zastosowanie również do postępowań toczących się, chyba że wniosek o wyznaczenie licytacji został przez wierzyciela złożony przed tym dniem bądź wyznaczono

²⁶ Jak trafnie wskazuje T. Żyżnowski, [w:] A. Marciniak (red.), op. cit., s. 1123, poczynienie ustaleń, jakich musi dokonać sąd, rozpatrując wniosek złożony przez wierzyciela, niekiedy czasochłonne, dokonywane są wyłącznie na potrzeby wyznaczenia terminu licytacji.

²⁷ I. Kunicki, *Ograniczenie wyznaczenia...*, s. 22.

już przed tym dniem termin licytacji. Warto w tym miejscu podkreślić, że przedmiotowy przepis prawny ma zastosowanie wyłącznie do pierwszej licytacji z nieruchomości, o czym świadczy chociażby jego umiejscowienie, albowiem ustawodawca nie wprowadził dodatkowej regulacji w przepisach o drugiej licytacji nieruchomości (art. 983–986 k.p.c.). Przeprowadzenie drugiego terminu licytacji może więc odbywać się w stanie zagrożenia epidemicznego albo w stanie epidemii. Ustawodawca nie ograniczył egzekucji z nieruchomości w pozostałym zakresie, a więc w okresie stanu epidemii czy zagrożenia epidemicznego może odbywać się opis i oszacowania nieruchomości bądź inne czynności z tym związane. Wyznaczenie terminu licytacji powinno jednak nastąpić najwcześniej po zakończeniu stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, bowiem dopiero wtedy można stwierdzić, kiedy upłynie dziewięćdziesięciodniowy termin.

Warto wskazać, że zgodnie z art. 760 § 1¹ k.p.c. „komornik niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 7 dni od dnia otrzymania wniosku, podejmuje niezbędne czynności”. Przestrzeganie niniejszej regulacji w przypadku złożenia przez wierzyciela wniosku o wyznaczenie terminu licytacji nie jest możliwe²⁸, a więc nie dojdzie do jego naruszenia. Ponadto w okresie wskazanym w art. 952¹ § 5 k.p.c. wyłącznie przeprowadzenia licytacji nieruchomości mającej służyć zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika następuje *ipso iure* i nie wymaga wydania przez komornika odrębnego postanowienia w tym zakresie. Zakaz wskazany w art. 952¹ § 5 k.p.c. ma charakter bezwzględny, gdyż ze względu na nadzwyczajny stan wyłącza stosowanie postanowień wskazanych w § 1–4 tego artykułu²⁹.

Podsumowanie

Regulacja zawarta w art. 952¹ k.p.c. ukierunkowana jest na zapewnienie realizacji uprawnień wierzyciela, bez uszczerbku dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Ustawodawca w projekcie rządowym, zawierającym uzasadnienie do wprowadzenia przedmiotowego przepisu prawnego, podkreślił, że egzekucja z nieruchomości zamieszkałej przez dłużnika jest ostatecznością i winno się ją stosować w określonych przypadkach, w określonych warunkach, przy znacznej wysokości egzekwowanych świadczeń. Może wydawać się, że ochronę dłużnika w tym zakresie można by zwiększyć, zapewniając swobodę sądu co do wyrażania zgody na przeprowadzenie licytacji. Przykładowo, jeżeli sąd, analizując akta sprawy postępowania egzekucyjnego, uznałby, że inne czynności egzekucyjne pozostają skuteczne i gwarantują bądź przynajmniej dają znaczne szanse na zaspokojenie wierzycieli, mogłby odmówić wyznaczenia terminu licytacji. Sam pomysł zwiększający ochronę dłużnika zamieszkującego nieruchomość stanowiącą przedmiot egzekucji ma bez wątpienia potencjał, choć przepis ten wydaje się niedopracowany. Prawdopodobne jest jednak, że praktyka wykształci mechanizmy stosowania wskazanej materii, zgodnie z zamierzonym przez ustawodawcę celem.

²⁸ Szerzej: *ibidem*.

²⁹ Szerzej: R. Kulewski, *op. cit.*

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Adamczuk A., [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Art. 478–1217*, wyd. czwarte, Warszawa 2021.
- Ciepła H., [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV: *Artykuły 730–1088*, Warszawa 2021.
- Domński K., *Opis i oszacowanie nieruchomości w sądowym postępowaniu egzekucyjnym – zagadnienia wybrane*, „Radca Prawny” 2014, nr 2.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Nowe zasady opisu i oszacowania oraz licytacji w egzekucji sądowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2017, nr 95.
- Flaga-Gieruszyńska K. (red.), *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, t. VIII, Warszawa 2021.
- Flejszar R., [w:] K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, t. VIII, Warszawa 2021.
- Gaul H.F., *Ochrona prawna w egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2003, nr 1.
- Habryn-Chojnacka E., *Zasady licytacji nieruchomości służących zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika*, 2020, Lex.
- Julke G., *Egzekucja z nieruchomości*, Warszawa 2006.
- Julke G., [w:] Z. Szczurek (red.), *Egzekucja sądowa w Polsce*, Sopot 2007.
- Kulewski R., *Wyznaczenie terminu licytacji nieruchomości w trybie art. 952¹ k.p.c.*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4.
- Kunicki I., *Ograniczenie wyznaczania i przeprowadzenia licytacji nieruchomości z mocy art. 952¹ k.p.c.*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2020, nr 12.
- Kunicki I., *Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Szymańska-Grodzka A., [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, Warszawa 2019.
- Żyżnowski T., [w:] A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. IV, Warszawa 2020.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r., poz. 1805).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740).
- Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r., poz. 1048).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r., poz. 53).

Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 611).

Ustawa z dnia 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych (Dz.U. z 2021 r., poz. 210).

Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. z 2020 r., poz. 875).

Orzecznictwo

Uchwała SN z 9 lutego 2007 r., sygn. akt III CZP 157/06, OSNC 2008, nr 1, poz. 3.

Źródła internetowe

<https://sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=344>.

Restrictions on conducting real estate auctions resulting from the Article 952¹ of the Code of Civil Procedure

Summary

COVID-19 pandemic caused number of adjustments in Polish law, including the scope of enforcement law regulation. The Polish law provides many ways for creditors to seek redress. One of the ways and at the same time the most complicated and complex is the enforcement from real estate owned by the debtor. Current situation however, indicates that the need to protect the debtor in relation to meeting his or her basic life needs is not insignificant. This paper attempts to discuss the addition of Article 952¹ to the Code of Civil Procedure. The presented restrictions under the indicated provision relate to special rules for conducting auctions of real estate used to satisfy the debtor's housing needs. As it turns out, this provision causes numerous interpretation problems in the practice of enforcement authorities.

Keywords: enforcement, real estate, bailiff, enforcement proceedings, real estate auction, COVID-19

DOI: 10.31648/kpp.7994

Sandra Omieczynska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-9832-602X

sandra.omieczynska@student.uwm.edu.pl

Rafał Pietraszuk

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0001-9797-8782

rafal.pietraszuk@student.uwm.edu.pl

Absencja pracownicza jako ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych

Wprowadzenie

Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia z przyczyn zawinionych przez pracownika jest najbardziej dolegliwym dla niego w skutkach rozwiązaniem stosunku pracy. Rozwiązanie umowy o pracę w omawianym trybie może odbyć się tylko w przypadkach przewidzianych przez prawo pracy. Przypadki te reguluje art. 52 § 1 Kodeksu pracy¹. Tenże przepis przyznaje pracodawcy uprawnienie do rozwiązania umowy o pracę w trzech sytuacjach, mianowicie:

- 1) zawiniona przez pracownika utrata uprawnień koniecznych do wykonywania pracy na zajmowanym stanowisku,
- 2) popełnienie przez pracownika w czasie trwania umowy o pracę przestępstwa, które uniemożliwia dalsze zatrudnianie go na zajmowanym stanowisku, jeżeli przestępstwo jest oczywiste lub zostało stwierdzone prawomocnym wyrokiem,
- 3) ciężkie naruszenie przez pracownika podstawowych obowiązków pracowniczych.

¹Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320 z późn. zm.), dalej jako k.p.

Katalog ten ma charakter zamknięty, co oznacza, że nie jest dopuszczalne jego rozszerzenie, ani przez jedną ze stron danego stosunku pracy, ani w drodze porozumienia zbiorowego czy też indywidualnego². Z literalnego brzmienia omawianego przepisu wynika, że naruszenie uzasadniające rozwiązanie umowy o pracę musi odnosić się do podstawowych obowiązków pracowniczych, mieć postać naruszenia ciężkiego i symultanicznie musi być przez pracownika zawinione. Przyczyny unormowane w art. 52 § 1 k.p. są autonomiczne względem siebie, jednakże istnieje możliwość zaistnienia ich zbiegu. W takiej sytuacji pracodawca, rozwiązując stosunek pracy, może powołać się na jedną lub kilka przyczyn³. Z kolei brak chociażby jednej z przesłanek czyni rozwiązanie umowy o pracę nieuzasadnionym. Warto dodać, że rozwiązanie umowy o pracę stanowi ostateczność, dlatego też powinno być ono stosowane incydentalnie oraz z rozwagą.

Ustawodawca przewiduje też inne warunki, od spełnienia których uzależniona jest prawidłowość natychmiastowego rozwiązania umowy o pracę. Pierwszym z nich jest wymóg zachowania miesięcznego okresu między uzyskaniem wiadomości o przyczynie uzasadniającej rozwiązanie umowy a skutecznym złożeniem oświadczenia woli w przedmiocie jej rozwiązania (art. 52 § 2 k.p.). Drugim warunkiem jest uprzednie zasięgnięcie opinii reprezentującej pracownika zakładowej organizacji związkowej w przedmiocie rozwiązania z nim umowy o pracę (art. 52 § 3 k.p.).

Niniejszy artykuł koncentruje się na ukazaniu problematyki rozwiązania umowy o pracę w trybie art. 52 § 1 pkt 1 k.p., tj. bez zachowania okresu wypowiedzenia. Skorzystanie z tego trybu musi być usprawiedliwione wyjątkowymi okolicznościami w zakresie zarówno winy pracownika, jak i ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych. Punktem wyjścia do rozważań jest przedstawienie nieusprawiedliwionej nieobecności w pracy jako tej przesłanki, która uzasadnia skorzystanie z omawianego trybu rozwiązania umowy o pracę.

Pojęcie podstawowych obowiązków pracowniczych

Zgodnie z ustawowym podziałem obowiązków, który opiera się na kryterium podmiotowym, dzielą się one na obowiązki pracodawcy i pracownika. W literaturze przedmiotu funkcjonuje również podział na obowiązki podstawowe oraz takie, którym należy odmówić takiego charakteru⁴. Obowiązki podstawowe to te, których naruszenie w sposób ciężki uzasadnia rozwiązanie umowy o pracę w trybie niezwłocznym. Samo pojęcie podstawowych obowiązków pracowniczych może nastroczać pewnych problemów, ponieważ Kodeks pracy tylko raz posługuje się nim w sposób pozwalający wprost odczytać, jakie obowiązki określa się mianem „podstawowych”. Czyni

² A. Piszczyk, K. Stefański, Z. Góral, *Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia*, Warszawa 2017, s. 24.

³ *Ibidem*.

⁴ Inne kryteria klasyfikacji wspomnianych obowiązków pracowniczych opisuje A. Zwolińska, *Wybrane kryteria klasyfikacji obowiązków pracowniczych*, [w:] W. Baran, M. Gersdorf, K. Rączka (red.), *Indywidualne prawo pracy. Część szczegółowa*, seria: System Prawa Pracy, t. III, Warszawa 2021, s. 400 i nast.

to w art. 211 k.p., w odniesieniu do obowiązku przestrzegania przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy⁵. Obowiązki tam wyszczególnione mają charakter podstawowy, ale są obowiązkami przykładowymi, gdyż przepis posługuje się zwrotem „w szczególności”, co wskazuje na istnienie przepisów *lex specialis* regulujących omawiane zagadnienie.

Art. 211 k.p. jest, co prawda, jedynym przepisem, który – wyliczając obowiązki pracownicze – określa je *expressis verbis* „podstawowymi”, nie jest on jednak jedynym przepisem, w oparciu o który należy dokonywać prawnej rekonstrukcji pojęcia podstawowych obowiązków pracowniczych. Dodatkowo ich źródłem są nie tylko konkretne normy prawne, bowiem w wielu przypadkach obowiązki te wynikają wprost z istoty konkretnego stosunku pracy⁶. Należy też zgodzić się z Piotrem Wężem, który stwierdza, że źródłem podstawowych obowiązków pracowniczych mogą być również pozakodeksowe akty prawa powszechnego, akty prawa wewnątrzzakładowego oraz umowa o pracę⁷.

Obowiązki pracownika składają się na treść stosunku pracy⁸. W doktrynie wskazuje się, że głównym obowiązkiem pracownika, zgodnie z art. 22 § 1 k.p., jest wykonywanie pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę⁹.

Sąd Najwyższy podkreślił doniosłość art. 100 k.p. w zakresie definiowania omawianego pojęcia. W ocenie orzekającego gremium „w określeniu, czy dany obowiązek pracowniczy ma charakter podstawowy, bez wątpienia istotne znaczenie ma też art. 100 k.p. Formuluje on uniwersalne standardy zachowań pracowników w stosunkach pracy, którym zazwyczaj, ze względu na ich doniosłość dla zabezpieczenia prawidłowego przebiegu procesów pracy, można nadać cechę podstawowości”¹⁰.

W art. 100 § 1 k.p. sformułowano ogólną zasadę, według której pracownik obowiązany jest wykonywać pracę sumiennie i starannie. W doktrynie wskazuje się, że pracownik wywiąże się z obowiązku starannego i sumiennego wykonywania pracy, jeżeli „(...) wykonuje swoje czynności zgodnie z określoną wiedzą, przejawiając przy tym inicjatywę, w celu uzyskania jak najlepszych wyników”¹¹. Jednocześnie należy podkreślić stanowisko Sądu Najwyższego, który stwierdził, że niewykonywanie pracy sumiennie i starannie nie jest tożsame z ciężkim naruszeniem podstawowych obowiązków pracowniczych¹².

⁵ Por. art. 211 k.p.

⁶ J. Brol, *Zawieranie i rozwiązywanie umów o pracę*, Warszawa 1980, s. 192.

⁷ P. Wąż, *Komentarz do art. 52*, [w:] K. Walczak (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. trzydzieste drugie, 2021, Legalis.

⁸ K. Majchrzak, *Zakres najważniejszych obowiązków pracownika w świetle przepisów Kodeksu pracy*, „Prawo Kanoniczne” 2015, nr 1, s. 151.

⁹ L. Florek, *Prawo pracy*, Warszawa 2017, s. 159.

¹⁰ Wyrok SN z 21 marca 2019 r., sygn. akt II PK 315/17, Lex nr 2592795.

¹¹ Ł. Prasolek, *Komentarz do art. 100*, [w:] K. Walczak (red.), op. cit.

¹² Wyrok SN z 17 maja 2013 r., sygn. akt II PK 263/12, Lex nr 1555476.

Pomocne w rekonstrukcji pojęcia podstawowych obowiązków pracowniczych są postanowienia art. 100 § 2 k.p.¹³ Zawarte tam normy prawne stanowią uszczegółowienie ogólnej zasady sumiennego i starannego działania. Ustawodawca sformułował katalog podstawowych obowiązków pracownika. Użyte w przepisie określenie „w szczególności” wskazuje na otwarty charakter wspomnianego katalogu. Na pracowniku ciążyą tzw. obowiązki porządkowe, na które składają się następujące powinności:

- 1) przestrzeganie ustalonego w zakładzie pracy czasu pracy, regulaminu i porządku,
- 2) przestrzeganie przepisów i zasad bezpieczeństwa oraz higieny pracy,
- 3) przestrzeganie przepisów przeciwpożarowych,
- 4) przestrzeganie w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego¹⁴.

Osobne miejsce w katalogu podstawowych obowiązków pracowniczych zajmują: obowiązek dbałości o dobro zakładu pracy, ochrony jego mienia oraz zachowania w tajemnicy informacji, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę¹⁵. Jako szczególnie istotny – z punktu widzenia tematyki niniejszego artykułu – jawi się obowiązek przestrzegania ustalonego czasu pracy, który wyraża miarę ilościową pracy¹⁶. Treścią tego obowiązku jest punktualne stawienie się do pracy oraz stosowanie się do obowiązującego w zakładzie rozkładu czasu pracy. Obowiązki te dotyczą wszystkich pracowników, niezależnie od sposobu nawiązania stosunku pracy lub zajmowanego stanowiska¹⁷. Co więcej, fakt zajmowania kierowniczego stanowiska przesądza o tym, że na danym pracowniku ciąży większa odpowiedzialność, a w związku z tym również większe obowiązki¹⁸.

Omówione obowiązki pracownika nie wyczerpują katalogu obowiązków wynikających z nawiązanego stosunku pracy. Wskazano tylko najważniejsze powinności pracownika związane ze świadczeniem pracy, choć zarazem ujęto tutaj większość najbardziej typowych obowiązków pracowniczych, które w judykaturze i doktrynie są uznawane za podstawowe. Ponadto nie sposób nie zgodzić się z poglądem, że enumeratywne wyliczenie praw i obowiązków stron stosunku pracy – z uwagi na dynamikę zmian w otaczającym świecie – mogłoby przynieść więcej szkód niż pożytku¹⁹. Co więcej, Arkadiusz Sobczyk wskazuje, że definiowanie obowiązków pracowniczych jako

---

¹³W doktrynie wypracowany został pogląd, według którego wymieniony w art. 100 k.p. katalog obowiązków pracowniczych jest katalogiem ogółu obowiązków, a nie obowiązków podstawowych, por. D. Dörre-Nowak, *Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracodawcę*, [w:] K.W. Baran (red.), *Prawo pracy*, Warszawa 2010, s. 223.

¹⁴Zob. L. Florek, op. cit., s. 160-161.

¹⁵Z obowiązkiem zachowania w tajemnicy informacji dotyczących pracodawcy koresponduje szczególnie obowiązek pracownika przestrzegania zakazu konkurencji. Zob. J. Unterschütz, *Prawo pracy. Zarys instytucji*, Gdynia 2011, s. 142.

¹⁶Ibidem.

¹⁷Por. K. Ziółkowska, *Miejsce pracowniczego obowiązku dbałości o dobro zakładu pracy wśród podstawowych obowiązków pracowniczych*, Olsztyn 2021, s. 61 oraz przytoczona tam literatura.

¹⁸Por. pkt V uchwały SN z 27 czerwca 1985 r., sygn. akt III PZP 10/85 oraz wyrok SN z 2 października 1996 r., sygn. akt I PRN 69/96, OSNP 1997, nr 10, poz. 163.

¹⁹K. Ziółkowska, op. cit., s. 64.

podstawowych, w kontekście uprawnienia pracodawcy do rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia, bywa często relatywne. Nadanie danym obowiązkom przymiotu podstawowych zależy wówczas od kryteriów podlegających ocenie, takich jak np. charakter przedmiotu świadczenia, okoliczności świadczenia pracy, reakcja pracodawcy na zachowanie pracownicze, powszechnie obowiązujące zasady współżycia społecznego czy powszechne zasady ostrożności działania²⁰.

Mając jednak na względzie szereg wymienionych powyżej obowiązków pracowniczych, należy dojść do konstatacji, że na pracowniku spoczywa generalny obowiązek pozostawania do dyspozycji pracodawcy w godzinach i w miejscu pracy. W tym świetle niestawienie się pracownika w miejscu pracy bez usprawiedliwienia może zostać zakwalifikowane jako naruszenie podstawowego obowiązku pracowniczego pozostawania w dyspozycji pracodawcy w miejscu i czasie pracy.

Pojęcie ciężkiego naruszenia

Jak już wspomniano, rozwiązanie umowy o pracę w trybie natychmiastowym z winy pracownika jest dopuszczalne, o ile pracownik ten naruszył swoje podstawowe obowiązki. Jednakże samo naruszenie jednego z tych obowiązków nie jest wystarczające, bowiem art. 52 § 1 k.p. *expressis verbis* stanowi, że musi to być „ciężkie naruszenie” obowiązków. W orzecnictwie wskazuje się, że ten rodzaj regulacji posługującej się dość nieostrym pojęciem ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych „(...) służy podkreśleniu elastyczności stosowania tego przepisu i możliwości odniesienia go do wielu zróżnicowanych stanów faktycznych”²¹.

Pierwotnie, tj. przed nowelizacją, technika legislacyjna, którą posłużył się ustawodawca w art. 52 § 1 k.p., znacząco odbiegała od obecnej. Ustawodawca skorzystał wówczas z metody egzemplifikacji, formułując w ten sposób katalog przykładowych naruszeń podstawowych obowiązków pracowniczych kwalifikowanych jako ciężkie²². Prawodawca uznawał wprost za ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych m.in.: zakłócanie porządku i spokoju w miejscu pracy, opuszczenie pracy bez usprawiedliwienia, stawienie się do pracy w stanie nietrzeźwości lub spożywanie alkoholu w czasie pracy oraz dokonanie nadużyć w zakresie korzystania ze świadczeń z ubezpieczenia społecznego lub świadczeń socjalnych²³. Jak wskazuje Edyta Bogdańska, intencją ustawodawcy nie było dokonanie zmian w pojmowaniu tego pojęcia, lecz raczej to, by nie ograniczać jego znaczenia do podanych przykładów, co zdarzało się bowiem w praktyce²⁴. W doktrynie prawa pracy podkreślano wówczas, że przykładowe wyliczenie

²⁰ A. Sobczyk, *Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia*, Gdańsk 2010, s. 24–25.

²¹ Postanowienie SN z 15 stycznia 2019 r., sygn. akt II PK 328/17, Lex nr 2605556.

²² A. Piszczek, K. Stefański, Z. Góral, op. cit., s. 25.

²³ E. Bogdańska, *Ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych w świetle orzecnictwa Sądu Najwyższego*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2017, nr 9, s. 625.

²⁴ *Ibidem*, s. 626.

przypadków dawało wyraz błędnemu przekonaniu, iż najgroźniejsze naruszenia dotyczą formalnej dyscypliny pracy, nie doceniano przy tym uchybień w zakresie jakości czy wydajności pracy²⁵.

Ustawodawca celowo więc posłużył się tak lapidarnym sformułowaniem, aby ciężar ustalenia tego, które z naruszeń podstawowych obowiązków ma charakter ciężki, spoczywał na podmiotach mających w tym interes prawny, czyli pracodawcach i pracownikach, pod kontrolą sądów pracy. W kontekście wspomnianej kontroli sądów pracy warto podkreślić, że sądy te nie są związane oceną pracodawcy co do prawnej kwalifikacji danego zachowania pracownika jako ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych w rozumieniu art. 52 § 1 pkt 1 k.p.²⁶ Z tego względu konkretyzacji pojęcia ciężkiego naruszenia należy upatrywać raczej w judykaturze i doktrynie prawa pracy niż w przepisach prawa. Sąd Najwyższy dodatkowo stwierdza, że każdy przypadek należy rozważyć *ad casum*, ponieważ stwierdzenie zaistnienia ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych w jednej sprawie wcale nie musi determinować takiej kwalifikacji w podobnej sprawie. Na ostateczny werdykt co do prawnej kwalifikacji danego naruszenia jako ciężkiego „(...) wpływ ma wiele zróżnicowanych czynników (niektóre z nich podlegają stopniowaniu), co ostatecznie zmusza do uznania, że ocena rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia ma charakter zindywidualizowany”²⁷. Jeżeli chodzi o wspomniane, podlegające stopniowaniu (ocenie) „różnicowanie elementy”, orzecznictwo jest zgodne co do tego, że pojęcie „ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych” składa się z trzech elementów, są to: bezprawność zachowania (naruszenie obowiązku podstawowego), naruszenie albo (poważne) zagrożenie interesów pracodawcy, a także niezbędny jest znaczny stopień winy pracownika (wina umyślna lub rażące niedbalstwo)²⁸.

Istotne jest, aby przy ocenie winy pracownika uwzględnić zagrożenie lub naruszenie interesów pracodawcy²⁹, przy czym interesu pracodawcy nie można sprowadzać wyłącznie do szkód majątkowych oraz interesu materialnego. Pojęcie to obejmuje także elementy niematerialne, jak np. dyscyplina pracy czy poszanowanie przez pracowników dobrego imienia pracodawcy³⁰. Warto dodać, że pojęcie „interes pracodawcy” ma charakter zwrotu niedookreślonego; rozumienie tego, czym jest, kształtuje się odmiennie w zależności od konkretnych okoliczności faktycznych³¹. Innymi słowy, to, czy konkretny czyn pracownika zagroził, czy naruszył interesom pracodawcy, powinno być przedmiotem badania *in concreto*.

²⁵ A. Piszczek, K. Stefański, Z. Góral, op. cit., s. 25.

²⁶ Wyrok SN z 19 sierpnia 1999 r., sygn. akt I PKN 223/99, OSNP 2000, nr 23, poz. 857.

²⁷ Wyrok SN z 16 marca 2017 r., sygn. akt II PK 14/16, OSNP 2018, nr 4, poz. 45.

²⁸ Por. ibidem, a także wyrok SN z 21 lipca 1999 r., sygn. akt I PKN 169/99, OSNP 2000, nr 20, poz. 746; wyrok SN z 6 lipca 2011 r., sygn. akt II PK 13/2011, Lex nr 3126801.

²⁹ Wyrok SN z 19 sierpnia 1999 r., sygn. akt I PKN 188/99, OSNP 2000, nr 22, poz. 818.

³⁰ Wyrok SN z 18 października 2016 r., sygn. akt I PK 242/15, Lex nr 2174066.

³¹ Szerzej pojęcie „interes pracodawcy” w kontekście ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych omawia M. Sudoł, *Kilka uwag o naruszeniu interesu pracodawcy na tle przestanki ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych*, „Monitor Prawa Pracy” 2021, nr 3, s. 15 i nast.

Notabene pracodawca ponosi ryzyko związane z zatrudnieniem. Ujemne konsekwencje wynikają z niewłaściwego doboru zatrudnianych pracowników, z powodu popełnianych błędów oraz niezaradności pracowników, a także nienależytego przygotowania do pracy. Niemniej występuje również ryzyko ekonomiczne, techniczne oraz socjalne³².

Nieobecność w pracy jako przejaw ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych w orzecznictwie Sądu Najwyższego

Na treść obowiązku zawartego w art. 100 § 2 pkt 1 k.p., dotyczącego przestrzegania czasu pracy, składa się stawiennictwo do pracy we właściwym czasie oraz przestrzeganie ustalonego rozkładu. Odnosząc się do tego obowiązku, należy przytoczyć legalną definicję czasu pracy. Zgodnie z art. 128 § 1 k.p. przez czas pracy rozumie się „czas, w którym pracownik pozostaje w dyspozycji pracodawcy w zakładzie pracy lub innym miejscu wyznaczonym do wykonywania pracy”. Kontynuując rozważania, właściwy czas nie odnosi się tylko i wyłącznie do oznaczonej w rozkładzie godziny. Właściwy jest taki czas, który umożliwi podjęcie i efektywne wykonywanie danej pracy, co znajduje swoje odzwierciedlenie w obowiązku pracowniczej staranności³³.

W sytuacji zaistnienia przyczyn uniemożliwiających stawiennictwo w pracy pracownik jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić pracodawcę o przyczynie i przewidywanym czasie nieobecności³⁴. Należy tutaj zaznaczyć rygorystyczny charakter wskazanego zawiadomienia, bowiem w orzecznictwie przyjęto, że nieusprawiedliwiona nieobecność w zakładzie pracy może stanowić ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych³⁵. W konsekwencji pracownik może zostać pociągnięty do odpowiedzialności na podstawie art. 52 § 2 pkt 1 k.p. Niniejsze regulacje charakteryzują się ograniczeniem swobody osobistej pracownika, która wynika z konieczności wykonania obowiązków podyktowanych treścią stosunku pracy³⁶.

Na początku rozważań należy zdefiniować pojęcie usprawiedliwionej nieobecności pracownika. Termin ten należy rozumieć jako niemożność świadczenia pracy na skutek wystąpienia okoliczności wskazanych *ex lege*. Co do zasady są to nieobecności nieplanowane, wynikające z niezdolności do pracy wskutek choroby lub konieczności wykonania innych niezbędnych zadań, które zasługują na uwzględnienie. Można do nich zaliczyć m.in. obowiązki rodzinne, socjalne, a także obowiązek stawiennictwa przed wymiarem sprawiedliwości³⁷.

³² Wyrok SN z 23 stycznia 2020 r., sygn. akt II PK 228/18, Lex nr 3122221.

³³ E. Bogdańska, op. cit., s. 622.

³⁴ Wyrok SN z 12 lipca 2017 r., sygn. akt III PK 115/16, Lex nr 2350661.

³⁵ Wyrok SN z 18 kwietnia 2018 r., sygn. akt III BP 2/17, Lex nr 2549216.

³⁶ A. Zwolińska, *Prawa i obowiązki stron stosunku pracy*, [w:] W. Baran, M. Gersdorf, K. Rączka (red.), op. cit., s. 414.

³⁷ Wyrok SN z 14 marca 2017 r., sygn. akt III PK 84/16, OSNP 2018, nr 4, poz. 44.

W praktyce pracodawca ponosi ryzyko związane z nieusprawiedliwionym niestawiennictwem pracownika, wskutek czego następuje znaczna dezorganizacja pracy. Mimo naruszenia przez pracownika nałożonych na niego obowiązków, w judykaturze wypracowano pogląd, że nie każda nieusprawiedliwiona nieobecność stanowi ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych uprawniające pracodawcę do rozwiązania umowy o pracę bez zachowania okresu wypowiedzenia³⁸. Główną przesłanką umożliwiającą zwolnienie dyscyplinarne jest stwierdzenie zawinienia w stopniu znacznym. Zatem ocenie podlega nastawienie oraz indywidualna wola pracownika. Ponadto ciężkie naruszenie podstawowego obowiązku występuje tylko i wyłącznie w przypadku umyślnego działania albo rażąco niedbalstwa po stronie pracownika. Ustawodawca, posługując się zwrotem rażąco niedbalstwa, odnosi się do nieumyślnego niezachowania minimalnych reguł prawidłowego zachowania się w danych okolicznościach³⁹. Co więcej, dokonywana ocena powinna uwzględniać całokształt okoliczności, ponieważ kontekst sytuacyjny pozwala dokonać dokładnej weryfikacji, czy doszło do przekroczenia progu minimalnej staranności⁴⁰. Należy również podkreślić, że nawet jednorazowa nieobecność może skutkować dezorganizacją w zakładzie pracy, a więc stanowi zagrożenie interesów pracodawcy, które powinny być chronione. Konkretyzując, nawet jednorazowe nieusprawiedliwione niestawiennictwo, wynikające z winy umyślnej bądź rażąco niedbalstwa, stanowi ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych⁴¹.

Na uwagę zasługuje rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy, które wskazuje na konieczność uprzedzenia o przyczynie i przewidywanym terminie planowanej nieobecności. Pracownik powinien uczynić to bezzwłocznie, nie później niż drugiego dnia nieobecności⁴².

Pracodawca podlega również ochronie przed samowolnym opuszczeniem miejsca pracy przez pracownika bez usprawiedliwienia. Orzecznictwo wypracowało pogląd, na podstawie którego potajemne oraz samowolne opuszczenie stanowiska stanowi ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych dotyczących czasu i porządku w danym zakładzie pracy⁴³. W takich okolicznościach pracodawca jest uprawniony do pociągnięcia pracownika do odpowiedzialności w trybie art. 52 § 2 pkt 1 k.p. Nadto niniejsze uchybienie uzasadnia zastosowanie przez przełożonego kar porządkowych⁴⁴. Jeżeli jednak pracownik uzyska uprzednią zgodę pracodawcy, wówczas zachowanie

³⁸ Postanowienie SN z 4 czerwca 2019 r., sygn. akt II PK 141/18, Lex nr 2690385.

³⁹ Wyrok SN z 18 kwietnia 2018 r., sygn. akt III BP 2/17, Lex nr 2549216.

⁴⁰ Postanowienie SN z 18 listopada 2020 r., sygn. akt III PK 118/19, Lex nr 3080595.

⁴¹ Wyrok SN z 5 lipca 2017 r., sygn. akt II PK 202/16, Lex nr 2337349.

⁴² Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1632).

⁴³ Wyrok SN z 4 grudnia 2012 r., sygn. akt I PK 142/12, Lex nr 1619617.

⁴⁴ Wyrok SN z 22 grudnia 1998 r., sygn. akt I PKN 507/98, OSNP 2000, nr 4, poz. 132.

pracownika nie wypełnia znamion bezprawności. Wykonywanie przez pracownika czynności niezwiązanych bezpośrednio z obowiązkami pracowniczymi za zgodą przełożonego nie stanowi naruszenia podstawowych obowiązków⁴⁵.

Na kanwie orzecznictwa rozpatrywana była sprawa dotycząca nieusprawiedliwionego zakończenia świadczenia pracy przed czasem ustalonym w umowie o pracę. Mianowicie: pracownik świadczący pracę uzależniał swoje godziny od obecności pacjentów, kończąc świadczenie pracy po lub przed upływem ustalonego rozkładu czasu pracy. Dokonując oceny wskazanych okoliczności, Sąd Najwyższy stwierdził, że obowiązkiem pracownika jest świadczenie pracy w godzinach wyznaczonych treścią umowy o pracę, nie zaś do czasu ostatniego pacjenta. W przypadku świadczenia pracy w godzinach nadliczbowych, pracownik uprawniony jest do uzyskania dodatku zgodnie z art. 151¹ k.p. Z kolei nieusprawiedliwione zakończenie świadczenia pracy przed upływem czasu pracy stanowi przesłankę do zwolnienia dyscyplinarnego⁴⁶.

Wśród podstawowych obowiązków pracowniczych doniosły jest obowiązek wykonywania poleceń przełożonych. Do głównych poleceń zalicza się stawiennictwo pracownika w zakładzie pracy oraz świadczenie pracy na rzecz pracodawcy w sposób ustalony w drodze umowy o pracę. Przesłanką uzasadniającą nieprzestrzeganie obowiązku wykonywania poleceń jest niezgodność polecenia z przepisami prawa, niezgodność z umową o pracę, naruszenie zasad współżycia społecznego, a także w sytuacji gdy polecenie nie ma związku z pracą. Wówczas pracownik nie jest związany poleceniami pracodawcy⁴⁷. Należy podkreślić bardzo dalekie podporządkowanie pracownika pracodawcy, ponieważ ma on obowiązek świadczenia pracy w godzinach nadliczbowych, zaś odmowa świadczenia pracy w godzinach nadliczbowych i opuszczenie stanowiska pracy stanowi przesłankę rozwiązania umowy o pracę na podstawie art. 52 § 2 pkt 1 k.p.⁴⁸ Obowiązek ten nie ma jednak charakteru absolutnego. Bezprawne polecenie pracy, wydane wbrew zakazowi świadczenia pracy przez pracownika podlegającego szczególnej ochronie, narusza nie tylko przepisy prawa, ale również zasady współżycia społecznego. Wówczas pracownik nie jest obowiązany stosować się do takiego polecenia. Odstępstwem od obowiązku wykonywania poleceń przełożonych są przepisy prawa pracy, które wykluczają lub w znacznym stopniu ograniczają możliwość świadczenia pracy w porze nocnej. Wskazany zakaz, zgodnie z art. 178 k.p., w sposób bezwzględny dotyczy pracownic w ciąży. Ponadto przepis ten zabrania zatrudniania ich w godzinach nadliczbowych, a także w systemie przerywanego czasu pracy. Przepisy prawa pracy objęły również omawianym zakazem pracowników młodocianych. Od możliwości świadczenia pracy w porze nocnej wykluczony jest również pracownik opiekujący się dzieckiem do ukończenia przez nie 4 roku życia oraz pracownik niepełnosprawny, chyba że pracownik opiekujący się lub lekarz przeprowadzający badania profilaktyczne wyrażą zgodę na

⁴⁵ Wyrok SN z 22 listopada 2001 r., sygn. akt I PKN 702/00, OSNP 2003, nr 21, poz. 519.

⁴⁶ Wyrok SN z 20 lipca 2000 r., sygn. akt I PKN 742/99, OSNP 2002, nr 3, poz. 74.

⁴⁷ A. Piszczek, K. Stefański, Z. Góral, op. cit., s. 35.

⁴⁸ E. Szemplińska, *Konsultacje i wyjaśnienia*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1996, nr 7-8, s. 71.

pracę we wskazanej porze⁴⁹. Wówczas nieobecność pracownika objętego zakazem uważa się za usprawiedliwioną. Z kolei pracodawca, który narusza wskazane uprawnienia pracownicze, zgodnie z art. 281 §1 pkt. 5 k.p. popełnia wykroczenie przeciwko prawom pracownika zagrożone karą grzywny od 1000 zł do 30 000 zł.

W orzecznictwie wiele wątpliwości wniósł przepis art. 1672 k.p. dotyczący urlopu wypoczynkowego na żądanie. Zgodnie z nim pracodawca obowiązany jest udzielić na żądanie pracownika i w terminie przez niego wskazanym nie więcej niż 4 dni urlopu, w każdym roku kalendarzowym, który zgłasza żądanie najpóźniej w dniu rozpoczęcia urlopu. Istotny jest fakt, że nie jest to urlop dodatkowy, a specjalny tryb udzielania części urlopu wypoczynkowego. Zasadniczą niejasnością dla judykatury była kwestia związania pracodawcy wnioskiem pracownika o udzielenie urlopu oraz kwestia obowiązku pracodawcy co do jego udzielenia. Mając na względzie dobro zakładu pracy, Sąd Najwyższy stwierdził, że żądanie pracownika powinno zostać zgłoszone najpóźniej w pierwszym dniu urlopu, jednakże przed rozpoczęciem czasu pracy. Nadto w doktrynie podkreśla się, że pracodawca powinien być poinformowany jak najwcześniej w celu zapobieżenia dezorganizacji w zakładzie pracy⁵⁰. Wskazane uprawnienie jest bardzo korzystne z punktu widzenia pracownika, co odzwierciedla charakterystyczną dla prawa pracy funkcję ochronną pracownika jako strony słabszej w stosunku pracy. Na tle uprzywilejowanej pozycji pracownika równie ważną kwestią oceną jest ochrona interesów pracodawcy. Część przedstawicieli doktryny, prowadząc rozważania na temat charakteru prawnego omawianej instytucji, opowiedziało się za jego bezwzględny charakterem. Piotr Szybka, odnosząc się do istoty urlopu na żądanie, wskazał, że wniosek powinien być zawsze wiążący, a obowiązek udzielenia bezwzględny⁵¹. Pogląd ten nie zyskał uznania orzecznictwa. Sąd Najwyższy wyposażył pracodawcę w możliwość sprzeciwienia się wnioskowi pracownika w razie zaistnienia szczególnych okoliczności, wskutek których interes pracodawcy wymagałby obecności pracownika w pracy w okresie objętym żądaniem⁵².

Z wypracowanego przez judykaturę kierunku można wyprowadzić następujące wnioski: pracodawca nie jest bezwzględnie związany wnioskiem pracownika oraz posiada uprawnienie do odmowy udzielenia pracownikowi urlopu na żądanie, a niestawiennictwo pracownika, mimo sprzeciwu pracodawcy, stanowi podstawę do zwolnienia w trybie art. 52 § 2 pkt 1 k.p., co w praktyce uchybia istocie urlopu na żądanie⁵³. Należy zgodzić się z tezą, że wniosek uzasadniony zdarzeniami nadzwyczajnymi

⁴⁹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 573 z późn. zm.).

⁵⁰ P. Zadykowicz, *Obowiązek pracodawcy udzielenia pracownikowi urlopu na żądanie*, „Pracownik i Pracodawca” 2017, nr 1, s. 54–55.

⁵¹ Ibidem, s. 56.

⁵² Wyrok SN z 7 listopada 2013 r., sygn. akt SNO 29/13, Lex nr 1459167.

⁵³ P. Zadykowicz, op. cit., s. 59.

i niestanowiący nadużycia prawa powinien być bezwzględnie uwzględniony. Jednakże każde okoliczności należy poddać szerokiej ocenie, ponieważ ochronie podlegają nie tylko prawa pracownicze, ale również obowiązek dbania o dobro pracodawcy.

Podsumowanie

Z chwilą uzyskania zatrudnienia i nawiązania stosunku pracy pracownik jest zobowiązany do świadczenia pracy na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem. Wówczas zaczyna spoczywać na jego barkach wiele podstawowych obowiązków pracowniczych. Jednym z takich obowiązków jest przestrzeganie ustalonego czasu pracy. Czasem pracy jest czas, w którym pracownik pozostaje do dyspozycji pracodawcy w zakładzie pracy lub innym miejscu wyznaczonym do wykonywania pracy. Przepisy prawa pracy obligują pracownika do usprawiedliwienia każdej nieobecności w pracy.

Rozwiązanie umowy o pracę w trybie natychmiastowym z winy pracownika jest dopuszczalne, o ile pracownik ten naruszył swoje podstawowe obowiązki. Jednakże samo naruszenie jednego z tych obowiązków nie jest wystarczające, bowiem art. 52 § 1 k.p. *expressis verbis* stanowi, iż musi to być ciężkie naruszenie obowiązków. W razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa pracownika w zakładzie pracy zostaje naruszony nie tylko obowiązek przestrzegania ustalonego czasu i rozkładu pracy, ale także obowiązek dbałości o dobro pracodawcy poprzez nagłą dezorganizację pracy. Z tego powodu w judykaturze przyjmuje się, że nawet jednorazowe nieusprawiedliwione niestawiennictwo, wynikające z winy umyślnej bądź rażącego niedbalstwa, stanowi ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych. Ciężkim naruszeniem podstawowych obowiązków pracowniczych jest również potajemne oraz samowolne opuszczenie stanowiska pracy, jak również sytuacja, w której pracownik opuszcza stanowisko pracy w następstwie nieudzielenie mu urlopu na żądanie. Nieusprawiedliwiona absencja, charakteryzująca się winą umyślną bądź rażącym niedbalstwem, umożliwia pracodawcy rozwiązanie umowy o pracę z winy pracownika bez uprzedniego wypowiedzenia w trybie art. 52 § 1 pkt 1 k.p. Ustawodawca, regulując niniejszą kwestię, miał na celu zarówno ochronę pracodawcy jako podmiotu ponoszącego ryzyko osobowe, jak również zapewnienie przestrzegania przez pracowników wszystkich ustanowionych *ex lege* obowiązków.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Bogdańska E., *Ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2017, nr 9.
Brol J., *Zawieranie i rozwiązywanie umów o pracę*, Warszawa 1980.

- Dörre-Nowak D., *Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracodawcę*, [w:] K.W. Baran (red.), *Prawo pracy*, Warszawa 2010.
- Florek L., *Prawo pracy*, Warszawa 2017.
- Majchrzak K., *Zakres najważniejszych obowiązków pracownika w świetle przepisów Kodeksu pracy*, „Prawo Kanoniczne” 2015, nr 1.
- Piszczek A., Stefański K., *Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia*, Warszawa 2017.
- Prasolek Ł., *Komentarz do art. 100*, [w:] K. Walczak (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. trzydzieste drugie, 2021, Legalis.
- Sobczyk A., *Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia*, Gdańsk 2010.
- Sudoł M., *Kilka uwag o naruszeniu interesu pracodawcy na tle przesłanki ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych*, „Monitor Prawa Pracy” 2021, nr 3.
- Szemplińska E., *Konsultacje i wyjaśnienia*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1996, nr 7–8.
- Unterschutz J., *Prawo pracy. Zarys instytucji*, Gdynia 2011.
- Wąż P., *Komentarz do art. 52*, [w:] K. Walczak (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. trzydzieste drugie, 2021, Legalis.
- Zadykowiec P., *Obowiązek pracodawcy udzielenia pracownikowi urlopu na żądanie*, „Pracownik i Pracodawca” 2017, nr 1.
- Ziółkowska K., *Miejsce pracowniczego obowiązku dbałości o dobro zakładu pracy wśród podstawowych obowiązków pracowniczych*, Olsztyn 2021.
- Zwolińska A., *Prawa i obowiązki stron stosunku pracy*, [w:] W. Baran, M. Gersdorf, K. Rączka (red.), *Indywidualne prawo pracy. Część szczegółowa*, seria: System Prawa Pracy, t. III, Warszawa 2021.
- Zwolińska A., *Wybrane kryteria klasyfikacji obowiązków pracowniczych* [w:] W. Baran, M. Gersdorf, K. Rączka (red.), *Indywidualne prawo pracy. Część szczegółowa*, seria: System Prawa Pracy, t. III, Warszawa 2021.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 573 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1632).

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z 15 stycznia 2019 r., sygn. akt II PK 328/17, Lex nr 2605556.
- Postanowienie SN z 4 czerwca 2019 r., sygn. akt II PK 141/18, Lex nr 2690385.
- Postanowienie SN z 18 listopada 2020 r., sygn. akt III PK 118/19, Lex nr 3080595.
- Uchwała SN z 27 czerwca 1985 r., sygn. akt III PZP 10/85, OSNC 1985, nr 11, poz. 164.

Wyrok SN z 2 października 1996 r., sygn. akt I PRN 69/96, OSNP 1997, nr 10, poz. 163.
Wyrok SN z 22 grudnia 1998 r., sygn. akt I PKN 507/98, OSNP 2000, nr 4, poz. 132.
Wyrok SN z 21 lipca 1999 r., sygn. akt I PKN 169/99, OSNP 2000, nr 20, poz. 746.
Wyrok SN z 19 sierpnia 1999 r., sygn. akt I PKN 188/99, OSNP 2000, nr 22, poz. 818.
Wyrok SN z 19 sierpnia 1999 r., sygn. akt I PKN 223/99, OSNP 2000, nr 23, poz. 857.
Wyrok SN z 20 lipca 2000 r., sygn. akt I PKN 742/99, OSNP 2002, nr 3, poz. 74.
Wyrok SN z 22 listopada 2001 r., sygn. akt I PKN 702/00, OSNP 2003, nr 21, poz. 519.
Wyrok SN z 4 grudnia 2012 r., sygn. akt I PK 142/12, Lex nr 1619617.
Wyrok SN z 17 maja 2013 r., sygn. akt II PK 263/12, Lex nr 1555476.
Wyrok SN z 7 listopada 2013 r., sygn. akt SNO 29/13, Lex nr 1393802.
Wyrok SN z 18 października 2016 r., sygn. akt I PK 242/15, Lex nr 2174066.
Wyrok SN z 14 marca 2017 r., sygn. akt III PK 84/16, OSNP 2018, nr 4, poz. 44.
Wyrok SN z 16 marca 2017 r., sygn. akt II PK 14/16, OSNP 2018, nr 4, poz. 45.
Wyrok SN z 5 lipca 2017 r., sygn. akt II PK 202/16, Lex nr 2337349.
Wyrok SN z 12 lipca 2017 r., sygn. akt III PK 115/16, Lex nr 2350661.
Wyrok SN z 18 kwietnia 2018 r., sygn. akt III BP 2/17, Lex nr 2549216.
Wyrok SN z 21 marca 2019 r., sygn. akt II PK 315/17, Lex nr 2638595.
Wyrok SN z 23 stycznia 2020 r., sygn. akt II PK 228/18, Lex nr 3107045.

Work absenteeism as a serious breach of basic employee duties

Summary

The issue of the employee's absence from the workplace while he was obliged to perform work has been repeatedly considered in the light of basic employee duties, among which there is the obligation to observe the agreed time and schedule of work and the obligation to care for the welfare of the workplace. Judicature, considering the issues related to the employee's absence, developed the thesis according to which the unjustified absence, resulting from willful misconduct or gross negligence of the employee, constitutes a serious violation of basic employee obligations, which in turn may lead to the termination of the employment contract pursuant to art. 52 of the Labor Code. In addition, unjustified and arbitrary leaving the workplace despite the order to work overtime and the exercise of the right to leave on demand despite justified objection, in accordance with the developed line of jurisprudence, may also constitute the basis for terminating the employment contract without notice due to the employee's fault.

Keywords: employee, absenteeism, serious breach of employee duties, failure to appear, labour law

DOI: 10.31648/kpp.7995

Katarzyna Przybylska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-1238-5123

Katarzyna.Przybylska1995@gmail.com

**Przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu – noworodki,
niemowlęta i dzieci jako ofiary zabójstw**

Historia zabójstw dzieci, niemowląt i noworodków jest tak samo długo jak historia dziejów ludzkości. Od momentu gdy człowiek zaczął tworzyć wspólnoty, dochodziło do różnego rodzaju przestępstw na ich członkach. Dzieciobójstwo w okresie pierwotnym było pewnego rodzaju aktem konieczności z punktu widzenia grupy społecznej. W ten sposób zmniejszano liczbę uciążliwych dla tej grupy jednostek, poprzez eliminowanie osobników słabych lub ułomnych, których wychowanie było nieakceptowanym obciążeniem dla grupy.

W wielu kulturach można było dokonywać tego aktu przed nadaniem dziecku imienia bez konsekwencji. W przypadku dzieci, które przeszły już inicjację w danej grupie, kara była surowa i adekwatna do popełnionej zbrodni. Zmiany w takim postrzeganiu świata rozpoczęły się wraz ze wzrostem zainteresowania wiarą chrześcijańską. Wpływ religii przekwalifikował poprzedni sposób oceny dzieciobójstwa jako czynu społecznie akceptowanego, powodowanego dobrem rodziny czy też wspólnoty plemiennej lub grupy społecznej, albo też czynu wprawdzie nieakceptowanego, ale dającego się usprawiedliwić trudną sytuacją matki i zagrożonego stosunkowo niewielką karą do zwyczaju traktowania tego czynu jako zabójstwa, i to haniebnego, bo popełnionego na bezbronnej, niewinnej osobie¹.

Warto zauważyć, że im szersze wpływy miała religia chrześcijańska, tym bardziej zaostrzano kary dotyczące przedmiotowego przestępstwa. W średniowieczu, przez wpływ chrześcijaństwa, dzieciobójstwo uznawane było za zbrodnię szczególnie ciężką,

---

¹R. Tokarczyk, *Prawa narodzin i śmierci*, Kraków 2000, s. 34–52.

co wiązało się z religijnymi poglądami o istnieniu duszy ludzkiej już od chwili poczęcia. Zabicie dziecka było wystąpieniem nie tylko przeciw prawom ludzkim, ale przede wszystkim boskim, co uzasadniało każdą ciężką karę zastosowaną wobec sprawcy takiego czynu². Dużą zmianę przyniósł również wiek XIX. W kodeksach karnych przestępstwo to zostało wyodrębnione jako *delictum sui generis*, tzn. oparte na odrębnej konstytucji prawnej. Podstawą tak rozumianej doktryny karnej były dwa różne kierunki uzasadnienia teoretycznego. Pierwszy z nich wychodził z założenia obrony czci i honoru kobiety. Drugi zaś przyjmował, że dzieciobójstwo należy traktować jako przestępstwo uprzywilejowane ze względu na szczególny stan psychiczny kobiety rodzącej³.

Obecnie zbrodnie dokonane na dzieciach budzą najczęściej negatywnych uczuć, a ich sprawcy mogą liczyć na surowe kary i długie wyroki. Wzięto się to głównie z tego, że dziecko w kulturze europejskiej utożsamiane jest jako początek, poranek, wiosną⁴ (możemy również znaleźć takie określenia, jak: czystość, niewinność, niewiedza i irracjonalizm). Dziecko również jest beztroskie i nie posiada takiej wiedzy, jak dorosły, przez co jest lekkomyślne i naiwne. Takie pojmowanie sprawy wpływa na przyszłych rodziców. Głównymi zadaniami rodziców⁵ jest:

- ochrona dziecka i zapewnienie mu spokojnego i bezpiecznego domu,
- okazywanie bezwarunkowej miłości,
- nauczenie ochrony i troski o siebie,
- monitorowanie warunków zdrowotnych,
- pomaganie we wzmocnieniu poczucia własnej wartości,
- ustalanie granic i przestrzeganie kar,
- bycie dobrym wzorcem zachowania i naśladowania osoby dorosłej.

Na podstawie tej listy można jednoznacznie stwierdzić, że we współczesnym rozumieniu to rodzic odpowiada za dziecko. Jednak zestawiając to z wynikami badań przeprowadzonymi w Polsce, jak i w USA, właśnie rodzice lub opiekunowie odpowiadają za zabójstwa dzieci. Głównym materiałem analizy zagadnienia są badania zawarte w książce *Medycyna sądowa* autorstwa Vincenta J. DiMaio i Dominika DiMaio⁶. Dotyczą one zestawienia i analizy zabójstw dzieci w USA w 1999 r. Warto również dodać, że zagadnieniem dziecka jako ofiary zajmuje się wiktymologia. Jest to nauka o roli ofiary w genezie przestępstwa, o czynnikach zwiększających podatność na stanie się ofiarą czy metod zapobiegania pokrzywdzeniu.

Opierając się na statystykach i badaniach przeprowadzonych w USA w 1999 r., liczba dzieci zabijanych w porównaniu do wszystkich przestępstw była stosunkowo niewielka.

²J.A. Bartoszewski, J. Halaunbrenner-Lisowska, *Dzieciobójstwo – aspekty prawne, medyczne i społeczne*, Warszawa 1974, s. 35–39.

³R. Tokarczyk, op. cit., s. 43–45.

⁴W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 2005, s. 130–131.

⁵L.E.T. Velázquez, A.G. Garduño, *Responsabilidades en la crianza de los hijos*, „Enseñanza e investigación en Psicología” 2008, nr 13(1), s. 77–89.

⁶V.J. DiMaio, D. DiMaio, *Medycyna sądowa*, tłum. T. Jurek, K. Maksymowicz, R. Susło, Wrocław 2005, s. 311–336.

Tabela 1. Liczba zabójstw dzieci według wieku w USA w 1999 r.

Wiek	Całkowita liczba przestępstw
Dzieci poniżej 1 roku życia	205
1-4 lat	280
5-8 lat	95
9-12 lat	79

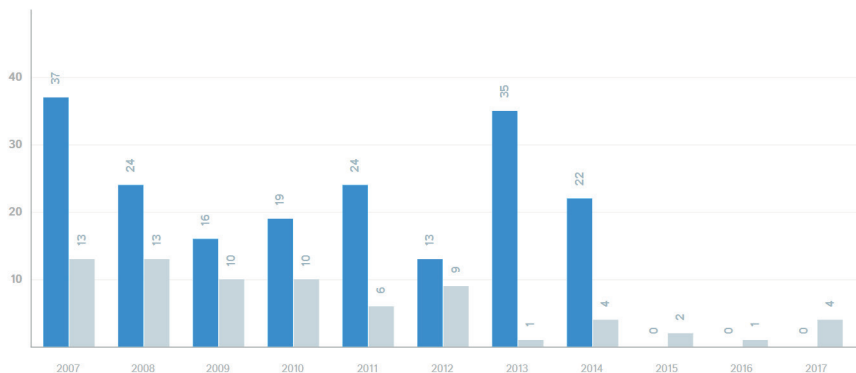
Źródło: opracowane na podstawie V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 311.

Z przedstawionych danych wynika, że największa liczba przestępstw została dokonana na dzieciach w wieku 1-4 lat; kolejne dotyczą grupy niemowląt, co świadczy o tym, że znajdują się one w grupie najbardziej narażonej na przestępstwo. Może się to wiązać z wiekiem lub innymi cechami biologicznymi⁷. Również dzięki badaniu przeprowadzonemu w USA możemy stwierdzić, że w większości przypadków sprawcami są rodzice dziecka. Wraz z wiekiem (dorastaniem) dziecka liczba przestępstw maleje do 48% w grupie 5-8 lat oraz o 38% w grupie 9-12 lat.

Dla porównania, podobne badania przeprowadzono w Polsce. Opracowane zostały na podstawie procedury Niebieskiej karty, powołanej przez Komendę Główną Policji i Komendę Stołeczną Policji przy współpracy z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Jej wytyczne oraz wzory formularzy określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” i wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1245), wydane na podstawie art. 9d ust. 5 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2021 r., poz. 1249). Na podstawie danych z lat 2007-2017 można stwierdzić, że przemoc wobec dzieci ma miejsce najczęściej w jego najbliższym środowisku, czyli w rodzinie i w placówkach edukacyjnych⁸. Od 1999 r. do 2006 r. można było obserwować wzrost zarówno ogólnej liczby ofiar przemocy domowej, jak i wzrost liczby dzieci będących ofiarami. Od roku 2007 natomiast widoczny był powolny spadek tych liczb, przy czym lata 2012-2013 przyniosły zdecydowane ograniczenie liczby ofiar przemocy. W 2014 r. nastąpił ponowny wzrost liczby ofiar przemocy domowej, by w 2019 r. uplasować się na poziomie 88 032. Oprócz ogólnych danych ofiar przestępstw, również prowadzone są statystyki związane z dziećmi. Wśród najmłodszych przemocą zostało dotkniętych 12 161 dzieci. Istotnymi problemami związanymi z przemocą i przestępczością wobec dzieci są zabójstwa małoletnich oraz dzieciobójstwa. Od roku 2007 widoczny jest spadek liczby takich zdarzeń. W 2007 r. liczba małoletnich ofiar zabójstw wyniosła 37, zaś w roku 2014 - 22. Jeśli natomiast chodzi o dzieciobójstwo, to w 2007 r. zano-towano 13 przypadków, a w 2017 r. - 4.

⁷Ibidem, s. 311-312.

⁸<https://www.unicef.org/> (dostęp: 7.02.2022).

Wykres 1. Zestawienie ofiar zabójstw oraz dzieciobójstwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://dzieciwpolisce.pl/analiza/29/przemoc-wo-bec-dzieci#!> (dostęp: 7.02.2022).

Na wykresie 1 przedstawiono liczbę małoletnich ofiar zabójstw oraz dzieciobójstw (przestępstwa stwierdzone). Kolorem szarym zaznaczono osoby małoletnie (ofiary), kolorem niebieskim – ofiary ogółem. Przeprowadzając dokładniejszą analizę, w tabeli 2 przedstawiono podział wiekowy.

Tabela 2. Przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu w Polsce

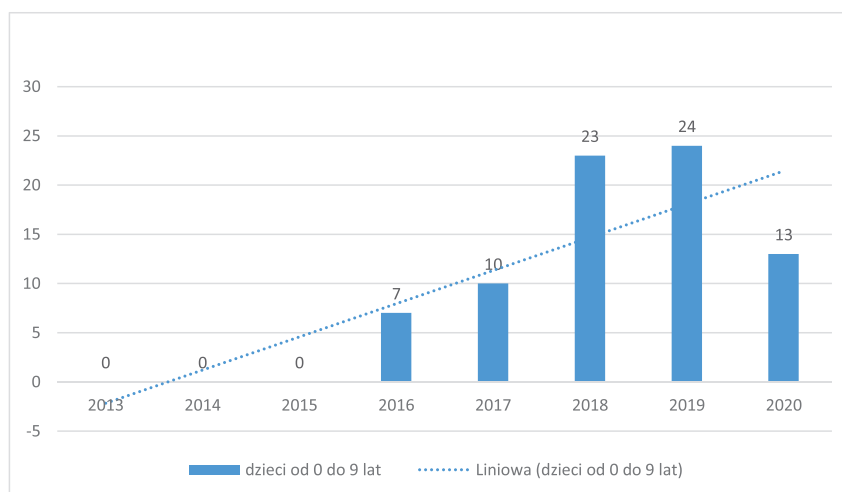
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ofiary zabójstw	302	287	298	260	287	277	253	266
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kobiety	93	91	108	71	94	83	80	89
Od 0 do 9 lat	-	-	-	0	3	11	14	7
Od 10 do 14 lat	-	-	-	0	1	-	1	0
Od 15 do 17 lat	-	-	-	1	2	1	3	0
Od 18 do 19 lat	-	-	-	0	3	2	1	0
Od 20 do 24 lat	-	-	-	3	3	3	3	3
Od 25 do 29 lat	-	-	-	1	7	3	5	6
Od 30 do 44 lat	-	-	-	18	29	29	21	27
Od 45 do 59 lat	-	-	-	17	21	17	16	17
Wiek nieznan	93	91	108	15	-	-	-	-
60 lat i więcej	-	-	-	16	25	17	16	29

c.d. tabeli 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Mężczyźni	191	188	186	189	193	190	173	177
Od 0 do 9 lat	-	-	-	7	7	12	10	6
Od 10 do 14 lat	-	-	-	1	0	-	4	2
Od 15 do 17 lat	-	-	-	1	0	1	-	0
Od 18 do 19 lat	-	-	-	1	3	3	4	4
Od 20 do 24 lat	-	-	-	8	10	12	6	9
Od 25 do 29 lat	-	-	-	10	16	14	11	10
Od 30 do 44 lat	-	-	-	49	65	67	53	63
Od 45 do 59 lat	-	-	-	52	58	57	56	51
Wiek nieznan	191	188	186	25	-	-	-	-
60 lat i więcej	-	-	-	35	34	24	29	32
Płeć nieznan	18	8	4	-	-	4	-	-
Wiek nieznan	18	8	4	-	-	4	-	-

Źródło: statystyka umieszczona na stronie Głównego Urzędu Statystycznego <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/przestepstwa-przeciwko-zyciu-i-zdrowiu,3,1.html> (dostęp: 7.02.2022).

Prezentowane dane w latach 2013–2020 zawierają szczegółowe dane z Komendy Policji oraz Głównego Urzędu Statystycznego. Dokładne raportowanie w systemie rozpoczęto od 2016 r.

Wykres 2. Zabójstwa dzieci w Polsce w latach 2013–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://stat.gov.pl/> (dostęp: 7.02.2022).

Na podstawie danych zawartych na wykresie 2 można zaobserwować, że poziom przestępstw na dzieciach w latach 2017–2019 jest na stałym poziomie. Wyróżniając płeć, w tym okresie czasu ofiarami przestępstw było 35 dziewczynek oraz 42 chłopców. Niestety, statystyki nie obejmują szczegółowego podziału zbrodni⁹.

Odwołując się do badań¹⁰ przeprowadzonych w USA, można podzielić przestępstwa dzieci na 4 grupy:

- niemowlęta (dzieci poniżej 1 roku życia),
- 1-4 lata,
- 5-8 lat,
- 9-12 lat.

Tabela 3. Narzędzia zbrodni na podstawie badań w USA w 1999 r.

Wiek ofiary	Narzędzie zbrodni
Dzieci poniżej 1 roku życia	<ul style="list-style-type: none"> • użycie stóp, rąk (105 przypadków) • zagardlenie i uduszenie (29 przypadków) • narzędzia tępe (10 przypadków) • broń palna (4 przypadki) • noże i narzędzia ostrokrawędziste (6 przypadków) • inne (51 przypadków)
1-4 lat	<ul style="list-style-type: none"> • użycie gołych rąk, stóp i pięści (123 przypadki) • broń palna (39 przypadków) • narzędzia tępe (33 przypadki) • uduszenie i zagardlenie (16 przypadków) • użycie noża (10 przypadków) • inne (59 przypadków)
5-8 lat	niepoddane analizie
9-12 lat	niepoddane analizie

Źródło: opracowanie własne na podstawie V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 311–313.

Grupy te zostały wyodrębnione z dwóch przyczyn: z powodu podziału wiekowego i z przyczyn (motywacji) dokonania przestępstw. Każda z tych grup wymaga oddzielnej charakterystyki. Pierwsza, zabójstwa noworodków i niemowląt, to grupa przestępstw na dzieciach do 1 roku życia. Można ją zdefiniować jako zamierzone pozbawienie życia dziecka w ciągu pierwszych chwil od narodzenia dziecka¹¹. Za zabójstwo noworodka w pierwszych godzinach jego życia zwykle odpowiedzialna jest matka dziecka. W Polsce czyn ten podlega regulacjom prawnym z zakresu art. 149 Kodeksu karnego, który brzmi: „Matka, która zabija dziecko w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu, podlega

⁹Opracowanie własne na podstawie <https://stat.gov.pl/> (dostęp: 7.02.2022).

¹⁰V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 311–312.

¹¹Ibidem, s. 311–313.

karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5¹². W tym przypadku również ważne jest to, że jedynie matka dziecka może popełnić czyn dzieciobójstwa. Osoby współdziałające z matką w celu pozbawienia życia dziecka odpowiadają z art. 148 § 1 Kodeksu karnego. W Polsce możemy rozróżnić dwa rodzaje dzieciobójstwa¹³: czynne oraz bierne.

Przez dzieciobójstwo czynne rozumiemy wszystkie czynności dokonane przez matkę, mające na celu zabicie noworodka. Z kolei dzieciobójstwo bierne to świadome nieudzielenie przez matkę urodzonymu dziecku niezbędnej pomocy celem utrzymania go przy życiu, w następstwie czego dziecko umiera. W takich przypadkach procedura postępowania jest jasno określona. Po znalezieniu ciała dziecka, grupa ekspertów próbuje ustalić, czy urodziło się ono żywe, czy martwe. Podstawą do postawienia takiej diagnozy jest przede wszystkim badanie hydrostatyczne. Polega ono na stwierdzeniu, czy płuca pływają w wodzie. Jeśli tak, zakłada się, że dziecko żyło, a następnie zostało zabite. Jeśli natomiast toną, to urodziło się martwe. Próba ta ma swoich zwolenników i przeciwników, ale ze względu na jej powszechność oraz na stopniową ewolucję (obecnie można badać każde z płuc osobno) można uznać ją za materiał do postępowania dowodowego. W Polsce również stosuje się tę metodę jako jedną z głównych do analizy przyczyn zgonu. Oprócz niej również stosowane są¹⁴:

- oględziny zewnętrzne: znamiona śmierci, powłoki, wymiary, cechy budowy,
- sekcja głowy: cięcie koszykowe, ocena struktur opony twardej – sierp mózgu i namiot mózdzku, sekcja szyi, klatki piersiowej i jamy otrzewnej: cięcie podłużne od wargi dolnej, poprzez brodę i szyję w dół – nad pępkiem rozgałęzione na dwa ramiona, dalej w kierunku pachwin,
- próby wodne.

Wykonanie takiej próby jest konieczne, ponieważ osoba oskarżona o zabójstwo, najczęściej matka dziecka, może tłumaczyć się, że dziecko urodziło się martwe. Wybrano również najczęstsze metodę¹⁵ dokonywania tego rodzaju przestępstw. Jest to uduszenie lub po prostu porzucenie dziecka w określonym miejscu.

Kolejna grupa dotyczy dzieci w wieku od 1 do 4 roku życia. W tym przypadku wina matki nie jest już jednoznaczna. W zbrodni bardzo często uczestniczą również mężowie, partnerzy oraz opiekunowie dzieci. Tak jak w poprzedniej grupie młodszych dzieci, główną metodą zabójstwa jest użycie gołych rąk, stóp i pięści oraz uduszenie i zagardlenie. Na podstawie badań przeprowadzonych w USA również została stwierdzona śmierć przy użyciu broni palnej oraz noży. Często wybór metody zabójstwa świadczy o sprawcy. Wbrew powszechnemu przekonaniu sprawcami nie są szaleńcy, osoby chore psychicznie. Dotychczas nie udowodniono, że osoby chore psychicznie są bardziej skłonne do zabójstw niż ludzie zdrowi. Potwierdzają to zresztą statystyki. Jedynie 3% zabójstw w Polsce dokonywanych jest przez osoby niepoczytalne. U niepoczytalnych

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138).

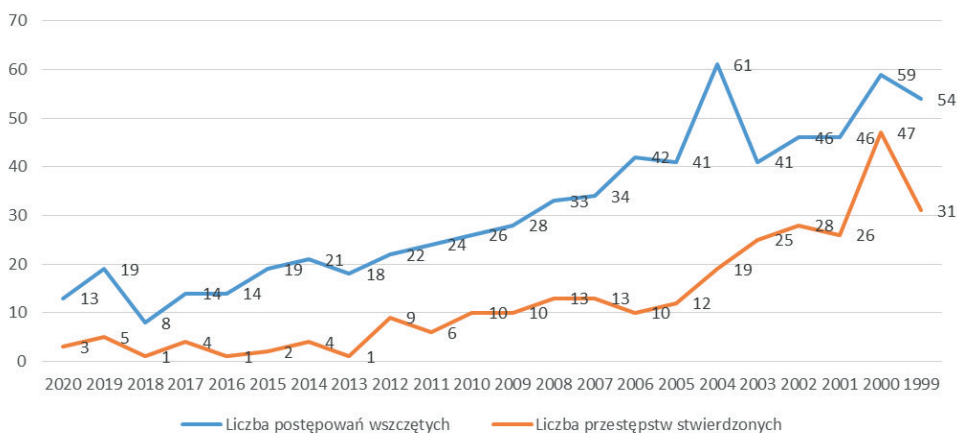
¹³ <https://kms.cm-uj.krakow.pl/> (dostęp: 7.02.2022).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 313-314.

sprawców najczęściej występuje schizofrenia urojeniowa lub paranoja¹⁶. Dysfunkcje sprawców z reguły nie mają charakteru psychotycznego, lecz charakter osobowościowy. Stosunkowo ważnym, ale także złożonym czynnikiem jest alkohol. Według statystyk policyjnych w Polsce w 2009 r. w 80% przypadków podejrzany był nietrzeźwy (dotyczy to spraw, w których ustalono stan trzeźwości podejrzanych). Jest to prawie o 10% więcej w porównaniu z 2005 r. Anna Wolska podkreśla jednak duże rozbieżności między statystykami poszczególnych badaczy w tym zakresie (od 19 do 88%) oraz wskazuje, że zabójstwo występuje najczęściej w otoczeniu bliskich, osób znajomych, czyli w sytuacjach, w których spożywanie alkoholu jest bardzo powszechne¹⁷. Dowodem na taką sytuację w Polsce może być statystyka przedstawiona na wykresie 3.

Wykres 3. Porównanie postępowań wszczętych z art. 149 z przestępstwami stwierdzonymi
Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwko/63417,Dzieciobojstwo-art-149.html> (dostęp: 7.02.2022).

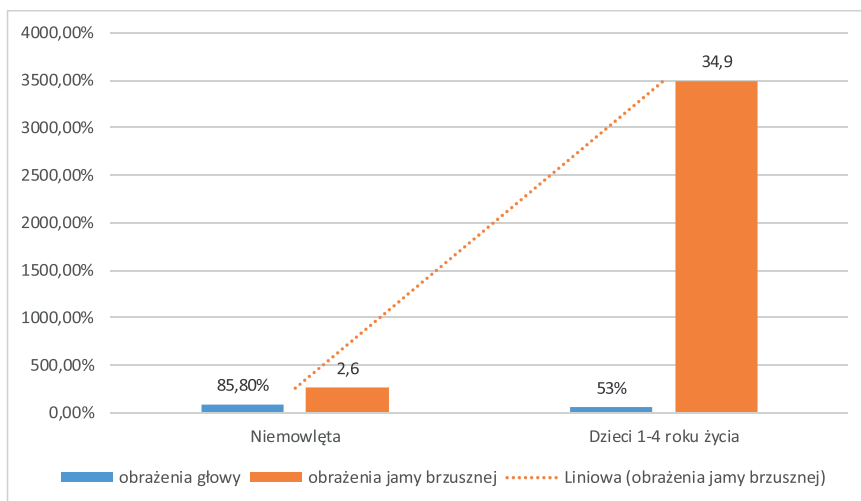
Istnieją duże rozbieżności między wyrzuty przestępstwami a przestępstwami stwierdzonymi. Liczba tych drugich jest znacząco mniejsza. Rozbieżności wahają się od 7% do ponad 40% wykrywalność. Głównymi kategoriami, na jakie można podzielić zabójstwa dzieci, są: zaniedbywanie i głodzenie, zabójstwo pod wpływem impulsu, karanie dziecka¹⁸.

Na podstawie badań przeprowadzonych w USA można również jednoznacznie stwierdzić, że im dziecko jest starsze, tym większe jest prawdopodobieństwo, że przyczyną zgonu są obrażenia narządów jamy brzusznej.

¹⁶ Za: J.K. Gierowski, M. Szaszkievicz, *Osobowość i motywacja sprawców zabójstw*, [w:] T. Jaśkiewicz-Obydzińska, J.K. Gierowski (red.), *Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanego sprawcy zabójstwa*, Kraków 2002, s. 37.

¹⁷ A. Wolska, *Model czynników ryzyka popełnienia zabójstwa*, Szczecin 2001, s. 190.

¹⁸ V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 320–321.

Wykres 4. Porównanie przyczyn zgonów między niemowlętami a dziećmi w wieku 1-4 lat
 Źródło: opracowanie własne na podstawie V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 315-316.

W grupie wiekowej przedstawionej na wykresie 4 mamy do czynienia z zaniebdywaniem i głodzeniem, które klasyfikuje się jako wyznaczniki zespołu dziecka maltretowanego. Jest to stan, który możemy scharakteryzować jako występowanie powtarzających się zamierzonych incydentów przemocy, prowadzących do powstania u dziecka urazów. Druga część teżej definicji świadczy o motywacji sprawcy. Chodzi o to, że zespół dziecka maltretowanego wywoływany jest przez nieznaczące i banalne okoliczności. Najczęściej można rozpoznać go przez rodzaje obrażeń¹⁹, takie jak:

- pozbawienie pożywienia i wody,
- częste sińce, złamania i obrażenia (stare i nowe),
- złamania kończyn i czaszki,
- pęknięcia organów wewnętrznych,
- krwiaki podtwardówkowej,
- oparzenia.

Do tego należy dołączyć różnice w wyjaśnieniach składanych przez rodziców w związku z wynikami badań pacjentów. Dla przykładu: oparzenia dziecka mogą być tłumaczone przez rodziców, którzy dopuścili się przestępstwa, jako fakt, do którego przyczyniły się inne osoby (np. rodzeństwo) lub które jest efektem nieszczęśliwego wypadku (np. dziecko samo ściągnęło na siebie naczynie z gorącą wodą). Głównymi przyczynami zgonów, zgodnie z wykresem 4, są urazy jamy brzusznej i głowy. Urazy jamy brzusznej mogą być niewidoczne na zewnątrz, jednak podczas szczegółowych

¹⁹ Ibidem, s. 318-320.

badani można stwierdzić wewnętrzne obrażenia dotyczące pęknięć wątroby, rozerwania śledziony oraz uszkodzenia wątroby. Dowodami w sprawie często staje się dokumentacja radiologiczna. Według statystyk urazy²⁰ szkieletu pozostawiają widoczne w badaniu radiologicznym ślady u ponad 1/3 przypadków maltretowania. Warto również zwrócić uwagę na kompletną i rzetelną dokumentację medyczną, która jest bardzo często decydującym dowodem w sprawach. Powinna ona zawierać²¹:

- dokładnie zebrany wywiad od dziecka, jego rodziców, opiekunów, świadków zdarzenia lub innych osób towarzyszących dziecku podczas tego kontaktu,
- opis badania fizykalnego, z uwzględnieniem nieprawidłowości mogących wynikać z działania osób postronnych (należy dołożyć wszelkich starań, aby wykonać pełną dokumentację fotograficzną urazu, za zgodą przedstawiciela ustawowego lub opiekuna prawnego),
- wyniki badań laboratoryjnych,
- w razie stwierdzenia uszkodzenia danego narządu – wyniki konsultacji specjalistycznych: chirurgicznej, neurologicznej, okulistycznej, psychologicznej i konsultacji lekarza sądowego²².

Dziecko zaniedbanie i głodzone to rezultat jednego z trzech przypadków: przestępstwo, nieświadomość rodziców co do zasad opieki i odżywiania, choroba układu pokarmowego dziecka. Może się również zdarzyć, że te przypadki łączą się ze sobą. Kiedy dochodzi do zgonu, każdy przypadek analizowany jest osobno. Najpierw sprawdza się dokumentację medyczną i choroby, które przeszło dziecko. Śladem i wskazówką dla prokuratury mogą być przypadki, w których dziecko trafia do szpitala, gdzie przybiera na wadze i po wyleczeniu wypisywane jest do domu. Kiedy wraca do domu, nagle znów chudnie i nie rozwija się poprawnie. Dokumentacja medyczna daje jasne podstawy do postawienia oskarżenia rodziców. W tym aspekcie również ważne są kontrolne badania w przychodniach.

Kolejną grupą są zabójstwa zaklasyfikowane jako dokonane „pod wpływem impulsu” bądź „w gniewie”. Tutaj określona jest wyraźnie motywacja sprawcy. Często, jak w przypadkach zespołu dziecka maltretowanego, taki stan wywołują banalne sytuacje. W związku z tym bezbronne dziecko staje się obiektem wyładowania złości, frustracji i gniewu oprawcy.

²⁰ Ibidem, s. 325–327.

²¹ Ibidem, s. 327–328.

²² D. Morawska, *Przemoc wobec dzieci*, Warszawa 2002, s. 17.

Tabela 4. Czynniki mogące uaktywnić przemoc wobec dziecka

Spoleczne (środowisko społeczne)	Psychologiczno-psychiatryczne (rodzice)	Interaktywne (dziecko)
<ul style="list-style-type: none"> • brak uregulowanego życia domowego • złe warunki mieszkaniowe • wielodzietność • brak pomocy w wychowaniu dzieci • przemoc w małżeństwie • konflikt w rodzinie • bieda • przeludnienie • dyskryminacja 	<ul style="list-style-type: none"> • odrzucenie w dzieciństwie • ofiary przemocy • unikanie szkoły • przestępczość • gwałtowność • zaburzenia fizyczne • zaburzenia umysłowe • poszukiwanie miłości dziecka • wczesna lub trudna ciąża • niezaspokojona potrzeba zależności • młody wiek rodziców • brak dojrzałości • samotne macierzyństwo lub ojcostwo • słaba tolerancja na stres • poczucie urazy w stosunku do dziecka • nadmierny krytycyzm • niezrozumienie potrzeb dziecka • nietraktowane potrzeb dziecka priorytetowo • nierealistyczne oczekiwania w stosunku do dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> • uparte • kapryśne • natrętne • zbuntowane • „kozył ofiarny” • przygnębiające • niekochające • trudne/wiecznie narzekające • niechciane • upośledzone • nadpobudliwe • trudne do uspokojenia • płaczące • brudzące się (fekaliami) • ząbkujące • wcześniak

Źródło: opracowanie własne na podstawie D. Morawska, op. cit., s. 13–14.

Przedstawione w tabeli 4 czynniki wskazują, jak banalne sytuacje mogą wpłynąć na oprawcę. Czynniki wywołujące reakcje zostały podzielone na trzy grupy: społeczny (środowisko społeczne), psychologiczno-psychiatryczny (rodzice) oraz interaktywne (samo dziecko). Zdarzają się sytuacje, że grupy te łączą się ze sobą lub działają oddzielnie. Efekt jednak jest taki sam – dochodzi do przemocy i do przestępstwa wobec dziecka.

Zwykle w tej kategorii do zbrodni dochodzi przez rzucenie dzieckiem lub uderzenie go jakimś przedmiotem z bliskiego otoczenia. Tutaj główną przyczyną są urazy głowy²³. Często ofiara (dziecko) jest zadbana i dobrze odżywiona, w odróżnieniu od opisanego wcześniej zespołu maltretowania. Również możemy zaklasyfikować do tej grupy obrażenia spowodowane oparzeniem. Rodzice lub opiekunowie jako „metodę wychowawczą” stosują zanurzanie we wrzątku dziecka. Przykładowo: w Płocku (woj. mazowieckie) doszło do sytuacji, gdzie matka²⁴ stosowała zimny prysznic jako metodę wychowawczą

²³ V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 318–320.

²⁴ <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-02-22/miala-karac-corke-zimnym-prysznicem-3-latka-nie-zyje/> (dostęp: 4.02.2022).

dziecka. Do przestępstwa doszło, gdy matka chciała ukarać dziecko za to, że posiusiało w łóżku. Z ustaleń prokuratury wynikało, że dziecko przebywało pod zimnym prysznicem od 3 do 5 minut i zaczęło słabnąć. Wezwano pogotowie, ale akcja reanimacyjna nie przyniosła skutku. Matka dziecka i jej partner usłyszeli zarzut znęcania się, przy czym matka dodatkowo zarzut nieumyślnego spowodowania śmierci. Sąd wobec matki zastosował tymczasowy areszt. Warto również dodać, że czyn ten, ze względu na powtarzalność, wyczerpywał znamiona przestępstwa znęcania się ze szczególnym okrucieństwem. I taki właśnie zarzut usłyszała matka dziecka, jak również zarzut doprowadzenia do nieumyślnego spowodowania śmierci dziecka. Konkubent usłyszał zarzut znęcania się za karanie dzieci klapsami. Wobec powyższego takie praktyki wcale nie są odosobnionym przypadkiem.

Ostatnia grupa to uduszenie dziecka poprzez zatkanie otworów nosowych i jamy ustnej. Najczęściej używane są do tego ręce, ponieważ uduszenie dziecka nie sprawia znacznie trudności fizycznej osobie dorosłej. Niektórzy sprawcy stosują również poduszki, ręczniki lub wciskają dziecko w pościel. Ten rodzaj przestępstwa najtrudniej udowodnić, ponieważ nie istnieje test, który pozwala zdiagnozować tego typu obrażenia. Wyniki sekcji nie wykazują jednoznacznego potwierdzenia winy oprawcy. Z przeprowadzonych testów wynika, że długość czasu potrzebnego do uduszenia noworodka to od 70 do 90 sekund. W tej kategorii mamy również dzieci – ofiary rodziców, którzy chorują na zespół Munchausena. Objawia się on tym, że rodzice celowo wywołują u dzieci objawy choroby, w wyniku czego trafiają one do szpitala. Główne rozpoznanie przypadku dotyczy tego, że objawy dziecka nie tworzą spójnej całości. Najczęściej w takich przypadkach sprawcą jest matka. Ojciec dziecka często bywa nieświadomy sytuacji i wspiera matkę w działaniu.

Do innych niesklasyfikowanej przyczyny zgonów dzieci możemy zaliczyć: otrucia, rany klute, bicie pałą, utopienia, postrzały²⁵. W tej kategorii identyfikacja jest łatwa. Można jednoznacznie stwierdzić, kto i w jaki sposób popełnił daną zbrodnię. Tu też mamy do czynienia z dwoma rodzajami sprawców: osoby psychicznie chore i osoby zdrowe. Dużą grupę również stanowi rodzeństwo ofiary.

Przedstawione statystyki z Polski i z USA świadczą o tym, że dzieci bardzo często padają ofiarami przestępstw. W zależności od ich wieku, wobec nich stosowane są inne sposoby kary. Zdarza się, że w rezultacie dochodzi do zabójstwa. Potencjalnym sprawcą jest najczęściej matka, ale także oprawcami bywają ojcowie, opiekunowie czy rodzeństwo. W Polsce występuje duży odsetek przestępstw wykrytych, ale niepotwierdzonych, przez co niedoprowadzonych do postawienia konkretnych zarzutów. Historia zabójstw dzieci, niemowląt i noworodków jest tak samo długa, jak dziejów ludzkości, jednak najbardziej niepokojący jest fakt, że mimo zaawansowania cywilizacyjnego rośnie liczba osób skazanych, które dopuścili się takiego czynu.

²⁵ V.J. DiMaio, D. DiMaio, op. cit., s. 318–320.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Bartoszewski J.A., Halaunbrenner-Lisowska J., *Dzieciobójstwo – aspekty prawne, medyczne i społeczne*, Warszawa 1974.
- DiMaio V.J., DiMaio D., *Medycyna sądowa*, tłum. T. Jurek, K. Maksymowicz, R. Susło, Wrocław 2005.
- Gierowski J.K., Szaszkievicz M., *Osobowość i motywacja sprawców zabójstw*, [w:] T. Jaśkiewicz-Obydzińska, J.K. Gierowski (red.), *Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanymi sprawców zabójstw*, Kraków 2002.
- Kopaliński W., *Słownik symboli*, Warszawa 2005.
- Morawska D., *Przemoc wobec dzieci*, Warszawa 2002.
- Tokarczyk R., *Prawa narodzin i śmierci*, Kraków 2000.
- Velázquez L.E.T., Garduño A.G., *Responsabilidades en la crianza de los hijos*, „Enseñanza e investigación en Psicología” 2008, nr 13(1).
- Wolska A., *Model czynników ryzyka popełnienia zabójstwa*, Szczecin 2001.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138).

Źródła internetowe

- <https://dzieciwpolisce.pl/analiza/29/przemoc-wobec-dzieci#!>
- <https://kms.cm-uj.krakow.pl/>
- <https://stat.gov.pl/>
- <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/przestepstwa-przeciwko-zyciu-i-zdrowiu,3,1.html>
- <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63417,Dzieciobojstwo-art-149.html>
- <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-02-22/miala-karac-corke-zimnym-prysznicem-3-latka-nie-zyje/>
- <https://www.unicef.org/>

Crimes against health and life – the murder of newborns, infants and children as victims of crime

Summary

The history of the murder of children, infants and newborns is as long as the history of world. From the moment when people began to create communities, there were various types of crimes against members of the community. Infanticide in the primitive period was a kind of act of necessity from the point of view of a social group. In this way, the number of individuals burdensome for this group was reduced by eliminating weak or defective individuals, whose upbringing was an unacceptable burden for the group. Currently, crimes committed against children arouse the most negative feelings in us and the perpetrators of such crimes can count on severe punishments and long sentences.

The presented statistics from the Polish and from the USA show that children are very often victims of crimes. Depending on their age use to different methods of punishment and the murders. The same situation is about the person, who commit the crime. On the first hours of life the newborn child the most often the abuser is the mother. When the child is growing the abuser can be father, babysitter or his siblings. It is worth to notice that in Poland we have a lot of crimes detect, but not confirmed and brought to specific charges. The history of the murder of children, infants and newborns is as long as the history of mankind, but the most disturbing is the fact that despite the advanced civilizational activity, the number of convicted people who commit such an act is growing.

Keywords: murder of children, children victim of crime, research in Poland and USA, murder of infants, murder of newborns

DOI: 10.31648/kpp.7996

Tomasz Smoliński

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-3540-3200

tomaszsmol@o2.pl

Magdalena Tyska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-8600-9975

magdalena.tyska@wp.pl

Wybrane zagadnienia występujące w sporach między konsumentami a bankami na kanwie umów o kredyty waloryzowane do walut obcych

Wprowadzenie

Umowy kredytów waloryzowanych do walut obcych, głównie do franka szwajcarskiego, pozostają jednym z najszerzej komentowanych zagadnień w ciągu ostatnich lat, zarówno w zakresie prawa zobowiązań, prawa finansowego, jak i w zakresie prawa podatkowego. Przyczynkiem do powyższego było wydanie przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyroku w sprawie państwa Dziubak¹, w którym to przesądzono o wadliwości zawieranych umów kredytowych w walucie obcej, co w konsekwencji spowodowało skierowanie przez konsumentów² znacznej liczby spraw na drogę sądową.

---

¹Wyrok TSUE z 3 października 2019 r. sygn. akt C-260/18 w sprawie konsekwencji prawnych nieuczciwych klauzul walutowych w umowach o kredyt hipoteczny indeksowany do waluty obcej, Lex nr 2723333.

²Art. 221 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740, t.j. z dnia 8 października 2020 r.), dalej jako k.c., stanowi, że za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

Umowy kredytów waloryzowanych do waluty obcej zawierane były głównie w latach 2005–2009. W przestrzeni publicznej pojawiają się informacje, że zawartych zostało blisko milion umów kredytów objętych ryzykiem walutowym. Ich wartość w szczytowym okresie (w 2011 r.) sięgnęła niemal 200 mld zł³.

Dokonanie prawidłowych rozstrzygnięć w zakresie roszczeń konsumentów z tytułu zawartych umów indeksowanych i denominowanych do walut obcych⁴ powoduje konieczność oceny wielu problemów prawnych oraz rozważenia ochrony interesów konsumenta jako słabszej strony umowy. Niejedolite stanowisko judykatury oraz doktryny powoduje, że w dalszym ciągu pozostają niewyjaśnione zagadnienia związane z podjętą problematyką.

W artykule autorzy, w oparciu o orzecznictwo oraz stanowisko literatury przedmiotu, wskazali na istotę unieważnienia całości umowy kredytu oraz na istotę ustalenia, że poszczególne zapisy umowy kredytu stanowią klauzule abuzywne w rozumieniu art. 385¹ Kodeksu cywilnego⁵. Poruszono kwestię, czy kwoty zwrócone przez kredytodawcę z tytułu pobrania nienależnego świadczenia wobec dokonywania nadpłat przez kredytobiorców rat kapitałowo-odsetkowych należy uznać za przychód, a tym samym, czy zdarzenie to powoduje powstanie zobowiązania do zapłaty podatku dochodowego od osób fizycznych.

Nieważność umowy kredytu waloryzowanego do franka szwajcarskiego

Podstaw do ustalenia nieważności umów kredytu waloryzowanego do waluty obcej upatrywać należy w sprzeczności ich postanowień z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 69 ust. 1 ustawy Prawo bankowe⁶. Brzmienie tej normy zarówno w okresie zawierania przez konsumentów przedmiotowych umów, jak i aktualnie jest tożsame.

Powyższa norma prawna wskazuje na *essentialia negotii* umowy kredytu, czyli na elementy konieczne, bez których umowa kredytu nie może dojść do skutku. Należą do nich: oddanie przez bank do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie ściśle określonej kwoty środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel oraz zobowiązanie kredytobiorcy do korzystania z oddanych do dyspozycji środków pieniężnych

³Źródło: artykuł opublikowany przez Najwyższą Izbę Kontroli, *Kredyty frankowe. Państwo pozwoliło bankom na zbyt wiele*, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/kredyty-frankowe-panstwo-pozwolilo-bankom-na-zbyt-wiele.html> (dostęp: 18.06.2021).

⁴Kredyt indeksowany jest kredytem złotowym, w którym kwota kredytu wyrażona jest w złotych, ale w chwili wypłaty kwota złotych przeliczana jest na walutę obcą. Kredyt denominowany jest zaś kredytem, w którym kwota kredytu wyrażona jest w walucie obcej, jednak kredyt ten także jest kredytem złotowym. W odróżnieniu od kredytu indeksowanego, kredytobiorca nie wie dokładnie, jaką kwotę złotych otrzyma, ponieważ pomiędzy datą zawarcia umowy a datą wypłaty kredytu kurs waluty, w której wyrażono kwotę kredytu, może ulec zmianie.

⁵Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740, t.j. z dnia 8 października 2020 r.), dalej jako k.c.

⁶Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2020 r., poz. 1896, t.j. z dnia 28 października 2020 r.), dalej jako ustawa prawo bankowe.

na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu⁷. Orzecznictwo wskazuje, że „umowa kredytu bankowego jest umową nazwaną (art. 69 prawa bankowego z 1997 r.). W art. 69 ust. 2 prawa bankowego wskazano, jakie obligatoryjne postanowienia powinny być zawsze ujawnione w tej umowie bankowej. Nie wszystkie z tych elementów stanowią *essentialia negotii* umowy kredytowej. Elementów konstrukcyjnych tej umowy poszukiwać należy w treści art. 69 ust. 1 prawa bankowego (...). Oznacza to, że – używając syntetycznej formuły – bank zobowiązuje się do wydania określonej sumy pieniężnej, a kredytobiorca do zwrotu wykorzystanej sumy kredytu i zapłacenia odsetek kapitałowych”⁸. Umowa kredytu stanowi zatem odrębny typ umowy nazwanej umową konsensualną, dwustronnie zobowiązującą i odpłatną⁹.

Kredytobiorca zobowiązany jest do zwrotu ściśle określonej kwoty pieniężnej, wyznaczonej przez kwotę kapitału udostępnionego i wykorzystanego przez kredytobiorcę. Jak wskazał Rzecznik Finansowy, „wysokość świadczenia pieniężnego, jakim jest zwrot wykorzystanego kredytu (kwoty środków pieniężnych oddanych do dyspozycji kredytobiorcy), została ściśle ustalona na podstawie art. 69 ust. 1 prawa bankowego, a co za tym idzie, zgodnie z art. 358¹ § 5 k.c., nie może do niej znaleźć zastosowania waloryzacja umowna przewidziana w art. 358¹ § 2 k.c. Przyjęcie, że art. 69 ust. 1 prawa bankowego, w zakresie w jakim określa obowiązek kredytobiorcy do zwrotu otrzymanej kwoty kredytu, stanowi normę bezwzględnie wiążącą (*ius cogens*), wykluczając możliwość waloryzowania tej kwoty w odniesieniu do innych mierników wartości”¹⁰.

Co istotne, umowy waloryzowane zawierane z konsumentami nie stanowiły w gruncie rzeczy umów kredytu walutowego. Kredyty udzielane konsumentom były wypłacane w walucie polskiej i głównie w tej walucie były spłacane¹¹.

Stanowisko odnośnie rozróżnienia, czym jest kredyt walutowy, ukształtował również Narodowy Bank Polski, który w związku z pracami nad ustawą antyspreadową¹² wskazał, że kredyt w walucie polskiej „denominowany lub indeksowany” w innej walucie niż polska jest kredytem w złotych. Kredyt indeksowany nie jest kredytem walutowym. Przyjęcie innej waluty wymaga umowy, czyli zgody obu stron. Może mieć tu też miejsce

⁷ A. Kawulski, *Komentarz do prawa bankowego. Uwagi do art. 69*, 2013, Lex.

⁸ Wyrok SN z 22 stycznia 2016 r., sygn. akt I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134.

⁹ Umowa odpłatna to rodzaj umowy, w której każda ze stron uzyskuje określoną korzyść majątkową, niekoniecznie pieniężną.

¹⁰ Szerzej: raport Rzecznika Finansowego z 6 czerwca 2016 r., *Analiza prawna wybranych postanowień umownych stosowanych przez banki w umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej lub denominowanych w walucie obcej zawieranych z konsumentami*, źródło: <https://rf.gov.pl/baza-wiedzy/analizy-i-raporty/> (dostęp: 18.06.2021).

¹¹ Kwestie dotyczące tego, jaki kredyt można uznać za walutowy, wskazał Związek Banków Polskich w rekomendacji Rady Prawa Bankowego przy Związku Banków Polskich w sprawie prawnych aspektów zmiany ustawy Prawo bankowe oraz ustawy o kredycie konsumenckim w zakresie spreadów walutowych z dnia 6 września 2011 r., <https://www.zbp.pl> (dostęp: 18.06.2021).

¹² Ustawa antyspreadowa to ustawa o zmianie ustawy Prawo bankowe oraz niektórych innych *ustaw* z 29 lipca 2011 r. (Dz.U. Nr 165, poz. 984), która weszła w życie 26 sierpnia 2011 r.

spełnienie innego świadczenia w celu zwolnienia się z zobowiązania (art. 453 k.c.)¹³. Powyższe świadczy zatem, że umowy kredytowe zawierane przez konsumentów są nieważne w całości na podstawie przepisu art. 58 § 1 k.c.¹⁴ jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 69 ust. 1 ustawy prawo bankowe.

Omawiane umowy kredytowe można uznać za nieważne również w świetle art. 69 ust. 2 ustawy prawo bankowe, z uwagi na nieokreślenie kwoty kredytu i waluty kredytu. Analiza umów kredytowych prowadzić winna bowiem do wniosku, że strony nie uzgodniły wskazanych na wstępie *essentialia negotii* umowy kredytu, czyli kwoty kredytu w walucie obcej, a zatem nie osiągnęły konsensusu w tym zakresie. Wielokrotnie w doktrynie podkreślano, że kwota kredytu musi być ściśle określona w umowie¹⁵. Jakkolwiek jej brak będzie powodować niemożność ustalenia, że strona zgodziła się zaciągnąć zobowiązanie, skoro jego wysokość pozostaje nieokreślona w umowie¹⁶.

Warto wskazać stanowisko Sądu Najwyższego, według którego „jeżeli bowiem rzeczywiście brakujące *essentialia negotii* uzupełnił w umowie (...) sam Bank, to składając oświadczenie woli powodowie nie objęli nim tych istotnych postanowień umowy i skoro nigdy nie wyrazili na nie zgody, istnieją poważne wątpliwości, czy doszło do zawarcia umowy o kredyt (...)”¹⁷. Tożsame stanowisko zostało przytoczone w wyroku Sądu Najwyższego z 2006 r.¹⁸

Powyższe stanowiska suponują konkluzję, że skoro w umowie od początku nie zawarto elementów przedmiotowo istotnych dla bytu umowy kredytu, to umowę tę od samego początku należy uznać za nieważną, jako pozbawioną konsensusu. Sądy powszechne z tego właśnie powodu dochodzą do wniosku o konieczności unieważnienia umów kredytu w całości na podstawie art. 58 § 1 k.c., art. 69 ustawy prawo bankowe oraz art. 353¹ k.c.¹⁹

Przy przedmiotowych umowach kredytu podnosi się również sprzeczność zawartych stosunków zobowiązaniowych z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c. oraz z zasadami współzycia społecznego²⁰. Za powyższym przemawia fakt braku udzielenia konsumentom, przy zawarciu przedmiotowej umowy kredytu, informacji na temat mechanizmu działania umowy kredytu waloryzowanego do waluty obcej i ryzyka kursowego.

¹³ Stanowisko Narodowego Banku Polskiego z 6 lipca 2011 r. w zakresie oceny skutków regulacji ustawy antyspreadowej, niepubl.

¹⁴ Art. 58 § 1 k.c. stanowi, że czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy.

¹⁵ L. Mazur, *Prawo bankowe, Komentarz*, Warszawa 2008, s. 420.

¹⁶ Wyrok SN z 1 kwietnia 2011 r., sygn. akt III CSK 206/10, OSNC-ZD 2012, nr 2, poz. 25.

¹⁷ Uchwała SN z 17 stycznia 2003 r., sygn. akt III CZP 82/02, Lex nr 77076.

¹⁸ Wyrok SN z 20 czerwca 2006 r., sygn. akt III CSK 7/06, niepubl.

¹⁹ Wyrok SRJ. dla Warszawy-Woli w Warszawie z 25 stycznia 2017 r., sygn. akt I C 1750/16, niepubl. Wśród ogromnej liczby orzeczeń można wskazać chociażby na wyrok SO w Warszawie z 27 lipca 2018 r., sygn. akt XXIV C 241/17, Lex nr 2549728.

²⁰ W rozumieniu art. 5 k.c.

W doktrynie podnosi się, że bank, jako instytucja zaufania publicznego, proponując konsumentom kredyt hipoteczny obciążony klauzulami waloryzacyjnymi, w sposób oczywisty naruszył ich interesy. Jak zważył Trybunał Konstytucyjny, „obowiązek rzetelnej, uczciwej i wyczerpującej informacji służący zachowaniu równowagi w relacji klienta z bankiem wynika z podstawowych zasad prawa obligacyjnego nakazujących respektowanie uczciwości, lojalności i dobrych obyczajów w obrocie, zwłaszcza na etapie nawiązywania stosunku kontraktowego, ale także w związku z jego wykonywaniem”²¹. Stanowisko to podzielił Sąd Najwyższy²².

W tym miejscu warto wskazać na zbiór dobrych praktyk, jaki został przyjęty przez Związek Banków Polskich. W zbiorze zawarto tezę, wskazującą że „banki uznając, iż są instytucjami zaufania publicznego, w swojej działalności winny się kierować przepisami prawa, uchwałami samorządu bankowego, normami przewidzianymi w Zasadach oraz dobrymi zwyczajami kupieckimi, z uwzględnieniem zasad: profesjonalizmu, rzetelności, rzeczowości, staranności i najlepszej wiedzy”²³. Powyższe stanowi zatem kolejną podstawę konstytuującą tezę o nieważności umów kredytów waloryzowanych do waluty obcej w całości zawieranych przez konsumentów w latach 2005–2009.

Postanowienia umowy kredytu jako niedozwolone postanowienia umowne

Kolejną kwestią wartą uwagi jest sam fakt zawierania w umowach kredytów waloryzowanych niedozwolonych klauzul umownych. Wskutek uznania przez sąd powszechny, że umowa zawiera tego typu klauzule, a brak jest podstaw do uznania całej umowy jako nieważnej, umowa kredytu jako ważna będzie dalej wykonywana z pominięciem niewiążących konsumentów postanowień. W tym wypadku sąd będzie musiał pochylić się nad kwestią związaną z tym, czy umowa kredytu, która w istocie będzie stanowić umowę złotową, będzie oparta o wskaźnik ustalany dla waluty obcej²⁴, czy umowę należy dalej wykonywać w oparciu o stawkę WIBOR ustaloną dla kredytów złotych²⁵.

Głównym zarzutem, jaki pojawia się w przestrzeni prawnej, skierowanym przeciwko zapisom umownym kształtowanym w ramach wzorca umownego banku, jest fakt niewskazania w nich sposobu ustalania przez bank obowiązujących u niego kursów

²¹ Wyrok TK z 26 stycznia 2005 r., sygn. akt P 10/04, OTK-A 2005, nr 1, poz. 7.

²² Zob. wyrok SN z 22 stycznia 2016 r., sygn. akt I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134.

²³ Patrz: rozdział I ust. 2 Zasad dobrej praktyki bankowej, przyjętych przez Związek Banków Polskich (załącznik nr 1 do uchwały nr 6 XVIII Walnego Zgromadzenia ZBP z 26 kwietnia 2007 r. uwzględniający zmiany wprowadzone uchwałą nr 13 XX Walnego Zgromadzenia ZBP z 21 kwietnia 2009 r.) – aktualnie Kodeks etyki bankowej, przyjęty na XXV Walnym Zgromadzeniu ZBP w dniu 18 kwietnia 2013 r., niepubl.

²⁴ W przypadku umów waloryzowanych do franka szwajcarskiego będzie tym wskaźnikiem LIBOR.

²⁵ Chociaż trzeba zauważyć, że oprocentowanie kredytu złotowego opartego o stawkę referencyjną LIBOR spowodowałoby zmianę charakteru prawnego umowy kredytu, która to zmiana nie jest – w ocenie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – dopuszczalna. Patrz wyrok TSUE z 3 października 2019 r., sygn. akt C-260/18.

kupna waluty obcej i kursów sprzedaży waluty obcej. Takie ustalenie prowadzi do konkluzji, że bank uposażył się w możliwość dowolnej kreacji kursów waluty obcej. W tym aspekcie trzeba zwrócić uwagę na treść przepisu art. 385¹ § 1 k.c.²⁶, który stanowi, że „postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny”²⁷.

Jak już wcześniej zaznaczono, ustalenie nieważności zapisu umownego będzie skutkowało koniecznością wyeliminowania z umowy kredytu takiego zapisu, z uwagi na brak możliwości zastąpienia kursów waluty obcej obowiązujących w banku innymi kursami waluty obcej, chociaż i w tym zakresie można wskazać na stanowiska odmienne. Abuzywność zapisów umownych była w orzecznictwie, jak i doktrynie szeroko rozważana. Na płaszczyźnie przeliczania wysokości kredytu, zgodnie z raportem Rzecznika Finansowego opublikowanym 6 czerwca 2016 r., występujący w umowach mechanizm waloryzacji kursem franka szwajcarskiego był i nadal jest nielegalny. W raporcie Rzecznik Finansowy wprost wskazał, że „dodatkowo banki w całkowicie dowolny sposób do przeliczania jednych pozycji umownych stosowały kurs kupna waluty, a do przeliczania innych pozycji kurs sprzedaży waluty, co narażało kredytobiorców na ponoszenie dodatkowych kosztów. Istotne jest przy tym, że w przypadku kredytów walutowych nie dochodziło do fizycznego transferu waluty pomiędzy bankiem i kredytobiorcą, a cała operacja miała charakter wyłącznie księgowy”²⁸. Niejednokrotnie rozważano to zagadnienie w orzecznictwie, podkreślając, że „w przypadku umów kredytu indeksowanego (waloryzowanego) wymiany walutowe odbywały się jedynie »na papierze« i nie wiązały się z nimi faktyczne transfery wartości dewizowych w którąkolwiek stronę”²⁹.

Powyższe prowadzi do konkluzji, że stosowane przez banki w umowach postanowienia dotyczące waloryzowania należności banku kursem waluty obcej franka szwajcarskiego należy rozpatrywać w kategoriach postanowień niedozwolonych w myśl przepisu art. 385¹ k.c. Brak indywidualnych uzgodnień między bankiem a konsumentem na tej płaszczyźnie i ukształtowanie obowiązków kredytobiorców w sposób naruszający ich interesy nie może znajdować ochrony prawnej. Bez wątplenia zatem wysokość świadczeń pieniężnych, ustalana na podstawie klauzul uznanych za niedozwolone, powinna być przeliczona z pominięciem tych klauzul i nadpłacona nadwyżka zwrócona jako świadczenie nienależne.

²⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740, t.j. z dnia 8 października 2020 r.).

²⁷ W tym zakresie warto jednakże zwrócić również uwagę na stanowisko TSUE wyrażone w wyroku z 20 września 2017 r. w sprawie sygn. akt C-186/16.

²⁸ Raport Rzecznika Finansowego z 6 czerwca 2016 r., *Analiza prawna wybranych postanowień umownych stosowanych przez banki w umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej lub denominowanych w walucie obcej zawieranych z konsumentami*, <https://rf.gov.pl/baza-wiedzy/analizy-i-raporty/> (dostęp: 18.06.2021).

²⁹ Zob. uzasadnienie wyroku SO w Szczecinie z 7 listopada 2014 r., sygn. akt I C 554/14, niepubl.

Kredytobiorcy przysługiwałoby zatem w tej sytuacji roszczenie o zwrot kwoty stanowiącej różnicę między kwotą kredytu faktycznie przez niego uiszczoną a kwotą kredytu, którą powinien on uiścić bez waloryzacji kredytu kursem waluty obcej, jednak przy stosowaniu oprocentowania z umowy kredytowej.

Teoria salda a teoria dwóch kondykcji

W konsekwencji stwierdzenia przez sąd nieważności umowy kredytu powstanie obowiązek wzajemnego zwrotu między stronami tego, co sobie w wykonaniu nieważnej umowy świadczyły. Orzecznictwo wypracowało dwie teorie, w oparciu o które rozliczenia te są dokonywane. Pierwsza z nich, zwana teorią salda, zakłada, że świadczenie wzajemne stanowi pozycję, którą od razu należy odjąć od wzbogacenia. W tej sytuacji to odbiorca świadczenia wzajemnego powinien zwrócić nadwyżkę wartości otrzymanego świadczenia ponad wartość świadczenia, które dokonał³⁰.

Jak wskazuje orzecznictwo, teoria dwóch kondykcji jest jedynie przydatna dla rozliczenia umów wzajemnych, nie mając zaś zastosowania do rozliczenia bezpodstawnego wzbogacenia wynikającego z nieważnej umowy kredytu. Przy rozliczeniu stron nieważnej umowy na podstawie teorii dwóch kondykcji rewersem wzbogacenia jest zubożenie występujące po drugiej stronie. Zdaniem części sądów powoduje to niezasadną utratę z pola widzenia sensu ustanowienia przepisów art. 405 i następnych Kodeksu cywilnego, wyrażającego się w potrzebie wyrównania uszczerbku majątkowego, jeżeli takie wyrównanie jest słuszne, a nie znajduje podstawy prawnej w innych przepisach (w szczególności o odpowiedzialności kontraktowej lub deliktowej).

W orzecznictwie można wskazać na inny pogląd, zgodnie z którym zasądzenie zwrotu rat spłaconych do tej pory przez kredytobiorców nie likwidowałoby stanu ich zubożenia, ale zwiększyłoby stan ich bezpodstawnego wzbogacenia kosztem banku. Świadczenie spełnione na podstawie czynności nieważnej (lub bezskutecznej) jest nienależne w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Obowiązek zwrotu świadczenia z nieważnej czynności prawnej znajduje oparcie w art. 410 § 1 k.c., na mocy którego do świadczenia nienależnego stosuje się art. 405–409 k.c.³¹

Część orzecznictwa uznaje, że badaniu podlega zubożenie po stronie kredytobiorcy i wzbogacenie po stronie banku na skutek uiszczenia przez konsumenta nienależnego świadczenia. Z tego też powodu część sądów uznaje, że raty kredytu uiszczone w walucie polskiej przez kredytobiorców na rzecz banku mają podstawę prawną i nie stanowią nienależnego świadczenia do chwili, w której nie przekraczają swoją wysokością kwot, które konsumenci otrzymali w formie kwoty kredytu³².

³⁰L. Węgrzynowski, *Zasady rozliczenia stron w razie stwierdzenia nieważności umowy kredytu udzielonego w CHF (teoria salda i teoria dwóch kondykcji)*, 2020, Lex.

³¹Wyrok SA w Warszawie z 30 grudnia 2019 r., sygn. akt I ACa 697/18, Lex nr 2772916.

³²Wyrok SO w Warszawie z 23 września 2019 r., sygn. akt XXV C 13/18, Lex nr 2742679.

Zasadność zastosowania tej koncepcji do rozliczenia nieważnej umowy kredytu i ewentualnego spełnienia zadość roszczeniu kredytobiorców o zapłatę całej sumy wpłaconej tytułem rat kapitałowo-odsetkowych upatruje się również w tym, że kredytobiorcy, spłacając kredyt, spełniali świadczenia będące zwrotem środków, jakie od banku otrzymali. Okoliczność, iż świadczenie ze strony kredytobiorców powinno zostać uznane za zwrot wcześniej otrzymanych środków, nie powinna budzić wątpliwości. W tej sytuacji, wobec uznania umowy za nieważną, istnieje stosunek prawny, który stanowi podstawę tak dokonanych przesunięć majątkowych. Są to właśnie powołane przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu, a częściowo regulujące zwrot nienależnego świadczenia³³.

Mimo wskazanej argumentacji, teoria salda nie znajduje uznania w szerszym gronie doktryny, która za jedyną słuszną uznaje teorię dwóch kondykcji. Zwolennicy tego sposobu rozliczeń nieważnej umowy kredytu wskazują, że świadczenie spełnione na podstawie nieważnej czy bezskutecznej *ab initio albo ex tunc* umowy podlega zwrotowi stosownie do reżimu zwrotu nienależnego świadczenia, zatem kredytobiorcom przysługuje prawo do żądania ich zwrotu w oparciu o art. 405 k.c. w związku z art. 410 § 1 i 2 k.c. Przepis ten stosuje się w szczególności do świadczenia nienależnego, zaś świadczenie jest nienależne m.in. wtedy, jeżeli podstawa świadczenia odpadła (*condictio causa finita*), a taka sytuacja występuje właśnie w przypadku upadku nieważnej umowy kredytu³⁴.

Stanowisko to należy ocenić jako w pełni zasadne, biorąc pod uwagę również to, że teoria salda nie posiada jednoznacznego oparcia w przepisach Kodeksu cywilnego. Z uwagi na tę kwestię wzajemne rozliczenia stron nieważnej umowy kredytowej możliwe są jedynie w ramach instytucji potrącenia, a ponadto prawa zatrzymania świadczenia, zaś w ramach instytucji procesowych strona przeciwna może skorzystać z instytucji powództwa wzajemnego³⁵.

W literaturze wskazuje się na możliwość skorzystania z innych rodzajowo instytucji, mogących pełnić (swego rodzaju) rolę ochronną przed spełnianiem świadczenia zwrotnego w zawyżonym rozmiarze. W tym aspekcie prawidłowo wskazuje się na możliwość wzajemnego potrącenia świadczeń. Potrącenie jest determinowane wolą potrącającego i nie istnieje możliwość niejako wyręczenia wierzyciela przez sąd rozpoznający sprawę³⁶. Trzeba stanowczo podkreślić, że nie można badać podstaw niezłożenia oświadczenia o potrąceniu przez stronę przeciwną. Z przepisów prawa wynika jej prawo, a nie obowiązek. Skutek zaś materialnoprawny potrącenia wywołuje dopiero jego dokonanie przez stronę³⁷. W tej kwestii Sąd Najwyższy zajął jednoznaczne stanowisko

³³ Wyrok SO w Warszawie z 1 sierpnia 2019 r., sygn. akt XXV C 2496/17, Lex nr 2742681.

³⁴ Wyrok SO w Łodzi z 25 sierpnia 2020 r., sygn. akt III Ca 241/19, Lex nr 3175131.

³⁵ Wyrok SA w Białymstoku z 20 lutego 2020 r., sygn. akt I ACa 635/19, Lex nr 2817682.

³⁶ Szerzej: H. Ciepla, *Dochodzenie roszczeń z umów kredytów frankowych. Praktyka, orzecznictwo, pytania i odpowiedzi*, 2021, Lex.

³⁷ Wyrok SA w Warszawie z 29 stycznia 2020 r., sygn. akt I ACa 67/19, niepubl.

w jednym ze swoich orzeczeń³⁸. Na tej płaszczyźnie wypowiedział się także Rzecznik Finansowy, jednoznacznie stając po stronie zasadności stosowania rozliczeń w oparciu o teorię dwóch kondykcji.

Rozliczenie umowy kredytowej waloryzowanej do waluty franka szwajcarskiego a obowiązek zapłaty podatku

Kwestia braku klarownych norm prawnych, pozwalających na dokonanie przekształceń zadłużenia kredytowego z bankiem z tytułu zawartej umowy kredytowej waloryzowanej do franka szwajcarskiego, bez ponoszenia negatywnych konsekwencji podatkowych, od dłuższego czasu była obiektem szczególnego zainteresowania zarówno samych konsumentów, organów podatkowych oraz Rzecznika Praw Obywatelskich.

Wątpliwości dotyczyły przede wszystkim tego, czy korzystne dla konsumentów rozstrzygnięcia sądów powszechnych (uznające umowę kredytową za bezwzględnie nieważną na podstawie art. 58 k.c. czy też uznające abuzywność konkretnych postanowień waloryzacyjnych umowy kredytowej) co do zasądzenia kwot tytułem zwrotu nienależnie pobranych świadczeń przez kredytodawcę z tytułu wszystkich nadpłat stanowić będzie przychód, a tym samym spowoduje powstanie zobowiązania podatkowego w podatku dochodowym od osób fizycznych³⁹.

W pierwszej kolejności należy ustalić, czy kwota uzyskana przez konsumenta na mocy wyroku sądowego od banku tytułem zwrotu nienależnie pobranych przez bank świadczeń będzie przychodem w rozumieniu ustawy o PIT. Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy o PIT za przychody uznaje się m.in. otrzymane lub postawione do dyspozycji podatnika w roku kalendarzowym pieniądze i wartości pieniężne oraz wartość otrzymanych świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych świadczeń. Treść przywołanego przepisu sugeruje wprost, że kwota otrzymana przez kredytobiorcę będzie przedmiotem opodatkowania podatkiem dochodowym, gdyż u kredytobiorcy powstają realne korzyści majątkowe.

Przytoczona definicja przychodu ma charakter ogólny, a zatem przepis art. 11 ustawy o PIT trzeba interpretować w powiązaniu z innymi przepisami, tj. m.in. art. 10 oraz art. 12–20 ustawy o PIT, co pozwala na ustalenie, czy dana kwota lub świadczenie przynależą do któregośkolwiek ze źródeł przychodów podatkowych.

W myśl art. 20 ust. 1 ustawy o PIT za przychody z innych źródeł, o których mowa w art. 10 ust. 1 pkt 9, uważa się w szczególności: kwoty wypłacone po śmierci członka otwartego funduszu emerytalnego wskazanej przez niego osobie lub członkowi jego najbliższej rodziny, w rozumieniu przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, kwoty uzyskane z tytułu zwrotu z indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego oraz wypłaty z indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego,

³⁸ Zob. uchwałę SN z 16 lutego 2021 r., sygn. akt III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 40 oraz uchwałę SN z 7 maja 2021 r., sygn. akt III CZP 6/21, Lex nr 3170921.

³⁹ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2020 r., poz. 1426, t.j. z dnia 21 sierpnia 2020 r.), dalej jako ustawa o PIT.

w tym także dokonane na rzecz osoby uprawnionej na wypadek śmierci oszczędzającego, zasiłki pieniężne z ubezpieczenia społecznego, alimenty, stypendia, dotacje (subwencje) inne niż wymienione w art. 14, dopłaty, nagrody i inne nieodpłatne świadczenia nie należące do przychodów określonych w art. 12–14 i 17 oraz przychody niezajdujące pokrycia w ujawnionych źródłach. Jak dowodzi powyższy przepis, określenie źródeł przychodów nie stanowi katalogu zamkniętego, zatem można do tej kategorii zaliczyć również przychody inne niż wymienione w nim wprost.

Jednakże wzięcie pod uwagę okoliczności (przyczyn), w jakich podatnik podatku dochodowego od osób fizycznych otrzyma tę kwotę od banku, pozwoli na wyprowadzenie odmiennych wniosków. Do ustalenia przedmiotu opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych ważne jest uznanie, czy przychód ten powstał z czynności – umowy kredytu prawnie skutecznej. Ustawodawca w art. 2 ust. 1 pkt 4 ustawy PIT uznał, że przepisów tej ustawy nie stosuje się do przychodów wynikających z czynności, które nie mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy oraz w ust. 6 powołanego przepisu ustawy doprecyzował, że w przypadku braku przeciwnego dowodu przyjmuje się, iż przychody pochodzą z czynności, które mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy. Z przepisów tych wynika zatem istnienie domniemania prawnego, że dopóki brak jest przeciwnego dowodu, każdy przychód uzyskany przez podatnika jest przychodem pochodzącym z czynności, które mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy. Zaistnienie dowodu przeciwnego skutkuje tym, że przychód uzyskany przez podatnika nie będzie stanowić przychodu pochodzącego z czynności, które mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy.

Poruszona problematyka związana jest z szerszym zagadnieniem, dotyczącym wpływu prawa cywilnego na powstawanie zobowiązań podatkowych. Autorzy pragną jednakże tylko zaznaczyć, że przez przepisy prawa nie zostało dookreślone, co należy rozumieć przez „czynność niemogącą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy”, co może rodzić wątpliwości. W doktrynie podnosi się, że opodatkowaniu nie podlegają czynności, które w ogóle nie mogą być przedmiotem umowy skutecznej na gruncie prawa cywilnego, nie zaś wszelkie czynności, które w konkretnym przypadku nie są prawnie skuteczne⁴⁰. Jeżeli czynność prawna w rozumieniu przepisów prawa cywilnego jest bezwzględnie nieważna, to nie może być przedmiotem prawnie skutecznej umowy i dlatego w myśl art. 2 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych jest wyłączona z opodatkowania podatkiem PIT⁴¹.

W związku z powyższym w przypadku uznania przez sąd umowy kredytowej za bezwzględnie nieważną na podstawie art. 58 k.c. od samego początku (*ex tunc*) oraz w konsekwencji zasądzenia na rzecz kredytobiorcy odpowiedniej sumy nienależnie pobrana świadczenia bank świadczeń, na podstawie nieważnej z mocy samego prawa umowy

⁴⁰ A. Nita, *Czynności nie mogące być przedmiotem prawnie skutecznej umowy w świetle prawa podatkowego*, „Przegląd Podatkowy” 2003, nr 2, s. 18.

⁴¹ Wyrok NSA w Warszawie z 6 czerwca 2017 r., sygn. akt II FSK 1501/15, Lex nr 2321304; wyrok WSA w Opolu z 4 października 2017 r., sygn. akt I SA/Op 220/17, Lex nr 2382919.

kredytowej, po stronie kredytobiorcy nie powstanie zobowiązanie podatkowe w podatku dochodowym od osób fizycznych. Powyższe należy przełożyć na stwierdzenie przez sąd w wyroku, że konkretne postanowienia waloryzacyjne umowy kredytowej są postanowieniami abuzywnymi, co rodzi wedle przepisu art. 385¹ k.c. taki skutek, że postanowienia te nie wiążą kredytobiorcy z mocy samego prawa. Uzyskany z tego tytułu przez konsumenta zwrot pieniędzy z banku nie będzie zatem przychodem podlegającym opodatkowaniu⁴².

Dodatkowo należy podkreślić, że zdaniem Radosława Kowalskiego z brzmienia przepisu art. 11 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych wynika, choć nie wprost, że za przychody podatkowe mogą być uznane tylko takie świadczenia, które nie mają charakteru zwrotnego. Przychód jest bowiem w istocie określonym przyrostem majątkowym, a zatem jego otrzymanie musi mieć charakter definitywny. Stąd też wszystkie kwoty otrzymywane jedynie tytułem zwrotnym, takie jak pożyczki, kaucje itp., nie są zaliczane do przychodów podatkowych⁴³.

Podsumowanie

Podsumowując, należy zaznaczyć, że zagadnienia zawarte w niniejszym artykule są i jeszcze przez długi czas będą przedmiotem szerokiej dyskusji prawników zajmujących się tym zagadnieniem. Aktualnie można ukazać prawidłowość pewnych rozstrzygnięć i wadliwość innych proponowanych rozwiązań. Można również dokonać określenia skutków prawno-podatkowych potencjalnych orzeczeń sądów powszechnych stwierdzających nieważność umowy kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej w całości, jak też uznania wadliwości części jej zapisów. Przeprowadzona analiza regulacji prawnych na rozpatrywanej płaszczyźnie pozwala wysnuć wniosek, że niezależnie od rozstrzygnięć sądów powszechnych w konkretnych stanach faktycznych zasądzenie kwot tytułem zwrotu nienależnych świadczeń uiszczanych na rzecz instytucji kredytowych nie przyczynie się do powstania po stronie kredytobiorcy konieczności uiszczenia obciążeń publiczno-prawnych.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

Ciepla H., *Dochodzenie roszczeń z umów kredytów frankowych. Praktyka, orzecznictwo, pytania i odpowiedzi*, 2021, Lex.

Kawulski A., *Komentarz do prawa bankowego. Uwagi do art. 69*, 2013, Lex.

⁴²Pismo z 4 maja 2020 r. dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP3-2.4011.449.2018.2020.7.S.LS, Rozliczenia PIT w związku z nieważnością umowy kredytu, Interpretacja indywidualna, Lex.

⁴³R. Kowalski, *PIT. Komentarz do wybranych przepisów*, 2020, Lex.

- Kowalski R., *PIT. Komentarz do wybranych przepisów*, 2020, Lex.
- Mazur L., *Prawo bankowe, Komentarz*, Warszawa 2008.
- Nita A., *Czynności nie mogące być przedmiotem prawnie skutecznej umowy w świetle prawa podatkowego*, „Przegląd Podatkowy” 2003, nr 2.
- Węgrzynowski Ł., *Zasady rozliczenia stron w razie stwierdzenia nieważności umowy kredytu udzielonego w CHF (teoria salda i teoria dwóch kondykcji)*, 2020, Lex.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740, t.j. z dnia 8 października 2020 r.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2020 r., poz. 1896, t.j. z dnia 28 października 2020 r.).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 165, poz. 984).
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2020 r., poz. 1426, t.j. z dnia 21 sierpnia 2020 r.).

Orzecznictwo

- Stanowisko TSUE wyrażone w wyroku z 20 września 2017 r. w sprawie sygn. akt C-186/16.
- Uchwała SN z 17 stycznia 2003 r., sygn. akt III CZP 82/02, Lex nr 77076.
- Uchwała SN z 16 lutego 2021 r., sygn. akt III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 40.
- Uchwała SN z 7 maja 2021 r., sygn. akt III CZP 6/21, Lex nr 3170921.
- Uzasadnienie wyroku SO w Szczecinie z 7 listopada 2014 r., sygn. akt I C 554/14, niepubl.
- Wyrok NSA w Warszawie z 6 czerwca 2017 r., sygn. akt II FSK 1501/15, Lex nr 2321304.
- Wyrok SA w Warszawie z 30 grudnia 2019 r., sygn. akt I ACa 697/18, Lex nr 2772916.
- Wyrok SA w Warszawie z 29 stycznia 2020 r., sygn. akt I ACa 67/19, niepubl.
- Wyrok SA w Białymstoku z 20 lutego 2020 r., sygn. akt I ACa 635/19, Lex nr 2817682.
- Wyrok SN z 1 kwietnia 2011 r., sygn. akt III CSK 206/10, OSNC-ZD 2012, nr 2, poz. 25.
- Wyrok SN z 20 czerwca 2006 r., sygn. akt III CSK 7/06, niepubl.
- Wyrok SN z 22 stycznia 2016 r., sygn. akt I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134.
- Wyrok SO w Warszawie z 27 lipca 2018 r., sygn. akt XXIV C 241/17, Lex nr 2549728.
- Wyrok SO w Warszawie z 1 sierpnia 2019 r., sygn. akt XXV C 2496/17, Lex nr 2742681.
- Wyrok SO w Warszawie z 23 września 2019 r., sygn. akt XXV C 13/18, Lex nr 2742679.
- Wyrok SO w Łodzi z 25 sierpnia 2020 r., sygn. akt III Ca 241/19, Lex nr 3175131.
- Wyrok SRcj. dla Warszawy-Woli w Warszawie z 25 stycznia 2017 r., sygn. akt I C 1750/16, niepubl.
- Wyrok TK z 26 stycznia 2005 r., sygn. akt P 10/04, OTK-A 2005, nr 1, poz. 7.
- Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., sygn. akt C-260/18.

Wyrok TSUE z 3 października 2019 r. sygn. akt C-260/18 w sprawie konsekwencji prawnych nieuczciwych klauzul walutowych w umowach o kredyt hipoteczny indeksowany do waluty obcej, Lex nr 2723333.

Wyrok WSA w Opolu z 4 października 2017 r., sygn. akt I SA/Op 220/17, Lex nr 2382919.

Inne źródła

Najwyższa Izba Kontroli, *Kredyty frankowe. Państwo pozwoliło bankom na zbyt wiele*, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/kredyty-frankowe-panstwo-pozwolilo-bankom-na-zbyt-wiele.html>.

Pismo z 4 maja 2020 r. dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP3-2.4011.449.2018.2020.7.S.LS, Rozliczenia PIT w związku z nieważnością umowy kredytu, Interpretacja indywidualna, Lex.

Raport Rzecznika Finansowego z 6 czerwca 2016 r., *Analiza prawna wybranych postanowień umownych stosowanych przez banki w umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej lub denominowanych w walucie obcej zawieranych z konsumentami*, <https://rf.gov.pl/baza-wiedzy/analizy-i-raporty/>.

Rekomendacja Rady Prawa Bankowego przy Związku Banków Polskich w sprawie prawnych aspektów zmiany ustawy Prawo bankowe oraz ustawy o kredycie konsumenckim w zakresie spreadów walutowych z 6 września 2011 r., <https://www.zbp.pl>.

Stanowisko Narodowego Banku Polskiego z 6 lipca 2011 r. w zakresie oceny skutków regulacji ustawy antyspreadowej, niepubl.

Zasad Dobrej praktyki bankowej przyjęte przez Związek Banków Polskich (załącznik nr 1 do uchwały nr 6 XVIII Walnego Zgromadzenia ZBP z 26 kwietnia 2007 r. uwzględniający zmiany wprowadzone uchwałą nr 13 XX Walnego Zgromadzenia ZBP z 21 kwietnia 2009 r.) – aktualnie Kodeks etyki bankowej przyjęty na XXV Walnym Zgromadzeniu ZBP w dniu 18 kwietnia 2013 r., niepubl.

Pismo z dnia 4 maja 2020 r. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP3-2.4011.449.2018.2020.7.S.LS, Rozliczenia PIT w związku z nieważnością umowy kredytu, Interpretacja indywidualna, Lex.

Selected issues in disputes between consumers and banks on the basis of contracts for loans indexed to foreign currencies

Summary

This article deals with important and current issues concerning mainly settlements of an invalid loan agreement or a loan agreement indexed with a foreign currency exchange rate, considering its exchange rate provisions as illegal in contracts with consumers and therefore ineffective. The aim of the article was only to initiate

a discussion on indexed contracts, which were concluded with consumers on a scale unprecedented in other legal systems. The current number of claims submitted by borrowers against banks, despite their wide scale, constitutes only a fraction of all concluded loan agreements indexed to foreign currencies and potentially invalid or non-binding to consumers in terms of indexation clauses. Therefore, the article focuses on showing possible decisions of common courts. The reasons for which the contract may be considered completely invalid as well as the reasons for which the obligation relationship under the indexed contract may still be maintained are presented. The consequences of potential legal and tax rulings as to the settlement of an invalid loan agreement, or the amount obtained due to unjustified overpayments on the loan while maintaining the agreement in force, disregarding indexation, were also indicated.

Keywords: foreign currency loans, Swiss francs, consumer, invalidity of the contract, abusive clauses, personal income tax

